

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

**ORTADOĞU EKONOMİLERİNDE
TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET ÖZBEK

İSTANBUL, 2008

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

**ORTADOĞU EKONOMİLERİNDE
TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET ÖZBEK

**DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF. DR. GÜLFETTİN ÇELİK**

İSTANBUL, 2008

ÖNSÖZ

Ekonomik gelişmelerde Telekomünikasyon sektörü önemli bir yere sahiptir. İletişim özellikle rekabet piyasalarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Telekomünikasyonun gelişmiş olduğu ülkelerde ekonomik ve bilimsel gelişmelerin daha hızlı geliştiği görülmektedir. Gerek satıcıların daha çok mal satabilmesi gerekse alıcıların kendileri için en uygun malı bulabilmesi iletişimin gelişmiş olmasına bağlıdır. Bununla birlikte ülkelerin ekonomik gelişmelerinin telekomünikasyon sektörü ile paralel gittiğini görürüz. Dolayısı ile Telekomünikasyon sektörüne yapılan yatırımların ülkelerin ekonomilerine doğrudan etki ettiğini görülür.

Bu konunun seçimindeki amacımız, Ortadoğu Ülkelerinin ekonomileri hakkında genel bir yoruma varabilmek için bölgenin Telekomünikasyon sektörü hakkında bilgi sahibi olunmasının gerektiğine dikkati çekmektir. Ayrıca Telekomünikasyon sektörünün ekonomik verilerinin de ülkelerin ekonomik gelişmeleriyle paralel olduğunu göz önüne aldığımızda konumuzun önemi ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu ülkelerinin kısıtlı olan Telekomünikasyon verilerin tespiti ve bunların ekonomik verileri, bu ülkelerin ekonomisinin gelişimi hakkında bize ileri bir görüş kazandıracaktır.

Bu konunun hazırlanması sırasında Türkiye’de çalışılmış eserlerin pek az olması ve özellikle bölge ülkelerinin içe kapalılığından dolayı bilgi alabilmenin zorluğu çalışmalarımızı olumsuz etkilemiştir. Genellikle yurtdışı kaynaklı verilerden ve çalışmamıza konu olan ülkeler için hazırlanmış olan ülke raporlarındaki kısıtlı bilgilerden yararlanılarak çalışma yapılmıştır. Özellikle Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Avrupa ve Amerika kaynaklı dergiler ve makaleler, genel anlamda bilgi kaynağımız olmuştur.

Bu sektörün stratejik öneminden dolayı Ortadoğu ülkeleri bu konuda pek şeffaf olmamışlardır. Genellikle bilgilerine ulaştığımız ülkeler ekonomisi ve Telekomünikasyon

sektörü gelişmiş yerlerdir. Birçok Ortadoğu ülkelerinde Telekomünikasyon sektörünün devlet tekelinde olması ve bunların stratejik olarak önemli görülmeleri devletlerin bu sektöre korumacı yaklaşım sergilemesine dolayısıyla da bu sektörün ekonomik bilgilerine ulaşmanın zorlaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, özellikle bana yön veren ve ufuk çizen Sayın Profesör Doktor Gülfettin Çelik Hocama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca İSAM Kütüphanesine ve çalışanlarına katkılarından dolayı teşekkürlerimi belirtirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

KISALTMALAR

ŞEKİLLER

TABLolar

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK İLETİŞİM SEKTÖRÜ

1. İLETİŞİMİN TANIMI.....	3
1.1. İletişimin Gelişimi	3
2. TELEKOMÜNİKASYONUN TANIMI	5
2.1. Telekomünikasyonun Gelişimi	6
2.2. Telekomünikasyon Sektörünün Özellikleri	8
2.2.1. Doğal Tekel.....	9
2.2.2. Şebeke Dışsallıkları	9
2.3. Telekomünikasyon Sektöründe Kullanılan Araçlar.....	10
2.3.1. Telgraf.....	10
2.3.2. Radyo	10
2.3.3. Televizyon.....	10
2.3.4. Telefon	12
2.3.5. Mobil Haberleşme Sistemleri	13
2.3.6. Uydu.....	16
2.3.7. İnternet	17
2.4. Telekomünikasyon Teknolojileri	20

İKİNCİ BÖLÜM

TELEKOMÜNİKASYONUN EKONOMİK BOYUTU

2.	DÜNYA EKONOMİSİNDE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN YERİ	30
2.1.	Dünya Ekonomisine Genel Bakış	30
2.2.	Dünya Ekonomilerinde Telekomünikasyon Sektörü	33
2.3.	OECD Ülkeleri ve Türkiye Ekonomilerinde Telekomünikasyon Sektörü	40
3.	TELEKOMÜNİKASYONA İLİŞKİN POLİTİKALAR	44
3.1.	Telekomünikasyonda Rekabet Politikaları	45
3.2.	Telekomünikasyonda Kamu-Özel ve Yerli-Yabancı Sermaye Hareketleri	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU EKONOMİLERİNDE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ

1.	ORTADOĞU HAKKINDA GENEL BİLGİLER	51
1.1.	Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Alt Yapısı	51
1.1.1.	İran	51
1.1.2.	Irak	54
1.1.3.	Suriye	55
1.1.4.	Lübnan	57
1.1.5.	İsrail	59
1.1.6.	Ürdün	60
1.1.7.	Kuveyt.....	62
1.1.8.	Suudi Arabistan.....	63
1.1.9.	Yemen	65
1.1.10.	Umman.....	66
1.1.11.	Katar.....	68
1.1.12.	Bahreyn.....	69
1.1.13.	Birleşik Arap Emirlikleri (BAE).....	71
2.	ORTADOĞU'DA TELEKOMÜNİKASYON	73
2.1.	Ortadoğu Telekomünikasyonunun Tarihçesi	73
2.2.	Ortadoğu'da Telekomünikasyon Sektörü	74
2.2.1.	Telefon	77
2.2.2.	Televizyon.....	81
2.2.3.	Uydu.....	82
2.2.4.	GSM.....	84
2.2.5.	İnternet	88
3.	ORTADOĞU'DA TELEKOMÜNİKASYONUN EKONOMİK BOYUTU	94

4.	ORTADOĞU DA TELEKOMÜNİKASYONA İLİŞKİN POLİTİKALAR.....	104
4.1.	Telekomünikasyonda Rekabet Politikaları	107
4.2.	Kamu-Özel Kesim Yatırımları Politikaları.....	111
4.3.	Yerli ve Yabancı Sermaye Yatırımları.....	117
5.	TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE ORTADOĞU İLİŞKİLERİ.....	119
5.1.	Türkiye’de Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Boyutu	119
5.2.	Türkiye Ve Ortadoğu Ülkeleri Arasında Telekomünikasyon İlişkileri	120
	SONUÇ.....	123
	EK-1: ORTADOĞU HARİTASI.....	125
	KAYNAKÇA	

ÖZET

Bu tezin amacı Ortadoğu ülkelerinin Telekomünikasyon Sektöründeki Ekonomik boyutunu incelemektir. Yapılan bu araştırmada; Ortadoğu ülkelerinin Telekomünikasyon verileri sektör bazında analiz edilerek mevcut olan görünüme yorum getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler ve tablolar yardımıyla Ortadoğu Ülkelerinin Telekomünikasyon gelişim süreçleri netleştirilmeye gayret gösterilmiştir.

Çalışmamızda önce iletişim ve Telekomünikasyonun tanımı ve özellikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra dünya ve OECD ülkelerindeki telekomünikasyon çalışmaları incelenmiş ve bunların ekonomik boyutu anlatılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Ortadoğu ülkeleri hakkında genel bir bilgi sunulmuş daha sonra da Ortadoğu ülkelerindeki telekomünikasyon verileri üzerinde çalışılmıştır. Sonuç olarak da Ortadoğu ülkelerinin Telekomünikasyon çalışmalarının ekonomik boyutu incelenmiş ve Türkiye – Ortadoğu ülkeleri arasındaki Telekomünikasyon ilişkileri üzerine bilgiler sunulmuştur.

SUMMARY

The aim of this dissertation is to examine economic dimension of telecommunication sector in Middle East. In this study, telecommunication data of Middle East countries were analyzed and interpreted in a sector based manner. By tables and these analyzes development process of telecommunication in Middle East was tried to be visualized accurately.

In our study firstly communication and telecommunication terms were defined and as phenomena their specialties were designated., and then telecommunication facilities in the world and OECD countries were examined and economic aspect of them tried to be couched.

Furthermore, a general information about Middle East countries was submitted and then telecommunication data of Middle East countries were studied. At the end, economic aspect of Middle East telecommunication was perused and data about telecommunication relations between Turkey and Middle East countries were submitted.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADD	: Arab Digital Disrtribution
ADSL	: Asimetrik Sayısal Abone Hattı (Asymetrical Digital Subscriber Line)
ART	: Arab Radio & Television
ASE	: Amman Stock Exchange
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.r	: Adı Geçen Rapor
a.g.s	: Adı Geçen Site
a.g.su	: Adı Geçen Sunum
a.e	: Aynı Eser
a.r	: Aynı Rapor
a.s	: Aynı Site
a.g.d	: Adı Geçen Dergi
a.t	: Aynı Tez
a.ç	: Aynı Çalışma
a.g.ç	: Adı Geçen Çalışma
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.m	: Aynı Makale
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BBC	: British Broadcasting Corporation
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
Bk	: Bakımız
CENTO	: CENtral Treaty Organization
CPA	: Irak Koalisyon Geçici Yönetimi - Coalition Provisional Authority
DSL	: Sayısal Abone Hattı - Digital Subscriber Line
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTH	: Uydudan Direkt tv yayını - Direc Tv Home
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECU	: European Currency Unit - Avrupa Para Birimi

EITC	: Emirates Integrated Telecommunication Co.
EITO	: Avrupa Bilgi Teknolojisi Gözlemevi-European Information Technology Observatory
FLAG	: Fiber Loop Around the Globe
GPS	: Global Positioning System- Küresel Yer Belirleme Sistemi
GSM	: Küresel Mobil Haberleşme Sistemi - Global System for Mobile Telecommunications
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IDC	: Uluslararası Veri Kuruluşu - International Data Corporation
IMF	: International Monetary Fund
IRC	: Uluslararası Haberleşme Servisi
ISDN	: Tümlleşik Hizmetler Sayısal Şebekesi - Integrated Services Digital Network
ISP	: İnternet Service Provider - İnternet Servis Sağlayıcı
ISS	: İngilizce: ISP Internet service provider
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği - International Telecommunications Union
IP	: Internet Protocol address
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
Km	: Kilometre
ME-IEX	: Middle East IP Exchange
MMDS	: Mikrodalga Çoklu Dağıtım Sistemi - Multipoint Multichannel Distribution System
MOC	: Kuveyt Haberleşme Bakanlığı
MTC	: Mobil Telecom Company
NBC	: National Broadcasting Company
PTT	: Posta Telgraf Telefon
PSTN	: Public Switched Telephone Network - Genel aktarmalı telefon şebekesi
RK	: Rekabet Kurulu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı - Organization for Economic Co-operation and Development
STC	: Suudi Arabistan Telekom Şirketi - Saudi Telecommunications Company
STE	: Suriye Telekom Hizmetleri
TBT	: Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri

TCP/IP	: Transmission Control Protocol/ Internet Protocol
TK	: Telekomünikasyon Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyonu
TV	: Televizyon
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TUENA	: Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Aneplanı
UMTS	: Universal Mobile Telecommunications System
VOD	: Video on demand
VOIP	: Voice over IP
vb.	: ve bunun gibi
WiMAX	: Worldwide Interoperability for Microwave Access
WAP	: Wireless Application Protocol - Kablosuz uygulama protokolü
WTO	: World Trade Organisation - Dünya Ticaret Örgütü
xDSL	: xDSL kısaltması özel bir protokolü belirtmeksizin bütün olarak ADSL teknolojilerini tanımlamaktadır

ŞEKİLLER

Şekil 1: 100 Kişi Başına Düşen Cep Telefonu Abonesi (2003).....	16
Şekil 2: Dünya Genelinde İnternet Kullanımı (Milyon Kullanıcı)	18
Şekil 3 : Dünya’da İnternet Kullanım Oranları.....	19
Şekil 4 :Dünya Genelinde Toplam Nüfusa Göre İnternet Kullanım Oranı	19
Şekil 5: Bölgesel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Pazar büyümesi (%) 2000–2002	272527
Şekil 6 : Dünya Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Dağılımı	362536
Şekil 7: Telekomünikasyon Endüstrisinin 2001–2003 Arası Büyüme Grafiği	392539
Şekil 8: Bölgeler Bazında Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değerleri.....	402540
Şekil 9: Kullanılan Teknolojiye Göre OECD Ülkelerinde Genişbant Kullanım Yüzdesi	422542
Şekil 10: OECD Ülkelerinde Cep Telefonu Abonesi Başına Elde Edilen Gelir (\$).....	432543
Şekil 11 : Faraj Sisteminin Yapısı ve Flag’a Bağlantısı.....	752575
Şekil 12 : Sabit Hat Kullanımı 1999 (100 Kişide)	802580
Şekil 13 : Mobil Kullanımı 2000 (100 Kişide)	872587
Şekil 14 : Her 100 kişide mobil kullanıcı–2003	882588
Şekil 15 : Ortadoğu’da İnternet Kullanımının Toplam Nüfusa Oranı -Aralık/2007	922592
Şekil 16 : Dünya’da Ve Ortadoğu’da İnternet Kullanımı Aralık-2007	932593
Şekil 17 : Dünya’nın Bazı Bölgelerinde Telekomünikasyonda Liberalleşme Farklılıkları (100 Kişide).....	10925109
Şekil 18: Ortadoğu Ülkelerinde Telekomünikasyonda Liberalleşmesinde Farklılıkları (100 Kişide).....	11025110
Şekil 19: Ortadoğu Ülkelerinin Liberasyon Endeksi*.....	11125111

TABLolar

Tablo 1: Bölgelere Göre Mobil Abone Sayısı ve Yoğunluğu.....	15
Tablo 2: Dünya İnternet Kullanımı Ve Nüfus İstatistikleri	18
Tablo 3: Yıllar İtibariyle Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değeri.....	25
Tablo 4 :Telekomünikasyon Alanında Temel Göstergeler 1000 Kişide 1997-1998	392539
Tablo 5: Yabancı Sermayeye İzin Verilen Ülkelerin % Olarak Oranları.....	492549
Tablo 6 : İran'ın Enerji Rezervleri	522552
Tablo 7 : İran'ın Genel Ekonomik Görünümü.....	532553
Tablo 8 : Irak'ın Genel Ekonomik Görünüşü	552555
Tablo 9 : Suriye'nin Genel Ekonomik Görünüşü	572557
Tablo 10 : Lübnan Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	582558
Tablo 11 : İsrail Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	602560
Tablo 12 : Ürdün Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	612561
Tablo 13 : Kuveyt Ekonomisinin Genel Olarak görünümü.....	632563
Tablo 14 : Suudi Arabistan Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	652565
Tablo 15 : Yemen Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	662566
Tablo 16 : Yemen Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	672567
Tablo 17 : Katar Ekonomisinin Genel Olarak görünümü.....	692569
Tablo 18 : Bahreyn Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	702570
Tablo 19 : Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomisinin Genel Olarak görünümü	722572
Tablo 20 : Ortadoğu İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistikleri.....	892589
Tablo 21 : Dünya'da Ve Ortadoğu'da İnternet Kullanımı.....	912591
Tablo 22 : Bazı Ortadoğu Ülkelerinde Bilgisayar ve İnternet Sahipliği Karşılaştırması	10025100
Tablo 23: Bazı Ortadoğu Ülkelerinde Telekomünikasyon Yatırımları.....	10225102
Tablo 24: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Gelişimi 2001–2006 (Milyon Dolar)	11925119
Tablo 25: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Türk Ekonomisi İçindeki Yeri	12025120

GİRİŞ

Telekomünikasyon, bir ülkenin genelde ekonomisinin, özelde de teknolojisinin gelişiminde önemli etkenlerden birisidir. Özellikle gelişmiş ülkelerde Telekomünikasyon sektörü bilimsel çalışmaların merkezi olmuştur. Ülkelerin gelişmeleri, bilimsel araştırmaların ve ekonomik verilerin daha hızlı ve güvenli bir şekilde iletilmesiyle sağlanmaktadır. Telekomünikasyon, iktisadi faaliyetlerde arz ve talebin oluşum ve devamında en büyük kapı olmuştur Hatta ticari gelişmelerin Telekomünikasyon sektöründe yapılan reklam tanıtımları ile paralel olarak arttığı görülmektedir.

Yakın bir zamana kadar Telekomünikasyon sektöründe katı tekel kuralları uygulanan Ortadoğu ülkeleri, gelişimi hızlandırmak için sektörü yavaş yavaş rekabete açmaya başlamışlardır.

Çalışmamızın içeriğinde de görüleceği gibi doğal zenginliklerinden dolayı büyük gelir elde eden Ortadoğu ülkeleri, bu gelirleri ekonomiye kazandırmak için Telekomünikasyon sektörüne büyük yatırımlar yapmış ve bununla birlikte hem turizm hem de ticari gelişmeler hız kazanmıştır. Tanıtım ve reklamn turizmin ve ekonominin gelişimindeki önemini kavrayan Ortadoğu ülkeleri biraz geç kalmış olsalar da büyük yatırımlarla Telekomünikasyon sektörünü geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Yapılmış olan bu araştırmada; Ortadoğu ülkelerinin Telekomünikasyon verileri sektör bazında analiz edilerek mevcut olan görünüme yorum getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler ve tablolar yardımıyla Ortadoğu Ülkelerinin Telekomünikasyon gelişim süreçleri netleştirilmeye gayret gösterilmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde önce iletişimin tanımı yapılmıştır. Daha sonra Telekomünikasyonun tanımı, gelişimi ve özellikleri hakkında bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Telekomünikasyon sektöründe kullanılan araçlarla ilgili ve kullanılan teknolojilerle ilgili genel bir bilgi sunulmuştur.

İkinci bölümde Telekomünikasyonun, ekonomik boyutu ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bu bölümde Telekomünikasyonun hizmet ve araçları olarak iki bölümde ekonomik verileri ortaya koyulmuştur. Ayrıca Telekomünikasyona ilişkin uygulanan politikalar tespit edilmiştir. Dünya ekonomisinde Telekomünikasyon sektörünün yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. OECD ülkeleri ile Türkiye ekonomileri arasında Telekomünikasyon sektörünün karşılaştırılması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde araştırmamıza tâbi olan Ortadoğu Ülkeleri hakkında önce genel ve ekonomik verileri hakkında bilgi sunulmuştur. Sonra Ortadoğu'da ki telekomünikasyon sektörünün tarihçesi, sektörle ilgili bilgiler verilmiştir. Daha sonra Telekomünikasyonun ekonomik boyutu ile ilgili çalışma yapılmıştır. Ayrıca Telekomünikasyona ilişkin politikalar belirlenmiş ve Telekomünikasyon sektörü bağlamında Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri ilişkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK İLETİŞİM SEKTÖRÜ

1. İLETİŞİMİN TANIMI

İletişim, bir kaynaktan hedefe ileti gönderilmesi sürecidir.¹ Günlük sosyal hayatın, insanlar, gruplar ve toplumlar arası ilişkilerin temelini iletişim kavramı oluşturmaktadır. İletişimi kısaca “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak iki insanın karşılıklı konuşmasını iletişim sayabileceğimiz gibi, arıların bal bulunan bir bölgeyi birbirlerine haber vermelerini de iletişim olarak kabul edilebilir.

Genel anlamda iletişimin gerçekleşmesi için iki sistemin varlığı ve bu sistemler arasında bir alış-veriş şart koşulmaktadır. Bu sistemler iki insan, iki hayvan yahut iki makine olabileceği gibi bir insan bir hayvan veya bir insan bir makine de olabilir.²

Yukarıda bahsedilen alış-veriş kavramından da anlaşılacağı üzere iletişimde bilgi akışının iki yönlü olması beklenir. Sibernetikte tek yönlü bilgi akışına “Enformasyon” karşılıklı bilgi alışverişine ise “Komünikasyon” ya da iletişim adı verilir.

1.1. İletişimin Gelişimi

Yaklaşık 5 bin yıl kadar önce Mezopotamya bölgesinde Sümerlilerin yazıyı keşfetmesinden sonra yazı ve yazı gereçleri gelişmeye başlamıştır. Önceleri Sümerlilerin yazı yazdıkları killeri fırınlayarak muhafaza ettikleri bu tabletler zamanla Mısırlılar tarafından Papirüsün kullanılmaya başlaması ile daha hafif ve pratik bir yazı gereci yer almaya başlamıştır. Yazı ile birlikte ekonomik hayat da kayıt altına alınmaya başlamış aynı zamanda gündelik hayata ilişkin kurallar yazılı hale getirilerek kanunlar oluşmaya başlamıştır.

---

¹ Dilek Taner, Televizyon Haberciliği, Okumuş Adam Yayıncılık, Birinci Baskı, Nisan 2005, s: 15

² Geray Haluk, İletişim ve Teknoloji, Ütopya Yayınları, 2003, s: 5

Daha sonra ise daha geniş arazilerde temin edilebilen Parşömen, Papirüsün yerini almaya başlamıştır. Parşömen saklama, arşivlemeye daha elverişli olması ile özellikle Hıristiyanlığın yayılmasında etkili olmuştur. Parşömen, yerinden yönetim ve toprak kökenli yayılmacılığı desteklemiştir. Bu teknolojinin üretildiği ve dağıtıldığı manastırlar görece olarak kırsal, kendi kendine yeterli toplumsal örgütlenmelerdir. Manastırların kendi aralarında kurdukları ağlar, Batı Avrupa'da güçlü kilise örgütlenmesine yardımcı olmuştur. Bu örgütlenmeler sayesinde bilgi akışında bir tekel oluşmaya başlamış, bununla büyük emlaklar ve önemli siyasal güç oluşturmaya başlamışlardır³.

Yazının Çinliler tarafından bulunması ile birlikte daha önceki iletişim araçlarının yerini Kâğıt almaya başlamış ve kiliselerin tekeli kırılmaya başlamıştır. Gündelik hayatın birçok alanında kâğıt yer almış ve yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Özellikle sanayi devrimi ile kâğıt üretimi daha kolaylaşmış ve herkesin kullanabildiği bir araç olmaya başlamıştır.

Kâğıtla birlikte iletişimin serüveni hızlı bir şekilde gelişme göstermiş ve iletişimle birlikte hayatın her alanında kullanılmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte kâğıt, gündelik hayatta yerini muhafaza etmeye çalışsa da iletişim sürecinde elektronik yazı, sesli ve görüntülü iletişim araçları ön plana çıkmaya başlamıştır.

Başlangıçta sözlü ya da işaretle yapılan iletişimler zamanla duman, davul vb gibi aletlerle yapılmış daha sonra gelişen teknik ve teknolojilerle daha pratik ve teknolojik aletlere yerini bırakmıştır. İlk çağlarda insanlar uzak mesafelerdeki yerlerle ulaklar ve elçilerle iletişim kurmuşlar yakın mesafelerde ise daha çok görsel ve işitsel öğelere başvurmuşlardır. İletişim sadece insanlara ait bir özellik olmamakla birlikte, insanların gelişimine paralel olarak gelişmiştir. İletişim yazının bulunması ve yazı aletlerinin gelişimi ile daha fonksiyonel hale gelmeye başlamıştır. Yazı ile birlikte iletişim, daha kanıtsal bir hale gelmiştir.

---

³ Geray Haluk, İletişim ve Teknoloji, Ütopya Yayınları, 2003, s:10

2. TELEKOMÜNİKASYONUN TANIMI

Her türlü işaret, sembol, ses ve görüntünün, elektrik sinyallerine dönüştürülüp kablo, telsiz, optik, elektrik, manyetik, elektro manyetik, elektro kimyasal, elektro mekanik ve diğer iletim sistemleri vasıtasıyla iletilmesi, gönderilmesi ve alınmasına telekomünikasyon denir.⁴

Bilginin ve bu bilginin hızla yayılmasının ekonomik hayattaki yerinin artmasıyla paralel bir şekilde önem kazanan telekomünikasyon sektörü, çağımızda ekonomik gelişmeye ivme kazandırma etkisi en yüksek sektörlerden birisi haline gelmiştir. Küresel ekonomide gözlenen entegrasyon ve az gelişmiş ülkelerin dışa açılma sürecinde, modern bir telekomünikasyon altyapısı tüm ulusal veya geniş çaptaki büyüme projesi için temel bir önşart haline gelmiş; telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin yakınsaması iletişim teknolojilerinin üretim sürecindeki rolünü artırmış bulunmaktadır. Sektör, hane halkı ve iş alemi olarak bütün kullanıcı gruplarına değişik teknolojilerde ve içerikte hizmet sunmaktadır. Uluslararası bir altyapı olarak küresel bilgi ekonomilerinin sinir sistemi şeklinde de tanımlanabilen⁵ telekomünikasyon sektörünün önemli bir diğer özelliği, birçok sektörden farklı olarak, sektörde meydana gelen bir gelişimin diğer tüm sektörleri de olumlu yönde etkilemesi, diğer bir ifadeyle hızlandıran etkisinin bulunmasıdır.⁶

Dünya ekonomisi daha liberal bir yapıya dönüştükçe bilgiye ve bilgi akışını sağlayan telekomünikasyon hizmetlerine talep giderek artmış ve çeşitlenmiş; sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler, hem telekomünikasyon hizmetlerinin hem de dünya ekonomisinin küreselleşmesinde önemli rol oynamaya başlamıştır.⁷

Bir başka tanımda telekomünikasyon sektörü dört ana bileşene ayrılmıştır. Buna göre sektör telekomünikasyon cihazları üretimi, temel telekomünikasyon hizmetleri, katma değerli

---

⁴ Gülhan Abdullah Raşit, Çankaya Üniversitesi, Telekomünikasyon Dünyası ve Türkiye İncelemeleri Sunumu, Nisan 2003, s: 3

⁵ Petrazzini, B. A., The Political Economy of Telecommunications Reform in Developing Countries, Praeger Publishers, Westport, 1995, s: 2

⁶ Sanatan R. ve W. H. Melody, Adapting to a Global Economy: Implications of Telecom Reform for Small Developing Countries, Telecom reform: Principles, Policies and Regulatory Practices içinde, Den Private Ingeniorfond, Lyngby, 1997, s: 324

⁷ Ariöz Ali, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Telekomünikasyon Sektöründe Serbestleşme Süreci, 2005, s: 14

hizmetler ile radyo ve televizyon program yayın ve iletim hizmetleri bileşenlerinden oluşmaktadır.⁸

Telekomünikasyon sektörü Bilgi ve İletişim Teknolojileri olarak ifade edilebilecek daha geniş bir sektörün bir alt bölümü olarak ele alınabilir. OECD tarafından yapılan endüstriyel tabanlı bir tanımlamaya göre, üretim ve hizmetler olarak iki ana kısma ayrılacak olan bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün hizmetler kısmına dahil bir alt kısımdır. IDC tanımına göre telekomünikasyon sektörü, diğer iki bileşeni bilgi teknolojileri ve içsel bilgi teknolojileri giderleri olan, bilgi ve iletişim teknolojileri pazarının üçüncü bileşenidir. Sektörün bileşenleri ise IDC tanımı baz alındığında donanım (sabit ve mobil altyapı, terminal cihazları, kullanıcı santralleri) ve hizmetler (sabit ve mobil telefon, kiralık hat, kablo-TV) olarak ifade edilebilir. EITO tanımına göre ise telekomünikasyon sektörü, telekomünikasyon ve bilgi teknolojilerinin bir bileşenidir.⁹

Başka bir tanıma göre telekomünikasyon altyapısı, telekomünikasyonun üzerinden veya aracılığı ile gerçekleştirilmesini sağlayan birimlerdir. Telekomünikasyon hizmeti ise telekomünikasyon tanımına giren faaliyetlerin bir kısmının veya tümünün hizmet olarak sunulmasıdır.¹⁰

Telekomünikasyon alanı, İnternette televizyona, deniz veya yeraltından uzaya, kişiselden-kamusal çok geniş spektrumda birçok cihaz ve sistemi kapsamaktadır.¹¹

2.1. Telekomünikasyonun Gelişimi

1837 yılında telgrafın keşfi ile başlayan telli haberleşme sistemleri günümüze gelinceye kadar birçok aşamadan geçmiştir. Telgrafla haberleşmeyi sesli haberleşme izlemiş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen mikrodalga ile ses iletimi geleneksel havai hatlı sistemlerinin ilk rakibi olmuştur. Yarı iletken teknolojisindeki gelişmeler 1960'lı yıllar sonrasında bir elektronik devriminin yaşanmasına yol açmıştır. Günümüzde de elektronik

⁸ Çakal Recep, Devlet Planlama Teşkilatı, Uzmanlık Tezi, Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon, Temmuz 1996, s: 40

⁹ Saygı Nur, Telekomünikasyon Kurumu Uzmanlık Tezi, "Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri Pazarı: Mevcut Durum ve On Yıllık Bir Perspektif Çalışması", 2002, s:7

¹⁰ Arıöz Ali, a.g.t., s: 15

¹¹ Gülhan Abdullah Raşit a.g.su., s: 4

sektörü en hızlı teknolojik gelişmelerin yaşandığı sektör olmaya devam etmektedir. Elektronik teknolojisindeki gelişmeler bilgisayarların bir yandan boyutunu küçültüp kapasitesini artırırken diğer yandan maliyetini düşürmüş ve günümüzde bilgisayarı her evde kullanılabilir duruma getirmiştir. Elektronik sanayisindeki gelişmeler geleneksel telefon şebekelerini de değiştirmiş ve ağır işleyen, işletme maliyeti yüksek yarı otomatik mekanik santraller yerine özel amaçlı bir bilgisayardan farksız olan tam otomatik dijital telefon santrallerini sektörün hizmetine sunmuştur. Otomatik sayısal telefon santralleri sesin yanısıra yazı, grafik, şekil, resim ve görüntünün birlikte iletimine olanak sağlayarak Bütünleşik Hizmetler Sayısal Şebekesi (ISDN) hizmetlerinin sunumunu mümkün kılmıştır. Elektronik sanayisindeki gelişmeler, santral ve tüketici cihazlarında yaşanan gelişmelerin yanısıra mobil haberleşme sistemleri ve iletişimde uydu sistemlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Telli iletişimde de teknolojik gelişmeler olmuş, geleneksel havai hatlı iletim sistemlerinin yerine önceleri koaksiyonel kablo ve daha sonra fiber optik kablolu iletim sistemleriyle, iletimde hız, miktar, kalite ve güvenilirlik artmış, maliyetler düşmüştür. Telekomünikasyon sektöründeki diğer bir teknolojik gelişme de data sıkıştırma yöntemlerinin gelişmesiyle data iletişimde kapasite artışı sağlanması olmuştur.¹²

1960 yılında lazer ışınları bulunmuş ve 1969' yılından sonra da Telekomünikasyon sektöründe uydu kullanılmaya başlanmıştır.¹³

Telekomünikasyon şebeke teknolojilerinin yanısıra enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve telekomünikasyon hizmetleriyle enformasyon hizmetlerinin iç içe girerek bütünleşmesi, telekomünikasyon şebekesi üzerinden sunulan temel hizmetlerin yanısıra katma değerli hizmetler olarak tanımlanan bilgi yoğun hizmetlerin gelişmesine yol açmıştır.¹⁴

---

¹² Recep Çakal, a.g.t, s: 40

¹³ Baldini Masimo, İletişim Tarihi, Alviol Basım Yayın, İstanbul, 2000, s:91

¹⁴ Recep Çakal, a.g.t., s: 40

2.2. Telekomünikasyon Sektörünün Özellikleri

Telekomünikasyon sektörünün özellikleri ile ilgili olarak, akademisyen ve politika uygulayıcıları tarafından farklı sınıflandırma ve tanımlamalar yapılmıştır. Walden'e göre telekomünikasyon sektörünün;

- Çok ürünlülük,
- Ürünlerin depolanamaz oluşu,
- Talebin zamana göre değişkenlik göstermesi,
- Kapasite kısıtları ve batık maliyetler,
- Kullanıcılar arası dışsallık,
- Doğal tekel özelliği gösteren durumlar ve
- Endüstrinin karmaşık dikey entegrasyon yapısı olmak üzere yedi ayrı ekonomik özelliği bulunmaktadır.¹⁵

DTÖ Hizmetler Ticareti Genel Anlaşmasına bir ek olarak imzalanan Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşmasının sektörde yaşanan serbestleşme eğilimlerine olan etkilerinin incelendiği bir başka çalışmaya göre ise, telekomünikasyon sektörünün ayırt edici özellikleri; telekomünikasyon altyapısının farklı ve özel bir maliyet yapısına sahip bulunması, şebeke dışsallığı etkilerinin yaygın ve bunlardan ötürü arabağlantı politikalarının önemli olmasıdır.¹⁶

Genel olarak telekomünikasyon sektöründe, endüstri yapılanmasını etkileyen iki temel özellikten bahsedilebilir: Endüstrinin doğal tekel niteliği göstermesi ve endüstride şebeke dışsallıklarının görülüyor olmasıdır.¹⁷

---

¹⁵ Walden, I. ve J. Angel, *Telecommunications Law*, Blackstone Press, London, 2001, s: 23

¹⁶ Cowhey, P. ve M. Climenko, *The WTO Agreement and Telecommunications Policy Reforms*, World Bank, Washington D.C., 1999, s: 43

¹⁷ Arıöz Ali, a.g.t., s: 19

2.2.1. Doğal Tekel

İktisadi açıdan telekomünikasyon endüstrisinin doğal tekel kuramına uygunluk gösteren bir yapı arz ettiği görüşü iktisat literatüründe hakim olmuştur. Belirli bir pazardaki tüm talebin en az maliyetle tek firma tarafından karşılanabilmesi durumu olarak tanımlanabilen doğal tekel,¹⁸ tek bir firma tarafından bir mal ya da hizmeti üretmenin ortalama maliyetinin pazar tarafından talep edilen miktarlar için azalmakta olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır.¹⁹ Pazardaki talebin tek bir firma tarafından karşılanması halinde ortaya çıkan ortalama maliyetin, pazar talebinin birden fazla firma tarafından karşılanması halinde oluşacak ortalama maliyet toplamından az olması durumunda, o pazarda doğal tekel özellikleri mevcuttur.²⁰

2.2.2. Şebeke Dışsallıkları

Telekomünikasyon endüstrisinin ikinci temel özelliği ise, endüstride pozitif şebeke dışsallıklarının görülüyor olmasıdır. Şebeke dışsallığı, bir müşterinin şebekeye bağlanmasının yarattığı sosyal faydanın o bireyin şebekeye bağlanmaktan elde ettiği özel faydadan büyük olması durumudur.²¹

Telekom sektöründe görülen bu iki temel özelliğin telekomünikasyon sektörünün yapılanmasında önemli etkileri olmuştur. Yüksek ölçek ekonomileri fiyat davranışları birtakım düzenlemelere tabi yasal tekellerin oluşturulmasını, dışsallıklar ise değişik çeşitlerde çıktı ve fiyat kısıtlamalarını meşrulaştırır niteliktedir.²²

Ayrıca, pozitif şebeke dışsallıklarının görüldüğü telekomünikasyon sektöründe, herhangi iki şebekenin birbiri ile irtibatlandırılmasını sağlamak için birçok ülkede yasal

---

¹⁸ Arıöz Ali, a.g.t., s: 19

¹⁹ Stiglitz, J., Principles of Microeconomics, Second Edition, W. W. Norton&Company Inc., New York, 1997, s:351

²⁰ Arıöz Ali, a.g.t., s: 19

²¹ Arıöz Ali, a.t., s: 19

²² Boylaud, O. ve G. Nicoletti(2000), Regulation, Market Structure and Performance in Telecommunications, OECD Economics Department Working Papers No. 237, Paris, 2000, s: 9

düzenlemeler yapılmakta ve bu irtibatlandırma (arabağlantı) ile ilgili süreç sektörel düzenleyici otoritelerin gözetiminde gerçekleştirilmektedir.²³

2.3. Telekomünikasyon Sektöründe Kullanılan Araçlar

2.3.1. Telgraf

İki merkez arasında, elektrik akımından faydalanarak, kararlaştırılmış bazı özel işaretlerle haberleşmeyi sağlama işidir. İlk telgraf, 1832 yılında Samuel Morse tarafından yapılmış, ilk telgraf haberleşmesi de, 1837 yılında gerçekleşmiştir. Telgraf, 1844 yılından sonra da bir haberleşme vasıtası olarak kullanılmağa başlanmıştır. Telefon ve Faksın güncel hayatta daha aktif bir şekilde kullanılmaya başlanması ile birlikte günümüzde güncelliğini kaybetmiş bir araç olarak tarihteki yerini almıştır.

2.3.2. Radyo

Radyonun kullanılmaya başladığı ilk yıllardan itibaren istasyon sayıları hızla artmaya başlamıştır. 1860'larda Maxwell'in radyo dalgalarını bulması, Herzt'in elektrik akımındaki hızlı değişmelerin ısı ve ışık gibi dalga biçiminde yayınlanabileceğini ortaya koyması, Marconi'nin 1895 yılında kısa mesafeler arasında radyo sinyalleri iletmesi ve 21.yy'ın başında kıtalar arası yayın denemelerinin yapılmasından sonra nihayet 1921 yılından itibaren radyo yayıncılığı başlamış oldu.²⁴ Radyo kullanımı günümüzde güncelliğini devam ettirmektedir.

2.3.3. Televizyon

Hareketli görüntülerin ve sesin elektrik sinyallerine dönüştürülerek alıcıya iletilmesi ve alıcıda yeniden görüntü ve sese dönüştürülmesini sağlayan aygıttır. Elektrik sinyalleri

---

²³ Yılmaz Kamil, Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform: Özelleşme, Düzenleme ve Serbestleşme, Koç Üniversitesi, Aralık 1999, s: 28

²⁴ Oskay Ünsal, Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara, 1971, s: 15

alıcıya elektromagnetik dalgalar aracılığıyla ya da koaksiyal kablolar üzerinden iletilir; sinyallerin kablolar aracılığıyla dağıtıldığı sistemler kablolu televizyon olarak adlandırılır.²⁵

Görüntüyü mekanik olarak tarama yöntemi 1884'te Paul Nipkow tarafından keşfedilmiştir. Günümüzde resim tüpü olarak kullanılan katot ışınlı tüp 1897'de Karl Braun tarafından geliştirildikten sonra, V.K.Zvorykin'in geliştirdiği ve 1923'te patentini aldığı kinoskop kamera tüpü bu alanda en önemli buluş olmuştur. Böylece tümüyle elektronik bir televizyon sisteminin oluşturulması sağlanmıştır.²⁶

İlk televizyon yayını 1936 yılında BBC laboratuvarında Londra'da gerçekleşmiştir. İngiltere ile eşzamanlı olarak, 1926'dan beri radyo çalışmasını sürdüren NBC, 1932'de televizyon yayıncılığı için gerekli donanımını tamamlayarak araştırmalara başlamıştı. BBC'den üç yıl sonra, 1939 yılında ABD'de televizyon yayıncılığı NBC tarafından başlamıştır. 1938 yılında Almanya ve Fransa televizyon yayıncılığına başlamış bir yıl sonra da Sovyetler Birliği'nde başlamıştır. İkinci Dünya savaşıdan dolayı bu alandaki çalışmalarını yavaşlatmış fakat savaştan sonra dünya milletleri arasında hızla yayılan bir buluş olarak tarihteki yerini almıştır.²⁷

Televizyon, görüntü ile sesin etkileşimini kusursuz bir biçimde birleştirerek, telgraf ile fotoğrafın oluşturduğu bileşimi en güçlü biçimde yansıtmayı ve her ikisini bir bütün içinde insanlara ulaştırmayı başarmıştır.²⁸

Tıpkı sinema gibi televizyon da, insandaki görme duygusunun ilginç bir özelliğinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Beyin, retinaya düşen görüntüleri kaybolmalarından sonra da kısa bir süre için algılamayı sürdürür. Televizyon ekranında yeterince hızlı bir biçimde görüntülenen resim öğeleri gözün bu özelliği nedeniyle birleştirilerek bütün bir resim biçiminde algılanır.²⁹

---

²⁵ İstanbul Ticaret Odası, Televizyon Sektör Raporu, Mayıs 2004, s: 9

²⁶ İTO, a.r, s: 9

²⁷ Serim Ömer, Türk Televizyon Tarihi, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007, s: 25

²⁸ Serim Ömer, a.e, s: 24

²⁹ İTO, a.r, s: 9

Türkiye’de ilk televizyon yayını 1952’de İstanbul Teknik üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. 1964 yılında TRT’nin kurulması ile televizyon yayınlarına yönelik çalışmalar bu kurumca yürütülmeye başlanmış, 1971 yılında sonra ise kurulan yeni verici ve aktarıcılarla yayın ağı genişletilmiştir. 1984’te ise yurt çapında tamamıyla renkli yayına geçilmiştir.³⁰

2.3.4. Telefon

Telefon, sesin elektrik sinyallerine dönüştürülerek bir tel aracılığıyla ya da telin yanı sıra radyo dalgalarından da yararlanılarak uzak mesafelerle yapılan iletişimidir. En yaygın olarak kullanılan telekomünikasyon cihazlarından birisidir.³¹

Telefon ilk olarak telgraf sistemine benzer iki hat üzerinden konuşulacak şekilde kullanılmaya başlamıştır. Çoğu defa bir hat demir tel, diğer hat ise toprak olduğu için kayıplar fazla ve sesler karışık olarak iştiliyordu. Bakır alaşımlarının gelişmesiyle tel sayısı arttırıldı. Konuşma sayıları arttıkça hatları yetişmemeye başladı. 1886 senesinde tek devreden değişik frekanslarla ses gönderen bir aygıt (multiplex) devresi yapıldı. Uzun hatlara konulan yükselticilerle kayıplar telafi edildi.³²

Telefonda büyük adım, operatör kullanmaksızın yapılan otomatik konuşmalardır. 1891 senesinde geliştirilen Strowger otomatik arayıcıyla araya operatör girmeden aboneler birbirine bağlanabilmiştir. Bu sistem 1920 senesinde Bell sistemi olarak geliştirilmiştir. 1948 senesinden sonra ise transistörün sahneye çıkmasıyla elektromanyetik röle sistemler yerini, elektronik devrelere bırakmıştır. Elektronik arayıcı sistem ilk olarak 1965 senesinde ABD’de servise konulmuştur.³³

Telefonda atılan diğer büyük adım da, uzak mesafe konuşmalarında yüksek frekanslı radyo yayınlarından istifadedir. 150–300 km aralıklarla yer alan röle istasyonları konuşmaları koaks kablolardan ve havadan elektromanyetik yayın şeklinde iletmektedir. Frekans yükseldikçe tek hat üzerinden konuşma kanal sayısı da yükselmektedir. Böyle bir sistemle iki

³⁰ İTO, a.g.r., Televizyon Sektörü Raporu, s: 9

³¹ AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, 2004, İstanbul, C: 20, s: 534

³² <http://tefontamirariza.blogcu.com/TELEFONUN+TARİHCESİ/ 01-07-2007>

³³ <http://tefontamirariza.blogcu.com> a.s.

röle istasyonu arasında aynı anda 3600 konuşma yapmak mümkündür. Telefonda mikro dalga seviyesinde konuşmalara geçilmesi ile televizyon ve telefon sistemleri birleştirilmiş, yayınlar tek radyolink devreler üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeyi uydular aracılığıyla yapılan konuşmalar takip etmiştir.³⁴

2004 yılında Türkiye’de sabit telefon santral kapasitesinin, 2003 yılındaki 21,1 milyon hat seviyesinden 2004 yılında 20,8 milyon hatta gerileyeceği, buna paralel olarak abone sayısının da 18,9 milyondan 18,4 milyona düşeceği tahmin edilmekteydi. 2003 yılında yüzde 26,9 olan abone yoğunluğunun da, 2004 yılında yüzde 25,8’e düşmesi beklenilmekteydi.³⁵

DPT’nin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 2005 yılı abone potansiyelinin 26 milyon ve abone yoğunluğunun da %37 olması öngörülmüştür. Fakat 2005 yılı sonu itibariyle Telekomünikasyon Kurumu’nun açıkladığı rakamlara göre abone yoğunluğu %26,8 ve abone sayısı da 18.978.223’de kalmıştır.³⁶

2.3.5. Mobil Haberleşme Sistemleri

Teknolojinin hızlı gelişmesi insanların haberleşme alanındaki ihtiyaçlarına yeni boyutlar getirmiştir. Devamlı hareket halinde olan kişilerin telefon haberleşmesinde karşılaştıkları imkansızlıkları tamamen ortadan kaldırmak üzere, telefon edebilmek için sabit olma zorunluluğu yerine telefonları hareketli hale getiren haberleşme teknolojisindeki yenilikleri 1980’li yıllardan itibaren izlemekteyiz.³⁷

Mobil haberleşme sistemleri sayesinde telefon haberleşmesinin yeri günlük hayatımızda ayrı bir anlam kazanmıştır. Veri iletiminin de mobil şebeke aracılığıyla temin edilmesi bu sistemi yaşamımızın vazgeçilmez bir unsuru haline getirmeye başlamıştır.³⁸

³⁴ <http://tefontamirariza.blogcu.com> a.s.

³⁵ Devlet Planlama Müsteşarlığı, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Bilgi ve İletişim Teknolojileri 2005 Yılı Programı, 25629 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, 31 Ekim 2004, s: 4

³⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, Haziran 2006, s: 13

³⁷ Darıcı Ahmet, T.C. Telekomünikasyon Kurumu, Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 3.Nesil Mobil Haberleşme Sistemleri Raporu, Aralık 2002, s: 10

³⁸ Darıcı Ahmet a.r. s: 10

İlk kez 1947’de Bell Laboratories’deki mühendislerinin bulduğu mobil radyo frekanslarının etkin olarak kullanılması esasına dayanan sistem bugünkü mobil telefon sisteminin altyapısını oluşturmuş, iletişimi coğrafi birimleri birbirine bağlayan sabit linklerin dışına çıkarmayı başarmıştır.³⁹

Mobil haberleşmedeki teknolojik değişiklikler genellikle “nesil” terimi ile tanımlanmaktadır. “Birinci nesil” mobil teknolojisi, 1980’li ve erken 1990’lı yıllara özgü analog bir teknoloji iken, “ikinci nesil” terimi, günümüzde yaygın olarak kullanılan Küresel Haberleşme Sistemi (Global System for Mobile Communications, GSM) gibi sayısal mobil sistemleridir.⁴⁰

Seksenli yılların başında ilk hücresel erişim ağları oluşmaya başladığında araç telefonlarına birinci nesil mobil sistemleri denmiş daha sonraları da en yaygın olarak kullanılan ikinci nesil mobil sistemler başlığı altında GSM ve diğer teknik tabanlardaki sistemler kullanılmıştır.⁴¹

İkinci nesil sistemlerde en yaygın olarak kullanılan GSM, Aralık 2001 itibari ile 173 ülkede, 429 şebekede kullanılmakta olup dünya telsiz pazarının % 68’ine, dünya sayısal teknoloji pazarının ise % 71’ine karşılık gelmektedir. GSM operatörlerinin 128’i Avrupa’da faaliyet gösterirken Avrupa’yı 81 operatörle Afrika takip etmektedir. GSM’in bu kadar yaygınlaşmasının sebebi ise katmanlı protokoller ve açık arayüzlerden oluşan esnek tasarımıdır.⁴²

Üçüncü nesil mobil telekomünikasyon sistemleri, kullanıcılara yüksek hızda veri iletimi, mobil İnternet erişimi, görüntülü ve sesli oyunlar, müzik ve görüntü programları ile sağlanan eğlence amaçlı hizmetler olmak üzere çeşitli hizmetlerin sunulması amacıyla geliştirilen yeni nesil mobil telekomünikasyon teknolojisini içermektedir.⁴³

---

³⁹ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, s: 8

⁴⁰ T.C. Telekomünikasyon Kurumu, UMTS Ulusal Koordinasyon Kurulu, 3G Dünya Tecrübeleri Raporu, Ankara, Aralık 2002, s: 9

⁴¹ Darıcı Ahmet a.g.r. s: 12

⁴² Darıcı Ahmet a.r. s: 12

⁴³ TK, a.r. 3G Dünya Tecrübeleri Raporu, s: 9

Tablo 1’de görüleceği gibi mobil abone sayısı Dünya genelinde 2001 yılında 940 milyon kişi ile nüfusuna göre yoğunluğu % 15,48 olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran 2001 yılında 379 milyonluk nüfusunun % 72,36’sının mobil telefon aboneliği olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise bu oran 2001’de ki 68 milyonluk nüfusunun % 28,7’sidir.

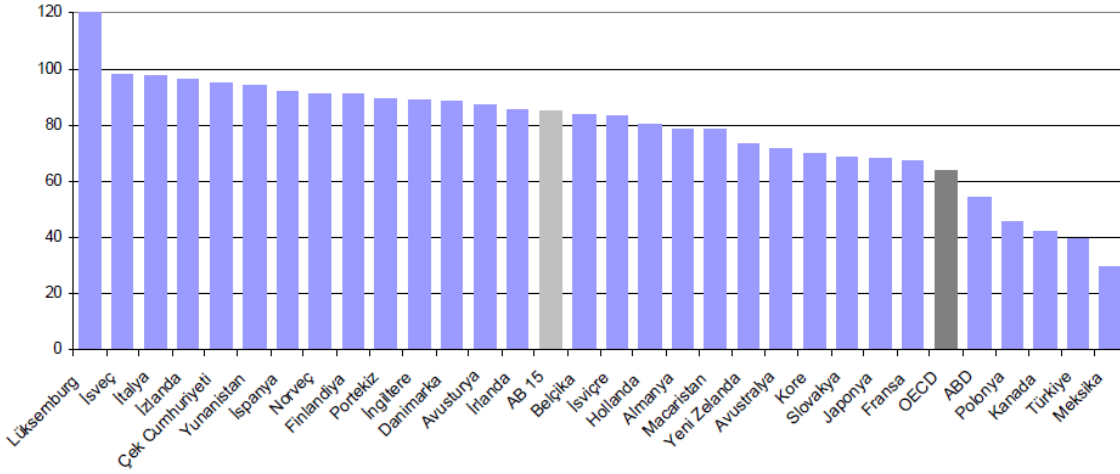
Tablo 1: Bölgelere Göre Mobil Abone Sayısı ve Yoğunluğu

Bölge	<i>Nüfus 2001 (Milyon)</i>	<i>Mobil Abone Sayısı 2000</i>	<i>Yoğunluk (2002) %</i>	<i>Mobil Abone Sayısı 2001</i>	<i>Yoğunluk (2001) %</i>
Avrupa Birliği	379	238	63,31	274	72,36
Avrupa	798	291	36,56	350	43,75
Türkiye	68	16	24,56	20	28,7
Dünya	6.080	739	12,56	940	15,48

Kaynak: Darıcı Ahmet, T.C. Telekomünikasyon Kurumu, Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 3.Nesil Mobil Haberleşme Sistemleri Raporu, Aralık 2002, S: 3

Şekil 1’de de görüleceği gibi 2003 yılı verilerine göre her 100 kişiye düşen mobil telefon aboneliği OECD ülkelerinde % 64 iken, Türkiye % 40’lık bir oran ile bu rakamın altında kalmıştır. İsveç ve İtalya gibi ülkelerde bu oran % 100’lere yaklaşmıştır.

Şekil 1: 100 Kişi Başına Düşen Cep Telefonu Abonesi (2003)

Kaynak: OECD, Organisation For Economic Co-Operation And Development, Communications Outlook – 2005 s: 96

Türkiye DPT'nin Sekizinci Kalkınma Planı Dönemine ilişkin mobil telefon abone sayısı tahmini, 2003 yılı için 35 milyon, 2005 yılı için ise 40 milyon olarak geçmektedir. 2005 yılı Temmuz ayı itibariyle kullanımının yaygınlaşma oranı % 58'i abone sayısı ise 40,4 milyonu bulmuş ve plan hedefine ulaşılmıştır.⁴⁴ Ayrıca, kritik bir eşik olan sabit telefon potansiyel abone sayısının aşılmış olması önemlidir. Buna rağmen Türkiye OECD ülkeleri arasında 100 kişi başına düşen hat sayısında sondan ikinci durumdadır.⁴⁵

2.3.6. Uydu

Herhangi bir bölgeden gönderilen sinyalleri, üzerinde bulunan elektronik devrelerden geçirerek, almış olduğu sinyali istenilen bölgelere değişik frekans bantları aralığında gönderen ileri teknoloji ile hazırlanmış cihazlardır. Uydular yeryüzüne gönderdikleri sinyalleri değişen oranlardaki sinyal seviyeleri ile gönderirler ki bu anlatıma uyduların ayak izi denir. Uyduların yeryüzüne gönderdikleri sinyaller dBW olarak ifade edilirler. Yeryüzüne gönderilen sinyal seviyeleri değiştiği için yayını almak için kullanılan çanak anten çapı da değişecektir.

⁴⁴ European Commission, "Turkey 2005 Progress Report", 9.11.2005, s: 74

⁴⁵ OECD, Organisation For Economic Co-Operation And Development, Communications Outlook – 2005 s: 96

Uydular sadece televizyon ve radyo gibi iletişimlerinde kullanılmazlar. Haberleşme Uyduları, Askeri Amaçlı Uydular, Meteoroloji Uyduları, Araştırma ve Gözlem Uyduları vb. gibi isimler altında kullanılmaktadırlar. Örneklerini verdiğimiz uyduların içinde yalnız haberleşme uyduları olarak adlandırılan uydular, genel olarak ticari amaç ile uzaya gönderilirler. Kullanılan uyduların amaçlarına göre yeryüzüne olan uzaklıkları ve çalışma prensiplerime değişmektedir.⁴⁶

Türkiye’de uydu faaliyetleri Türksat Uydu Haberleşme ve Kablo Tv İşletme AŞ tarafından yürütülmektedir.

2.3.7. İnternet

İnternet, TCP/IP protokol takımı ile kontrol edilen, birbirinden tamamen farklı işletim sistemlerine sahip bilgisayar sistemleri arasında korumalı veri iletimini destekleyen, birbirleri arasındaki bağlantıların telekomünikasyon alt yapısı ile sağlandığı küresel bir bilgisayar şebekesidir. İnternet, 1960’da A.B.D Savunma Bakanlığı tarafından kurulmuş daha sonra sivil kurumların kontrolüne geçmiş ve hızla dünya çapında yayılmıştır.⁴⁷

İnternet kullanımı, 1960’larda belli başlı merkezlerdeki bilgisayarlar arasında iletişim sağlaması amacı güden bir yapıdan, günümüze gelene kadar bilgisayarlar arası ses, video, oyun ve telefon hizmetleri gibi birçok kavramı da içine almıştır.⁴⁸

Dünya’nın birçok bölgesinde kullanım oranı hızla artan İnternet, Tablo 2’de de görüleceği gibi 2000–2007 yılları arasında toplam % 208,7 oranında büyümüştür. Yine aynı tabloda 6,5 milyar olarak tahmin edilen Dünya nüfusunun 1,1 milyar kişinin İnternet kullandığı görülmektedir. Bu da toplam nüfusun % 16’sının İnternet kullandığı anlamına gelmektedir.

---

⁴⁶ <http://www.uyduofisi.com/bilgi/uydunedir.htm>

⁴⁷ Güngör Müberra ve Evren Gökhan, T.C. Telekomünikasyon Kurumu Tarifeler Dairesi Başkanlığı, İnternet Sektörü ve Türkiye İncelemeleri Raporu, Ankara, Mayıs 2002, s:5

⁴⁸ Güngör Müberra ve Evren Gökhan a.r. s: 14

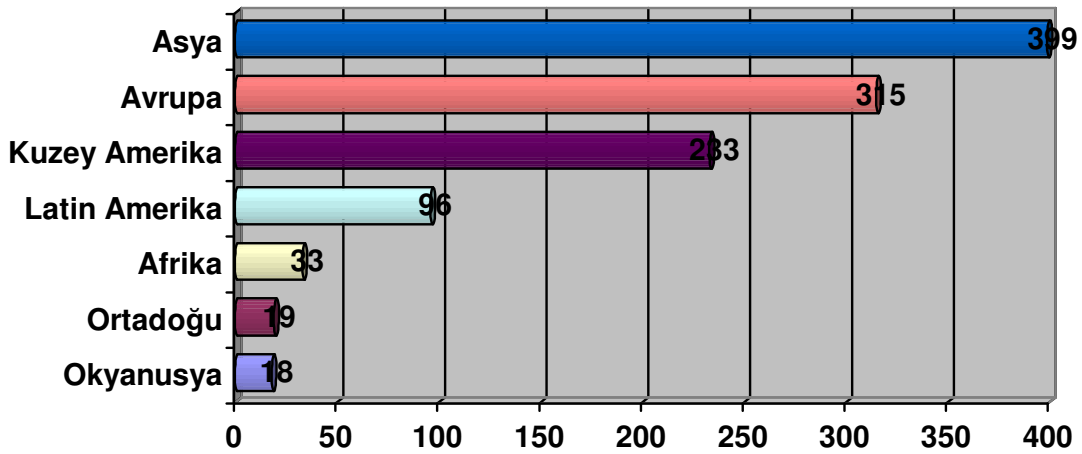
Tablo 2: Dünya İnternet Kullanımı Ve Nüfus İstatistikleri

Dünya Geneli	Nüfus (2007)	Toplam Nüfus Dağılımı	İnternet Kullanımı	Toplam Nüfusa Oranı	İnternet Kullanım Oranının % Dağılımı	Kullanımdaki Büyüme 2000-2007
Afrika	933.448.292	14.2 %	33.334.800	3.6 %	3.0 %	638.4 %
Asya	3.712.527.624	56.5 %	398.709.065	10.7 %	35.8 %	248.8 %
Avrupa	809.624.686	12.3 %	314.792.225	38.9 %	28.3%	199.5 %
Ortadoğu	193.452.727	2.9 %	19.424.700	10.0 %	1.7 %	491.4 %
Kuzey Amerika	334.538.018	5.1 %	233.188.086	69.7 %	20.9%	115.7 %
Latin Amerika	556.606.627	8.5 %	96.386.009	17.3 %	8.7 %	433.4 %
Okyanusya	34.468.443	0.5 %	18.439.541	53.5 %	1.7 %	142.0 %
Dünya Toplam	6.574.666.417	100.0 %	1.114.274.426	16.9 %	100.0 %	208.7 %

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats.htm> 01.05.2008

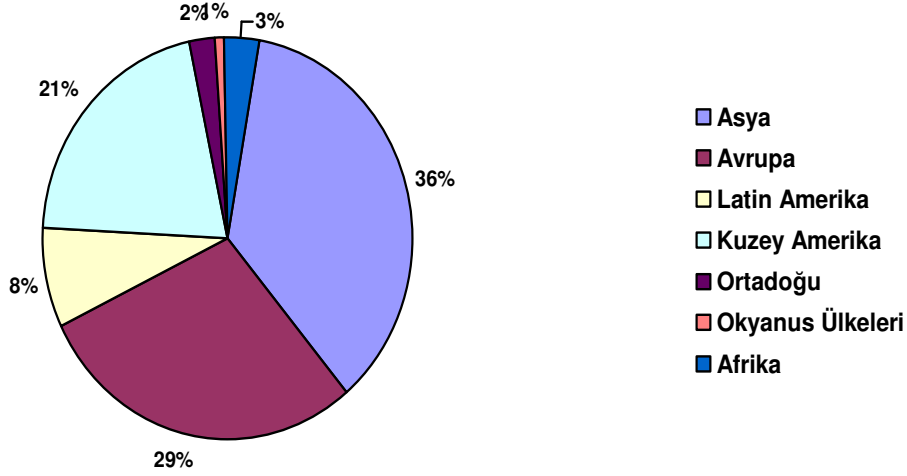
Şekil 2’de görüleceği üzere Dünya genelinde en çok İnternet kullanımı 399 milyon ile Asya Kıtası’nda gerçekleşmektedir. Bunu 315 milyon kullanıcı ile Avrupa Kıtası takip etmektedir. En az İnternet kullanımının olduğu bölgeler Ortadoğu ve Okyanusya olmuştur.

Şekil 2: Dünya Genelinde İnternet Kullanımı (Milyon Kullanıcı)

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats.htm> 01.05.2008

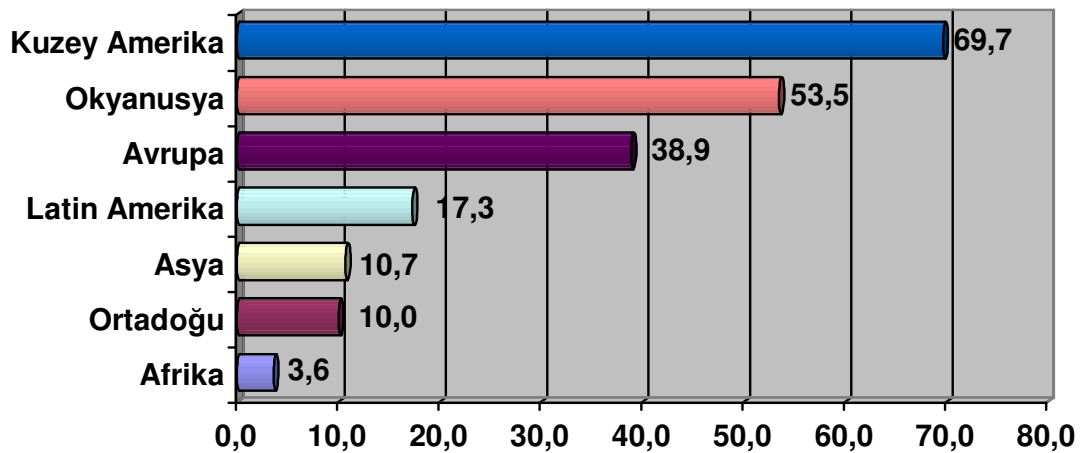
Şekil 3 : Dünya'da İnternet Kullanım Oranları

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats.htm> 01.05.2008

Toplam İnternet kullanım oranları dağıtıldığında Şekil 3'de görüleceği gibi % 36 ile Asya Kıtası en fazla, % 29 ile Avrupa Kıtası İnternet kullanım oranlarını paylaşmaktadır. Okyanus Ülkeleri % 1'lik kullanım oranı ile en düşük bölge olarak görülmektedir.

Şekil 4 :Dünya Genelinde Toplam Nüfusa Göre İnternet Kullanım Oranı

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats.htm> 01.05.2008

Şekil 4’de görüleceği nüfusuna göre en çok İnternet hizmeti kullanan bölge Kuzey Amerika’dır. Kuzey Amerika’da nüfusun % 70’e yakın bir bölümü İnternet kullanmaktadır. Yine Okyanus Ülkeleri’nin nüfusunun % 53,5’i İnternet kullanmaktadır. Nüfusunun en az İnternet kullanıcısı olduğu bölge ise Afrika olarak görülmektedir.

2.4. Telekomünikasyon Teknolojileri

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreği, telekomünikasyon endüstrisinde yüzyılın geri kalanından çok daha önemli teknolojik gelişmelere sahne olmuştur. Gerek bilgisayarların yeteneklerinin katlanarak artması ve gerekse iletişim teknolojilerinde nicelik ve niteliksel artışlar bugünün ve yarının telekomünikasyon endüstrisini şekillendirmiştir. Bilgisayarların telekomünikasyon altyapıları üzerinden birbirlerine uzak mesafeler üzerinden bağlanarak İnterneti oluşturmaları yakınsamanın ilk görünümü olarak karşımıza çıkmıştır. Bilginin uzak mesafelere taşınmasında ölçek ekonomilerinden azami faydayı sağlayan fiber optik teknolojiler İnternetin yaygınlaşmasına destek olmuştur. Kullanıcıların sadece evlerinden veya işyerlerinden telekomünikasyon hizmeti alabilmelerine imkan tanıyan kablolu teknolojilerin kısıtlarını ortadan kaldıran ve özellikle Avrupa ülkelerinin geliştirdiği GSM’e dayalı mobil telefon hizmetleri, bu endüstrideki dinamikleri tamamen değiştirmiştir. Televizyon hizmetlerinin ulaştırılmasında kullanılan kablo TV şebekesinin bir alternatif olarak ortaya çıkması, İnternet ile beraber artan talebin bazı bölgelerde birden fazla altyapıyı iktisadi bakımdan tercih edilir hale getirmesi ve son olarak üçüncü nesil ile beraber bilgi taşıma kapasitesi ve yeteneği artan mobil hizmetlerin yarattığı rekabet baskısı sonucu; başlangıçtan itibaren doğal tekel niteliği baskın olan yerel telefon hizmetlerinde büyük değişim yaşanmış ve serbestleşme ve rekabetin iktisadi gerekçeleri ortaya çıkmıştır.⁴⁹

Günümüzde, hemen hemen her türlü içeriğin her türlü altyapı üzerinden taşındığı ve talebe göre en az maliyetli altyapıdan yararlanma imkânının son kullanıcıya tanındığı bir yapıya geçilmektedir. Kablolu (xDSL) ve kablosuz (WiMAX) genişbant ile paket anahtarlama teknolojisi sayesinde televizyon yayınları evlere ulaştırılabilmekte, VoIP teknolojisi ile ses iletimi kablo TV şebekesi ve PSTN üzerinden ticari olarak sunulabilmektedir. Görüntülü cep

⁴⁹ DPT, a.g.r. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, s: 13

telefonu, UMTS ile artık imkân dâhilindedir. Kablolu hizmetlerde fiber teknolojiler ve 3. hatta 4. nesil cep telefonu hizmetleri sayesinde telekomünikasyon altyapılarının kapasiteleri katma değerli hizmet konusunda dinamik etkinliği büyük ölçüde artıracak düzeyde artmıştır.⁵⁰

Teknolojideki büyük gelişim telekomünikasyon sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bu çerçevede, bir taraftan pazar sınırları ortadan kalkarken diğer taraftan tüm telekomünikasyon sistemleri de dijital dünyaya entegre hale gelmiş, sektördeki ürün yelpazesi genişleyerek telekomünikasyon hizmetleri hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Artan hizmet kalitesi ve genişleyen kullanım alanı çerçevesinde piyasadaki arz ve talep dengeleri yeniden oluşmaktadır.⁵¹

Hızla büyüyen telekomünikasyon pazarında teknolojik gelişmeler, dijitalizasyon, rekabet ve mevcut elverişli bant genişliği doğrultusunda geliştirilen yeni hizmetlerin talebi arttırması, artan talep ile birlikte fiyatların daha da düşüp kullanım hacminin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin, teknolojik gelişmeler sayesinde fiber optik denizaltı transmision maliyetleri düşmekte olup, bu düşüş nihai kullanıcıya ulaşmakta ve rekabetin de etkisiyle kullanım oranlarını artmaktadır. Artan hacim kendini hem ses (özellikle uluslararası trafik) hem de data iletişiminde göstermektedir.⁵²

Telekomünikasyon sektöründeki transformasyon ve gelişimin en önemli sebeplerinden biri olan dijital teknolojide metin, ses, görsel, işitsel, video ve data gibi birçok enformasyon biçimi bilgisayarlar tarafından kullanılan ikili kodlar aracılığıyla işlenebilmekte ve iletilebilmektedir. Bu teknoloji ile telekomünikasyon şebekelerinde daha çok trafik daha hızlı bir şekilde aktarılabilmektedir. Bu sayede telekomünikasyon, bilgisayar ve medya sektörleri birbirleriyle entegre olmuşlardır.⁵³

İlk etapta kişisel iletişim (e-posta) ve bilgi platformu niteliğinde lanse edilen İnternet, bugün küresel arenada birçok alanda etkisini göstermiş, özellikle de endüstriyel ve ticari faaliyet alanındaki yapıyı temelinden değiştirmiştir. Elektronik-ticaret adı altında

---

⁵⁰ DPT, a.r. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, s: 13

⁵¹ DPT, a.g.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 7

⁵² DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 7

⁵³ DPT, a.g.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 7

toplanabilecek online bankacılık, e-rezervasyon, e-posta gibi hizmetler, İnternetin ticaret hayatına sunduğu önemli gelişmelerdir.⁵⁴

E-ticaret, e-bankacılık, enformasyon, VOD (Video on demand), müzik, zengin medya interaktif reklamcılığı, haberler, elektronik posta, oyunlar, şans oyunları ve IP üzerinden ses iletimi genişbantlı hizmetler kapsamında değerlendirilmektedir. Halen yaygın olarak kullanılabilmesi için çalışmaların sürdüğü IP üzerinden ses iletimi hizmeti, kablolu ses iletimine karşı ortaya çıkmış en büyük tehdit olarak nitelendirilmektedir.⁵⁵

Sabit-mobil entegrasyonu olarak da adlandırılan yakınsama, sabit telekomünikasyon sistemlerinin ucuz maliyeti ile mobil sistemlerin esnekliğini birleştirmek suretiyle, mobil ve sabit sistemler arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır.⁵⁶

Dijital teknoloji ve evrensel uygulamalarla desteklenen telekom sektöründe, global pazara hitap eden ürünler dizayn edilmeye başlanmış, telekomünikasyon, medya ve bilişim teknolojilerinin tek bir yapı içine alınması ile global arabağlantı kavramı gelişmiştir.⁵⁷

Dijital teknoloji sayesinde metin, ses, görsel, işitsel, video ve data gibi birçok enformasyon biçimi birbiriyle yakınlaşmıştır.⁵⁸

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, Ayrıca, yeni hizmet sektörlerinin de doğmasına yol açmaktadır. Bu sektörlerin örnekleri arasında finans, yayıncılık, eğitim ve içerik endüstrisi gibi hizmetler sanayileri de sayılabilir.⁵⁹

---

⁵⁴ DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 8

⁵⁵ DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 9

⁵⁶ DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 9

⁵⁷ DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 9

⁵⁸ DPT, a.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 9

⁵⁹ TUENA, T.C. Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Proje Ofisi, Sonuç Raporu, Ekim 1999, s:9

İKİNCİ BÖLÜM

TELEKOMÜNİKASYONUN EKONOMİK BOYUTU

1. EKONOMİK SEKTÖR OLARAK TELEKOMÜNİKASYON

1980'lerin başında ekonomik gelişme kavramının belirlenmesinde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Klasik yaklaşımda üretim paradigması, bir ülkenin önce tarım ürünleri ve hammadde üretiminde yetkinleşmesini, ardından da sanayi ürünleri ve hizmetler sektörünün gelişmesini tanımlamaktaydı. Ancak ticaretin yapılanmasına bakıldığında, hizmetler sektörünün sanayi ürünleri ticaretini ve buna bağlı olarak da tarımsal ürünler ve hammaddeler ticaretini geliştirdiği görülmektedir. Öte yandan, hizmetler sektörünün kendi içinde de hiyerarşik bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu yeni yapılanmada iletişim sektörü, taşımacılık, sigortacılık, bankacılık ve bilgi teknolojisi yazılımı gibi alanların alt yapısını oluşturmaktadır. Mali piyasalar, küreselleşmenin etkisiyle iletişim ağlarını tüm dünyayı kapsayacak biçimde oluşturarak yeni çalışma yöntemleri geliştirmişler ve ekonomik sisteme olan etkileri muazzam boyutlara ulaşmıştır. Bilginin iletişim ağları üzerinden gönderilmesi, alınması ve yönetilmesi, dünyanın her tarafında benzer standartların kullanıldığı, karşılanabilir maliyetlerle, ayırım gözetmeyen, evrensel erişimin sağlandığı bir düzeyin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Kısacası, bilginin taşınmasındaki ana araçlardan birisi olan telekomünikasyon ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesinde çok temel bir rol oynamaktadır.⁶⁰

İletişim alt yapısını bilgi teknolojileri uygulamaları ile birlikte ele alırsak, bilgi iletişim teknolojisine yapılan yatırımlar, ulusal ekonominin uzun dönemdeki büyüme düzeyini ve tüm sektörleri etkileyecek niteliktedir. Bilgi yaratma sürecinin en önemli özelliği yan etkileridir. Bu teknolojilerin diğer sektörlerle getirdiği etki yalnızca iç süreçlerde bir verimlilik artışı sonucu ile sınırlı olmamakta, aynı zamanda uygulayıcı mikro birimlerin (firma, kurum) dış çevreleriyle olan ilişkilerini yeni mekanizmalar sunarak değiştirmektedir. Bu değişim sayesinde tasarım, üretim ve satış arasındaki bağlar güçlenmekte, iç ve dış süreçler arasındaki

---

⁶⁰ DPT, a.g.r. Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu s: 9

ayrımalar kapanmakta ve işlevler daha esnek olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu esneklik maliyetleri düşürmekte ve firmalara küresel ölçekte rekabet olanağı sağlamaktadır.⁶¹

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik yapıdaki önemi ve belirleyiciliği konusunda vurgulanması gereken en önemli hususlardan birisi de iletişim, bilişim ve yayıncılık sektörlerinin yakınsamasıdır. Bu aşamada yakınsama olgusundan kısaca söz etmekte yarar vardır. Geleneksel olarak ses iletimi, çevrimiçi (online) bilgisayar servisleri ve TV yayıncılığı farklı ağlar ve farklı platformlar (örneğin; telefon, bilgisayar ve televizyon) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu hizmetlerin her biri ulusal düzeyde farklı hukuki düzenlemelere tabi olup farklı düzenleyici kuruluşlar tarafından yönetilmektedirler. Günümüzde sayısal teknoloji aynı ağın geleneksel ve yeni servislerce ortaklaşa kullanımını olanaklı kılmaktadır. Bilgi teknolojileri açısından bakıldığında; kişisel bilgisayarın, iletişimin ve televizyonun herkesçe erişilebilir bir kullanıcı tecrübesinde birleştirilmesi yakınsama olarak tanımlanmaktadır. Web TV gibi sistemler üzerinden TV birimlerine getirilen İnternet servisleri, gezgin telefonların ve sayısal TV birimlerinin elektronik posta ve web erişimleri, İnternet üzerinden web tabanlı radyo yayıncılığı (webcast.) ve TV programlarının izlenmesi, ses iletimi için İnternet kullanılması yeni ve yakınsayan servislerden bazılarıdır. Yakınsama olgusu toplam bilgi pazarını genişletecek ve dünya ekonomisinin bütünleştirilmesinde katalizör görevini üstlenecektir. Küçük işletmeler bile düşük maliyetli web sitelerini kullanarak küresel boyutta pazarlar bulabileceklerdir.⁶²

Kişi başına milli gelir, Bilgi ve İletişim teknolojileri şebekelerinin boyutunu karşılamada telekomünikasyon hizmetleri talebinin ana faktörüdür. Talebin tahmin edilen gelir esnekliği, sabit hat şebekesi için 1'den daha azdır, ama mobil şebeke ve internet kullanımı için 1'den daha yüksektir. Buna rağmen kişi başına milli geliri etkiler ve yüksek öğrenime kaydolma düzeyi, ek olarak da sabit hat kullanımının ayrı bir faktörü olduğu görülür.⁶³

Telekomünikasyon hizmetlerinin tedarikini etkileyen diğer faktörler, nüfusun boyutunu ve yoğunluğunu kapsar. Yoğun nüfuslu ülkelerde mobil hat ve internet kullanımı

⁶¹ DPT, a.r. Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu s: 10

⁶² DPT, a.g.r. Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu s: 10

⁶³ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004), 3 February 2004, s: 68

her zaman küçük olur. Kalabalık nüfuslar dağınık durumda olduklarından Bilgi ve İletişim teknolojileri şebekelerinin kapsamı daha zordur.⁶⁴

Günümüzde bilgi teknolojileri/elektronik ticaret konusunu gündeme oturtan, İnternetin gelişimi ile açık ağlar üzerinden daha basit yöntemlerin çok geniş bir kullanıcı çevresinin hizmetine girerek, ekonomik ve sosyal hayatın tüm boyutlarını etkilemeye başlamış olmasıdır.⁶⁵

Sektörün genel iktisadi düzen içerisinde de önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir. 1980'lerin ortalarında, telekomünikasyon endüstrisi dünya genelinde ülkelerin toplam gayrisafi yurtiçi hasıllarının ortalama % 2,5'ini, tüketici harcamalarının ise ortalama % 1,5'ini oluşturmuştur. 1990'ların ortalarında ise endüstrinin tüketim harcamalarındaki katkısı hemen hemen aynı oranlarda kalırken, gayrisafi yurtiçi hasıladaki payı % 3'lere çıkmıştır.⁶⁶

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değeri

Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değeri (Milyar Dolar)	1997	1998	1999	2000	2001
Hizmetler	712	767	854	920	968
Ekipman	234	248	269	290	264
Toplam	946	1015	1123	1210	1232

Kaynak: ITU, International Telecommunication Union, World Telecommunication Indicators 2000/2001 – March 2001

Tablo 4'te de görüleceği üzere ITU verilerine göre, sektörün toplam pazar değeri 2001 yılında yaklaşık 1,23 trilyon dolardır. Bu rakamın 968 milyar dolarını hizmet sektörü oluştururken, 264 milyar dolarını ise ekipmanlar oluşturmuştur.

⁶⁴ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s: 68

⁶⁵ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, s: 9

⁶⁶ Arıöz Ali, a.g.t., s: 15

1.1. Telekomünikasyon Hizmetlerinin Ekonomik Boyutu

Son yıllarda sektördeki pazar potansiyeli göstergelerinin en önemlilerinden biri olan telekomünikasyon harcamalarının gayri safi milli hasıla içerisindeki payı artış eğilimine geçmiştir. 1995 yılında 530 Milyar ABD Doları olan yıllık telekomünikasyon hasılatının 2005 yılında 900 Milyar ABD Dolarına yükselirken, yıllık yatırım miktarının da aynı dönemde 150 Milyar ABD Dolarından 250 Milyar ABD Dolarına çıkması beklenmektedir.⁶⁷

1998 yılının başından beri telekomünikasyon piyasalarında önemli değişiklikler olmaktadır. 1 Ocak 1998 tarihinde Avrupa Birliği üyesi birçok ülke telekomünikasyon alanını rekabete açmış ve liberal bir yapıya kavuşturmuştur. 5 Ocak 1998 tarihinde General Agreement on Trade on Services (Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması) Dördüncü Protokolü, Dünya Ticaret Örgütü tarafından uygulamaya konmuştur.⁶⁸

Dünya telekomünikasyon pazarındaki işlem hacmi 1997 rakamlarına göre 750 milyar dolar ve pazarın son yıllardaki büyüme hızı ortalaması yüzde 10 civarındadır. Bu büyüme oranının devam etmesi durumunda işlem hacminin 2000 yılı sonunda 1 trilyon doları bulması beklenmektedir. Bu ise telekomünikasyon pazarının dünya ticareti içindeki yüzde 12'lik payının daha da artacağı anlamına gelmektedir.⁶⁹

Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte genel eğilim sonucu, serbest rekabet ile telekomünikasyon piyasalarındaki, özellikle de telefon alanındaki hizmet fiyatları aşağı çekilmiş ve piyasalar hızla daha çok müşteri çekmişlerdir. Dolayısıyla, serbestleşme öncesi tekel özelliğindeki firmaların bile liberalizasyon çabaları sonucunda karlarını arttırdıkları gözlenmiştir.⁷⁰

Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde sürdürülen tartışmalarda da kabul görmüş bir gerçek, telekomünikasyon hizmetinde kaynakların kıt olduğu ve dolayısıyla piyasaya girmenin kontrollü olması gerektiğidir. Hükümetlerin önümüzdeki yıllarda özellikle de üçüncü kuşak mobil iletişim sisteminin yaygınlaşmasıyla gündeme gelecek olan yeniliklerin

⁶⁷ DPT, a.g.r. Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s: 7

⁶⁸ İstanbul Sanayi Odası, Elektronik ve Telekomünikasyon Sektörü Raporu, İstanbul, Ağustos 2001, s: 16

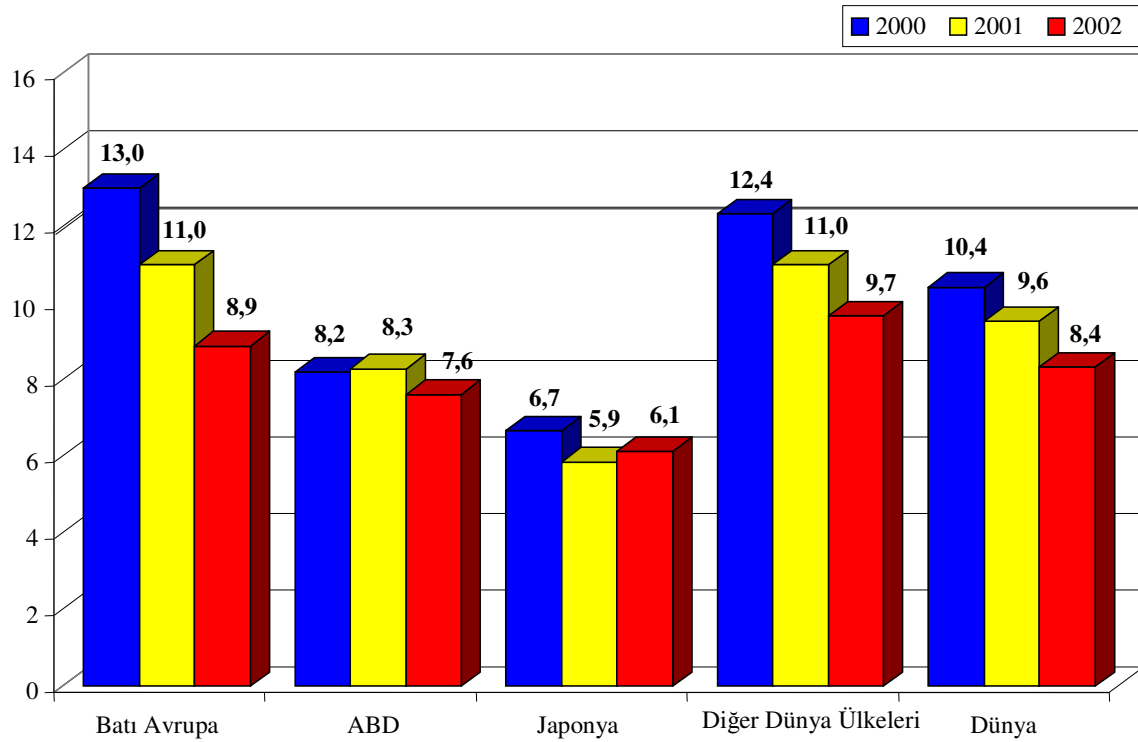
⁶⁹ İSO, a.r. s: 16

⁷⁰ İSO, a.r. s: 17

piyasaya giriş prosedürlerini detaylı araştırmalardan ve ilgili birimlerle yapılacak danışmalardan sonra ele alması ve ortaya koyması gerekmektedir. Universal Mobile Telecommunications System-UMTS, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) bünyesinde geliştirilmiş üçüncü kuşak mobil iletişim sistemidir. Kablosuz iletişimde büyük yenilikler getirecek olan bu sistemin 2002 yılında ticarileşmesi, 2010 yılında ise 2 milyar kullanıcısının olması beklenmektedir.⁷¹

ITU'nun "Telekomünikasyon Reformunda Eğilimler 1999" başlıklı raporunda digital yakınsama ve regülasyon, bu alana damgasını vuran temel gelişmeler olarak nitelendirilmekte ve söz konusu politik reformların yeni yüzyılda da önemini koruyacağına dikkat çekilmektedir.⁷²

Şekil 5: Bölgesel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Pazar büyümesi (%) 2000–2002

Kaynak: Gülhan Abdullah Raşit, Çankaya Üniversitesi, Telekomünikasyon Dünyası ve Türkiye İncelemeleri Sunumu, Nisan 2003, S: 28

⁷¹ ISO, a.g.r. s: 17

⁷² ISO, a.r. s: 17

2001 yılında pazar büyüklüğü 2.205 milyar euro⁷³ olan bilgi ve iletişim teknolojileri, aynı yıl % 9,6 oranında büyümüştür. Aynı yıl ABD 8,3 oranında, Japonya 5,9 oranında olurken diğer dünya ülkelerinde bu oran % 11 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 5'te de görüleceği gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinde ABD ve Japonya haricindeki ülkelerde, 2000 yılından itibaren pazar büyümesinde gerileme dikkati çekmektedir. 2002 yılında Japonya haricinde diğer dünya ülkelerinin pazar büyümesinde gerileme olmuştur.

1.2. Telekomünikasyon Araçlarının Ekonomik Boyutu

Telekomünikasyon sektörünün kapsamına televizyon ileticileri üretimi (düzenleyiciler, TV alıcıları, TV kameraları), cep telefonları üretimi (ileticiler, cep telefonları vb.) ve kablolu telefonlar üretimi (telefon setleri, faks makineleri, kontrol panelleri, telex, tele-yazma araçları) girmektedir.⁷⁴

AB, telekomünikasyon alanında Alcatel (Fransa), Siemens (Almanya), Bosch (Almanya), Ericsson (İsveç) ve Nokia (Finlandiya) firmaları ile geniş bir üretime sahiptir. 1998'de AB'de bu alanda üretim 62 milyar ECU'ya ulaşmıştır. ABD'de telekomünikasyon araçları üretim değeri 1997'de 63 milyar ECU iken, Japonya'da 30 milyar ECU olmuştur.⁷⁵

Ericsson ve Nokia cep telefonları ile İsveç ve Finlandiya telekomünikasyon alanında lider konumundadırlar. Telekomünikasyon sektörü üretiminin toplam ulusal imalat sanayi içindeki payı AB ortalamasına göre İsveç'te 4, Finlandiya'da 3,5 kat daha yüksektir.⁷⁶

Geleneksel kamu telefon iletişim ağı AB'de yüzde 52 gibi görece yüksek olmakla beraber bu alanda gelişmeler yavaşlamakta, cep (mobil) iletişim ise artış eğilimindedir. 1998'de cep telefonu artışı yüzde 26 olup, bu oranın 2000'de de korunacağı tahmin edilmektedir.⁷⁷

⁷³ Gülhan Abdullah Raşit, a.g.su, s: 28

⁷⁴ İSO, a.g.r. s: 18

⁷⁵ İSO, a.r. s: 18

⁷⁶ İSO, a.r. s: 18

⁷⁷ İSO, a.r. s: 18

Şahıs ve işletmeler olarak mobil alıcıların pazarı 1998'de, 1997'e göre yüzde 5 artarak, 3,9 milyar dolar olmuştur. Cep telefonu aboneliği AB'de 1993–1996 dönemi 30 milyon olurken, bu rakam 1997–2002 dönemi her yıl yüzde 30 artarak Batı Avrupa'da 200 milyona ulaşacaktır.⁷⁸

Faks makineleri, yanıt makineleri veya tele-konferans cihazlarının pazarı da hızla gelişmekte ve 1998'de bu pazarın değeri 5,8 milyar ECU olarak tahmin edilmektedir.⁷⁹

Avrupa için hazırlanmış olan GSM standardı 130 ülkede, 300 işletme tarafından gerçekleştirilmektedir. Telekomünikasyon, AB'nin elektronik sektöründe en güçlü olduğu alandır. Bu güçlü konum diğer yenileşmelere de kaynaklık etmekte ve sonuç olarak bu sektör ticaret fazlası vermektedir. Bu fazlalık 1997'de 8,4 milyar ECU'dur. 1994–1998 aralığında bu ticaret fazlalığı her yıl ortalama yüzde 23 oranında olmuştur. AB ülkeleri içinde bu sektörde ticaret açığı yalnızca İtalya ve İspanya'da olmuştur.⁸⁰

---

⁷⁸ İSO, a.g.r. s: 18

⁷⁹ İSO, a.r. s: 18

⁸⁰ İSO, a.r. s: 18

2. DÜNYA EKONOMİSİNDE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN YERİ

2.1. Dünya Ekonomisine Genel Bakış

IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü raporunda gayri safi dünya hasılasının 2003 yılını genelinde % 3,2, 2004 yılında ise % 4,1 oranında artmasının beklendiği belirtilmiştir. Ortalama olarak 2003 yılında ve 2004 yılında gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüyeceği, 2003 yılında gelişmiş ülkelerin %1,8, gelişmekte olan ülkelerin %5, 2004 yılında ise gelişmiş ülkelerin %2,9, gelişmekte olan ülkelerin %5,6 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Dünya ticaretinin artış oranının 2003 yılında 2,9 % gibi düşük oranlı bir artıştan sonra 2004 yılında %5,5 seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir.⁸¹

ABD'nin, yüksek bütçe ve cari işlemler açıklarına ve hala yüksek olan işsizlik oranına rağmen dünya ekonomisindeki düzelmenin öncülüğünü yapması öngörülmektedir. 2004 yılında ABD ekonomisinin % 3,9 oranında büyüyeceği, Japonya'nın ise içinde bulunduğu durgunluktan kurtulamayarak 2003 ve 2004 yıllarında %2 ve %1,4 oranında büyüyeceği beklenmektedir. Avrupa'nın ise 2003 yılında yaşadığı durgunluğun hafifleyerek süreceği, euro alanı ekonomilerinin 2003 yılında %0,5 ve 2004 yılında %1,9 oranında GSYİH artışı sağlayacağı tahmin edilmektedir.⁸²

Dolar 2002 yılında yaptığı zirveden sonra ticaret ortaklarının paraları karşısında toplam % 8 oranında değer kaybetmiştir. Ancak bu, ABD'nin büyük cari açıklarını kapatması için yeterli değildir.⁸³

Diğer taraftan, doların değer kaybı, diğer para birimlerine karşı eşit oranda gerçekleşmemektedir. Asya merkez bankalarının paralarının değerlenmemesi için azimli çabaları ayarlamasının daha çok euro ile yapılmasına yol açmıştır. 2002 yılının başlarından bu yana dolar euro karşısında %20 oranında düşerken, genel düşüş oranı % 8 olmuştur. Doların

---

⁸¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dünya Ekonomisi Üzerine Yayını, S:15, Dünya Ekonomisi Raporu, s: 1

⁸² DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 1

⁸³ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 1

euro'yu hedef alarak düşmesi Avrupa ekonomilerinin ihracatı için dezavantaj oluşturarak zaten birçoğu ekonomik durgunluk içinde olan bu ülkelere zarar verebilecektir.⁸⁴

Amerika'nın artan bütçe açıklarının ve cari açıklarının finansmanında Asya Merkez Bankalarının önemi büyüktür. Özellikle Japonya ve Çin Amerika Devlet Tahvillerinin gittikçe daha büyük bir oranını satın almaktadır. Bundaki amaçları, milli paralarını dolar karşısında zayıf (devalüe) tutarak Asya'nın Amerika'ya ihracatını desteklemektir. ABD'nin artan ticaret açığı, ülkedeki korunmacı baskıları artırmaktadır. Bu sebeple ABD, Asya ülkelerine kurları piyasa mekanizmasına bırakmaları konusunda uyarmakta, aksi takdirde ticari kısıtlamalar gidebileceği tehdidinde bulunmaktadır.⁸⁵

Amerika'nın kendi parası cinsinden borçlanabilmesi, doların dünyanın pek çok ülkesinde rezerv parası olarak kullanılıyor olması, dünyanın en büyük ve en likit hisse senedi ve bono piyasalarına sahip olması ona diğer ülkelere göre daha fazla borç alabilme imkanı sağlamakta, yüksek cari açıklar karşısında bile bir ödemeler dengesi krizi ile karşılaşma ihtimalini azaltmaktadır.⁸⁶

Çeşitli çalışmalar, cari işlemler açığı GSYİH'nın %4-5'ine ulaştığı zaman ekonominin sorun yaşadığını göstermektedir. Freund'un zengin ülkeleri kapsayan 1980-1997 arası yıllardaki 25 cari açık ayarlamasını inceleyen çalışmasına göre cari açık aşağı yukarı dört yıl yükseldikten ve GSYİH'nın % 5'ine ulaştıktan sonra azalmaya başlamaktadır. IMF tarafından yapılan bir başka çalışmada gelişmiş ülkelerin ardı ardına üç yıldan fazla GSYİH'nın %4'ünü aşan açığın görüldüğü sadece 12 olay tespit etmiştir; bunların hepsi de görece olarak küçük ve dışa açık ekonomilerdir.⁸⁷

Birçok ekonomiste göre, dünya talep yapısında bir kayma olmazsa, ABD cari açığının sorununda önemli bir iyileşme sağlanabilmesi için doların % 40 veya daha fazla devalüe olması gerekmektedir. Dolarda bu kadar büyük düşüş dünya ekonomisi için büyük risk

---

⁸⁴ DTM, a.g.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 2

⁸⁵ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 2

⁸⁶ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 2

⁸⁷ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 3

oluşturabilir; finansal piyasalarda ciddi sorunları getirebilir ve dünyanın resesyona girmesine yol açabilir.⁸⁸

Dolardaki ayarlamaların yükünün daha adil dağıtılması, Asya paralarının değerlenmesi ile olabilir. Ancak bu da sorunları beraberinde getirir. Zaten deflasyonda olan Japonya ekonomisi, yenin değerlenmesi halinde ithal fiyatlarındaki düşüşle daha fazla deflasyon krizi yaşayabilir. Çin ekonomisi ise, hızlı büyümesine rağmen kırılmalıdır, bankacılık sistemi sağlam bir yapıda değildir. Ülkede kurun (ve sermaye giriş-çıkışları üzerindeki kısıtlamaların) serbest bırakılması halinde işsizliğin artabileceğine, deflasyon baskıları olabileceğine, bankacılık sisteminde sorunlara yol açılabileceğine ilişkin endişeler bulunmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin talepleri Çin'de de, Japonya'da da sıcak karşılanmamıştır. Dünya ekonomisinde doların çökmesi ile ciddi bir küresel durgunluğa girilmesi riskinin ihtimal dışı olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.⁸⁹

Euro Bölgesi ve Japonya, ekonomik büyüklükleri sebebiyle dünya ekonomisinin motoru olmaya aday olabilecek konumda olsa da, ekonomilerindeki sorunlar buna engel olmaktadır. İki bölge de yaşlanmakta olan nüfuslarının getirdiği sorunlarla (sosyal sigortalar sisteminin zorlanması ve tüketimin azalması gibi) ve büyümeyi azaltan yapısal sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. İki bölgede de son yıllarda başarısız makroekonomi politikaları uygulanmıştır.⁹⁰

Dünyanın ikinci büyük ekonomisi Japonya devletin 1980'lerin sonunda patlayan varlıklar balonunun sonuçlarının yansımaları sebebiyle son on yılda deflasyon ve durgunluk sorunundan kurtulamamıştır. Avrupa'da sıkı makroekonomi politikalarına aşırı bağlılık ekonomideki kötüleşmeyi artırmıştır. Ancak, iki bölgede de bir şeyler değişmekte, reform gereği anlaşılmaya başlamaktadır.⁹¹

---

⁸⁸ DTM, a.g.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 3

⁸⁹ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 3

⁹⁰ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 4

⁹¹ DTM, a.r. Dünya Ekonomisi Raporu, s: 4

2.2. Dünya Ekonomilerinde Telekomünikasyon Sektörü

Günümüzde telekomünikasyon hizmetleri sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu gibi ekonomik kalkınmanın da en temel altyapısı haline almıştır. Telekomünikasyonun ekonomik gelişme ve kalkınmadaki önemi 1980'li yılların başından itibaren dünyada ekonomisinde gözlenen liberalleşme ve globalleşme eğilimleriyle artmıştır. Dünya ekonomisi daha liberal bir yapıya dönüştükçe bilgiye ve bilgi akışını sağlayan telekomünikasyon hizmetlerine talep giderek artmış ve çeşitlenmiştir. Telekomünikasyon sektöründe yaşanan teknolojik gelişmeler hem telekomünikasyon hizmetlerinin hem de dünya ekonomisinin globalleşmesinde önemli rol oynamıştır.⁹²

Serbest piyasa ekonomisinin etkin olarak işlerliği, ancak güvenilir bilginin uygun zamanda karar vericilere ulaşması ile mümkündür. Kaynakların daha verimli alanlara kaydırılarak toplum refahının artırılması sürekli, güvenilir ve etkin bir bilgi akışı ile mümkün olabilir. Telekomünikasyon hizmetleri ülke kaynaklarının daha etkin dağılımında en önemli araçlardan biri olan mali piyasaların, haberleşme yoğun sektörler olan turizm ve ulaştırma hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu gibi, üretici, toptancı, perakendeci ve tüketici zincirinde bilgi akışını sağlayarak her türlü mal ve hizmet piyasalarının arz ve talepteki değişimlere uyum içinde ve etkin bir şekilde işleyebilmesi için en önemli araçlardan biri haline gelmiştir.⁹³

Telekomünikasyon son 10-15 yılda globalleşen dünya ekonomisinde rekabetin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Uluslararasılaşan dünya finans piyasalarına fon arz ya da talep edenler ancak bu piyasalara sürekli erişim halinde olur ve etkin bir bilgi akışı sağlanırsa çıkan fırsatları değerlendirerek düşük maliyetle fon bulma ya da fonlarına yüksek getiri sağlama imkanına sahip olabilirler. Firmaların uluslararası mal ve hizmet piyasalarında varlıklarını sürdürebilmesi için değişen teknolojileri, pazar koşullarını, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uyum içinde devamını sağlayacak tedarik kaynaklarını, tüketici tercihlerindeki değişimleri yakından takip etmeleri, üretilen mal ve hizmetlerin pazara ulaşmasına kadar geçen süreci etkili bir şekilde izleyebilmeleri gerekmektedir. Bilgi edinme ihtiyacı firmaların telekomünikasyon hizmetlerine olan talebini ve bu hizmetlerin firma

---

⁹² Çakal Recep, a.g.t, s: 37

⁹³ Çakal Recep, a.t, s: 37

ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiş olmasının, etkin ve ucuz bir şekilde sunulmasının önemini artırmaktadır. Hizmet kalitesinin düşük olması veya hizmetin pahalı sunulması firmaların globalleşen dünya piyasalarında rekabet gücünü azaltmaktadır. Firmaların rekabet gücünün zarar görmesi ise sonuçta ülke ekonomisinin rekabet gücünün zayıflamasına neden olur.⁹⁴

Özetlemek gerekirse, ülke ekonomisinin daha etkin ve verimli işlemesi ve global rekabet karşısında varlığını sürdürebilmesi için etkin bir bilgi akışının sağlanması gerekmektedir. Gelişmiş ülkeler artık sanayi toplumunu aşmış bilgi toplumu olma yolunda çaba sarfetmektedirler. Ekonomilerde giderek bilgi yoğun hale gelmekte ve bilgi yoğunluğu arttıkça telekomünikasyon hizmetlerine olan talep artmaktadır. Ekonomilerde bilgi yoğunluğu arttıkça istihdamın % 70'inden fazlasının telefona bağımlı olacağı tahmin edilmektedir.⁹⁵

Telekomünikasyon hizmetlerinin, sadece günümüz ekonomik faaliyetlerinde ya da uluslararası rekabet koşullarında değil, öğrenim sürecine katkıları nedeniyle toplumların uzun dönemde en temel varlığı olan insan gücünün geliştirilmesindeki önemi de giderek artmaktadır. Günümüzde, haberleşme ve bilgisayar teknolojilerinin birleşmesiyle olağanüstü bir gelişme gösteren telekomünikasyon hizmetleri uygun altyapı sağlandığı takdirde dünyanın her noktasındaki bilgi kaynaklarına erişebilme ve bilgiyi transfer edebilme olanağı sağlamaktadır. Rekabetin daha da yoğun olacağı yarının global ekonomisinde toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri, öncelikle dünya ölçeğinde rekabet içinde olacağı toplumlarla eşit bilgi düzeyine erişmiş insan gücüne sahip olmaları ve yine bilgiye dayalı, zamanında, doğru ve etkin karar alabilmeleri ile mümkün olabilecektir.⁹⁶

Hem dünya ekonomisindeki hem de telekomünikasyon teknolojilerindeki eğilimleri zamanında gören ülkeler, 1980'li yılların başlarından itibaren telekomünikasyon sektöründe önemli reformlara yönelmişlerdir. 1980 öncesinde birçok ülkede devlet tarafından tekel olarak sunulan telekomünikasyon hizmetlerinde sektör yapıları ve regülasyonu ile sektörün sosyal, ekonomik ve ulusal güvenlik açısından taşıdığı rol yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda bazı ülkelerde geleneksel devlet tekeli olan telekomünikasyon kuruluşları özelleştirilirken bazılarında sektörün çeşitli segmentlerine özel kesimin katılımını sağlayan liberal politikalar izlenmeye başlanmıştır. Bu değişim,

---

⁹⁴ Çakal Recep, a.g.t, s: 38

⁹⁵ Çakal Recep, a.t, s: 38

⁹⁶ Çakal Recep, a.t, s: 38

telekomünikasyon sektörünü en karlı ve verimli yatırım alanlarından biri haline getirmiştir.⁹⁷ OECD ülkelerini kapsayan araştırma sonuçlarına göre son yıllarda;

° Telekomünikasyon hizmet gelirleri yıllık ortalama % 4,5'lik bir büyüme ile diğer sektörleri geride bırakmıştır.

° Telekomünikasyon hizmetlerinin GSMH'den aldığı pay 1980 yılında % 1,8'den 1990 yılında % 2,3'e çıkmıştır.

° 1992 yılında kişi başına ortalama telekomünikasyon yatırımı 100 dolar düzeyine erişmiştir.

° Şebekenin kullanımında verimlilik artışı % 5 seviyesine erişmiştir.

° 1990'ların başında uluslararası trafikte yıllık ortalama % 44 artış gerçekleşmiştir.⁹⁸

Telekomünikasyon sektöründe tahminlerin üzerinde gelişmeler yaşanmaktadır. 1990 yılında dünya telekomünikasyon cihaz ve hizmetler piyasasının 370 milyar dolar olduğu ve yılda % 5,4 büyüdüğü tahmin edilirken, daha 1 yıl sonra, 1991 yılı Ekim ayında, piyasanın 400 milyar dolar ve büyüme hızının % 10–15 arasında olduğu tahmin edilmiştir.⁹⁹ 1995 yılında 530 milyar dolar iken 1997 yılında bu oran 750 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve pazarın son yıllardaki büyüme hızı ortalaması % 10 civarında olmuştur.¹⁰⁰

1990'lı yıllardan bu tarafa özelleştirme ve serbestleştirme yoluyla dünya telekomünikasyon sektöründe önemli gelişmeler yaşanmış olup sektördeki pazar potansiyeli göstergelerinden en önemlilerinden biri olan telekomünikasyon harcamalarının GSMH içindeki payı son yıllarda artış göstermiştir.¹⁰¹

---

⁹⁷ Çakal Recep, a.g.t s: 39

⁹⁸ Çakal Recep, a.t, s: 39

⁹⁹ Çakal Recep, a.t, s: 39

¹⁰⁰ Darıcı Ahmet a.g.r. s: 7

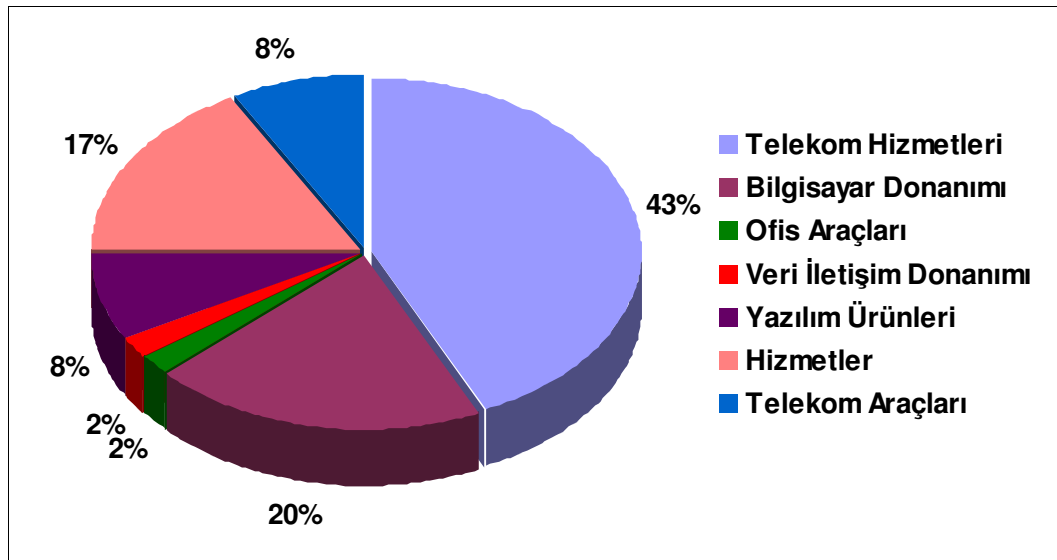
¹⁰¹ Darıcı Ahmet a.g.r. s: 7

Telekomünikasyon sektöründe gözlenen yüksek performansta teknolojik gelişmelerin önemli rolü vardır. Ancak, sektördeki gelişmenin bir diğer nedeni de sektörde dünya genelinde yaşanan liberalleşme yönündeki reformlardır.¹⁰²

Küresel bilgi toplumunun ekonomisi tüm ülkelerde enformasyon ağlarının kurulmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerine olan bu eğilim 1996 yılında dünya çapında 1,2 trilyon ECU'luk bir pazar yaratmıştır. Bu rakam bir önceki yıla göre %9,5'luk bir büyüme ifade etmektedir. Yapılan kestirimler bu büyüme hızının önümüzdeki yıllarda da yaklaşık aynı oranda süreceğini bildirmektedir.¹⁰³

Şekil 6'da görüldüğü gibi dünya enformasyon ve iletişim teknolojileri sektörünün % 43'ünün telekom hizmetlerinin oluşturduğu görülmektedir. Şekilde görülen 1996 yılına ait verilerde % 8'lik telekom araçları ile birlikte toplam telekom sektörünün 600 milyar ECU'luk bir kapasitede olduğu görülmektedir.

Şekil 6 : Dünya Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Dağılımı

Kaynak: TUENA, Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı, Sonuç Raporu, Ekim-1999, s:10

¹⁰² Çakal Recep, a.g.t. s: 39

¹⁰³ TUENA a.g.r., s: 9

Enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında böylesine büyük ve hızla büyümeye devam eden bir Pazar varken, dünya çapında güçlü bir ekonomiye sahip olmak isteyen uluslar, pazarda üretici olarak yer almaya çalışarak bu pazarın ekonomilerine olan katkılarını arttırmaya çalışacaklardır. Dünyada enformasyon teknolojilerinde ve bu teknolojilerin tüm yaşamsal süreçlerde yarattığı değişim hızla devam etmektedir. Sanayileşmesini tamamlamış ve enformasyon teknolojilerinde üretici konuma gelmiş ülkeler, uyguladıkları bilim-teknoloji-sanayi ve dışsıtım politikaları ile bu değişimi yönlendirmektedirler. Politikaları doğrultusunda, pazar olarak gördükleri diğer ülkelere ise bu süreci pasif olarak izlemeyi ve kullanıcı rolünü üstlenmeyi tavsiye etmektedirler.¹⁰⁴

1998 yılının başından beri telekomünikasyon piyasalarında önemli değişiklikler olmaktadır. 1 Ocak 1998 tarihinde Avrupa Birliği üyesi birçok ülke telekomünikasyon alanını rekabete açmış ve liberal bir yapıya kavuşturmuştur. 5 Ocak 1998 tarihinde General Agreement on Trade on Services (Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması) Dördüncü Protokolü, Dünya Ticaret Örgütü tarafından uygulamaya konulmuştur.¹⁰⁵

Dünya telekomünikasyon pazarındaki işlem hacmi 1997 rakamlarına göre 750 milyar dolar ve pazarın son yıllardaki büyüme hızı ortalaması % 10 civarındadır. Bu büyüme oranının devam etmesi durumunda işlem hacminin 2000 yılı sonunda 1 trilyon doları bulması beklenmektedir. Bu ise telekomünikasyon pazarının dünya ticareti içindeki % 12'lik payının daha da artacağı anlamına gelmektedir.¹⁰⁶

Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte genel eğilim sonucu, serbest rekabet ile telekomünikasyon piyasalarındaki, özellikle de telefon alanındaki hizmet fiyatları aşağı çekilmiş ve piyasalar hızla daha çok müşteri çekmişlerdir. Dolayısıyla, serbestleşme öncesi tekel özelliğindeki firmaların bile liberalizasyon çabaları sonucunda karlarını arttırdıkları gözlenmiştir.¹⁰⁷

Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde sürdürülen tartışmalarda da kabul görmüş bir gerçek telekomünikasyon hizmetinde kaynakların kıt olduğu ve dolayısıyla piyasaya girmenin

---

¹⁰⁴ TUENA, a.g.r. s: 10

¹⁰⁵ İSO, a.g.r. s: 16

¹⁰⁶ İSO, a.r. s: 16

¹⁰⁷ İSO, a.r. s: 17

kontrollü olması gerektiğidir. Hükümetlerin önümüzdeki yıllarda özellikle de üçüncü kuşak mobil iletişim sisteminin yaygınlaşmasıyla gündeme gelecek olan yeniliklerin piyasaya giriş prosedürlerini detaylı araştırmalardan ve ilgili birimlerle yapılacak danışmalardan sonra ele alması ve ortaya koyması gerekmektedir. Universal Mobile Telecommunications sistem-UMTS, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) bünyesinde geliştirilmiş üçüncü kuşak mobil iletişim sistemidir. Kablosuz iletişimde büyük yenilikler getirecek olan bu sistemin 2002 yılında ticarileşmesi, 2010 yılında ise 2 milyar kullanıcısının olması beklenmektedir.¹⁰⁸

ITU'nun "Telekomünikasyon Reformunda Eğilimler 1999" başlıklı raporunda dijital yakınsama ve regülasyon, bu alana damgasını vuran temel gelişmeler olarak nitelendirilmekte ve söz konusu politik reformların yeni yüzyılda da önemini koruyacağına dikkat çekilmektedir.¹⁰⁹

Türkiye, dünyadaki bu gelişmelere uzak değildir. Ancak telekomünikasyon alanında bazı yasal ve yapısal eksikliklerin olduğu da bir gerçektir. Dünya Bankası istatistiklerine göre Türkiye'nin telekomünikasyon alanındaki verileri Tablo 5'de gösterildiği gibidir. Söz konusu tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye, Dünya Bankası'nın orta gelir seviyeli ülkeler grubu ile kıyaslandığında günlük gazete tüketimi, televizyon ve mobil telefon alanlarında ortalama rakamların üzerindedir. Ancak tablodaki en çarpıcı sonuç bilgisayar kullanımı ile ilgilidir. Türkiye'de her 1000 kişiden 20,7'si bilgisayar kullanırken bu sayı orta gelir seviyeli ülkelerde 1000 kişide 32,4'ü bulmaktadır. Ayrıca Ocak 1999 tarihi itibarıyla Türkiye'de her 10 bin kişiden 4,30'u İnternet abonesi iken bu sayı orta gelir seviyeli ülkelerde 10 bin kişide 10,15'i bulmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de bilgisayar ve İnternet kullanımının yaygınlaştırılması gerektiği görülmektedir.

---

¹⁰⁸ İSO, a.g.r. s: 17

¹⁰⁹ İSO, a.r. s: 17

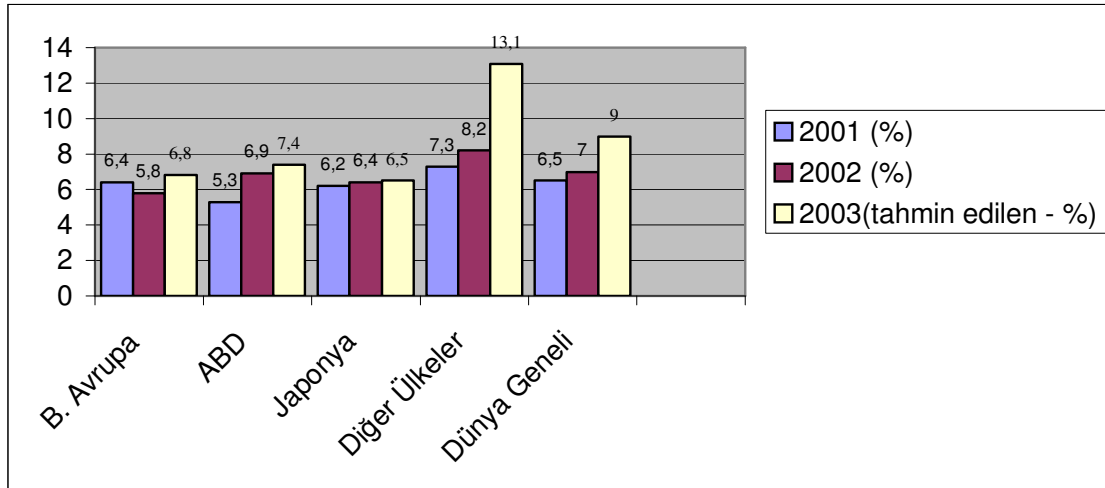
Tablo 4 :Telekomünikasyon Alanında Temel Göstergeler 1000 Kişide 1997-1998

	Günlük Gazete	Radyo	Televizyon	Cep Telefonu	Bilgisayar
Türkiye	111	178	286	26	20,7
Orta Gelir Seviyeli Ülkeler	75	383	272	24	32,4

Kaynak: İSO, Elektrik ve Telekomünikasyon Sektörü Raporu, S: 16

EITO istatistiklerine göre ise, telekomünikasyon pazarının 2002 itibariyle değeri yaklaşık olarak 1,25 trilyon dolardır.¹¹⁰ Şekil 7'deki telekomünikasyon endüstrisinin 2001–2003 yılları arasında izlediği büyüme grafiğinde özellikle 2003 yılında Batı Avrupa, ABD ve Japonya haricindeki ülkelerde daha fazla bir büyüme olduğu görülmektedir.

Şekil 7: Telekomünikasyon Endüstrisinin 2001–2003 Arası Büyüme Grafiği

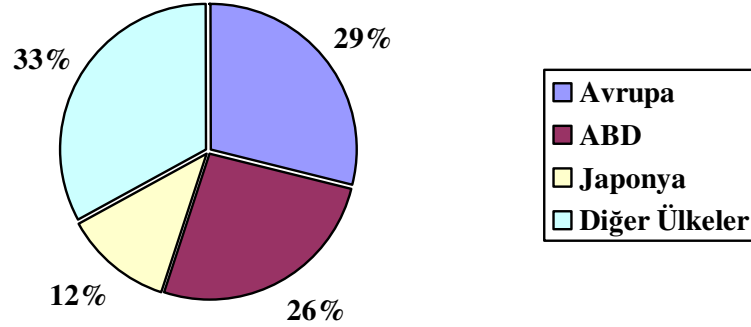
Kaynak: EITO, European Information Technology Observatory- 2002

Telekomünikasyon sektöründe yaşanan büyüme oranları, ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya dışında kalan ülkelerde daha yüksek olmuştur. Bunun nedenlerinden birisi, bu

¹¹⁰ Arıöz Ali, a.g.t., s: 16

ülkelerde serbestleşme sürecinin, tabloda bulunan diğer gruplardan daha sonra hayata geçirilmesi ve bunun sonucu olarak serbestleşme sürecinin olumlu etkilerinin daha sonra ortaya çıkmasıdır.¹¹¹ Bölgeler bazında telekomünikasyon pazarı değerlerine bakılacak olduğunda ise ortaya aşağıdaki manzara çıkmaktadır:

Şekil 8: Bölgeler Bazında Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değerleri

Kaynak: EITO, European Information Technology Observatory- 2002

Bölgeler bazında pazar dağılımı incelendiğinde, Avrupa ülkeleri ve ABD'nin dünya genelinde telekomünikasyon pazarının %50'sinden fazlasını ellerinde bulundurduğu, bu ülkeleri ise toplam pazardan %12'lik bir pay alan Japonya'nın takip ettiği görülmektedir.

2.3. OECD Ülkeleri ve Türkiye Ekonomilerinde Telekomünikasyon Sektörü

Genel olarak bilgi ve iletişim teknolojileri olarak adlandırılan sektörün OECD ülkelerinde GSMH'nin ortalama olarak %2,5 - %4,5 düzeyindedir. Bu oran bazı ülkelerde daha yüksektir. Örneğin 1998'de ABD'de %8, 1997'de Kanada'da %6,2, Fransa'da ise %5,2 olarak belirlenmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomideki yerini belirlemek için

¹¹¹ Arıöz Ali, a.g.t., s: 17

bakılan bir diğerk gösterge ise yapılan harcamaların GSMH'ye oranıdır. 1997'de bu oran OECD ortalamasında %7'dir. Sektörün kendi içindeki bölümlenmesinde ilk sırayı haberleşme almaktadır. 1990–1997 yılları arasında bilgi ve iletişim sektöründeki yıllık bileşik büyüme oranı %7,7'dir. Polonya, Kore, Macaristan ABD ve Çekoslovakya büyüme artışı bakımından ilk beş sırada yer almaktadır. Türkiye ise 27 OECD ülkesi arasında onüçüncü sıradadır.¹¹²

Türkiye açısından bilgi ve iletişim teknolojileri harcamalarının GSMH'ye oranı 1997 verileriyle % 2,4 civarındadır. Bunun en büyük bölümünü ise haberleşme oluşturmaktadır. Türkiye bilgi ve iletişim teknolojileri pazarının toplam değeri 1997 rakamlarıyla 1 milyar 173 milyon dolardır.¹¹³

Dünya çapında, bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün 2006 yılında %6 oranında büyüme göstermesi ve OECD bölgesi içerisinde bu büyümenin ABD'nin öncülük ettiği 2004 tahmin raporu döneminde olduğundan daha dengeli olması beklenmiştir. Makroekonomik performanstaki gelişme ile birlikte, OECD bölgesi çapında toplam yatırımlar artmış, bu yatırımların önemli ve gitgide artan bir oranda bilgi ve iletişim teknolojileri oluşturmuştur. Bazı bilgi ve iletişim teknolojileri kesimleri (İnternete bağlı yatırımlar, mobil ve tüketim uygulamaları) çok dinamik olup, girişim sermayesinin ana payı bilgi ve iletişim teknolojileri sektörüne akmaya devam etmiş, ayrıca bu sektörde şirket birleşme ve alım faaliyeti de yükselmiştir.¹¹⁴

Yeni büyüyen ekonomilerin gelişmesiyle birlikte, dünya bilgi ve iletişim teknolojileri harcamaları 2000–2005 döneminde yılda % 5,6 artmıştır. OECD harcamalarındaki artış % 4,2 olurken OECD'nin dünya pazarındaki payı 2000 yılında % 89 iken 2006 yılında % 83'e düşmüştür. Bilgi ve iletişim teknolojileri harcamalarındaki en hızlı artış OECD dışındaki gelişmekte olan ekonomilerde görülmüştür. Çin'in 2000 yılından beri cari dolar üzerinden yılda % 22 artış gösteren bilgi ve iletişim teknolojileri harcamalarının 2005 yılında 118 milyar dolar olduğu tahmin edilmiştir. Çin'e ek olarak, 2000–2005 döneminde en yüksek artış oranları Rusya (yılda % 25) ve Hindistan (% 23) gibi OECD dışındaki dokuz ülkede

---

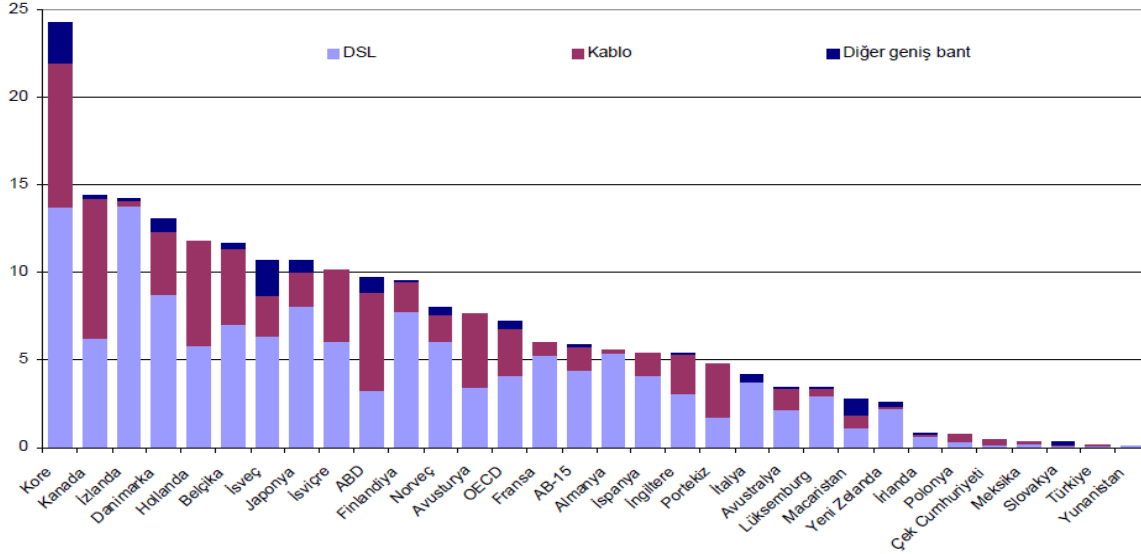
¹¹² DPT, a.g.r. Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu s: 6

¹¹³ DPT, a.r. s: 6

¹¹⁴ OECD, Bilişim ve İletişim Teknolojileri Tahmin Raporu, 2006, s: 1

görülmüştür. Yüksek artış görülen ülkelerin bir sonraki grubunu ise Endonezya, Güney Afrika ve OECD üyesi doğu Avrupa ülkeleri oluşturuyordu.¹¹⁵

Şekil 9: Kullanılan Teknolojiye Göre OECD Ülkelerinde Genişbant Kullanım Yüzdesi

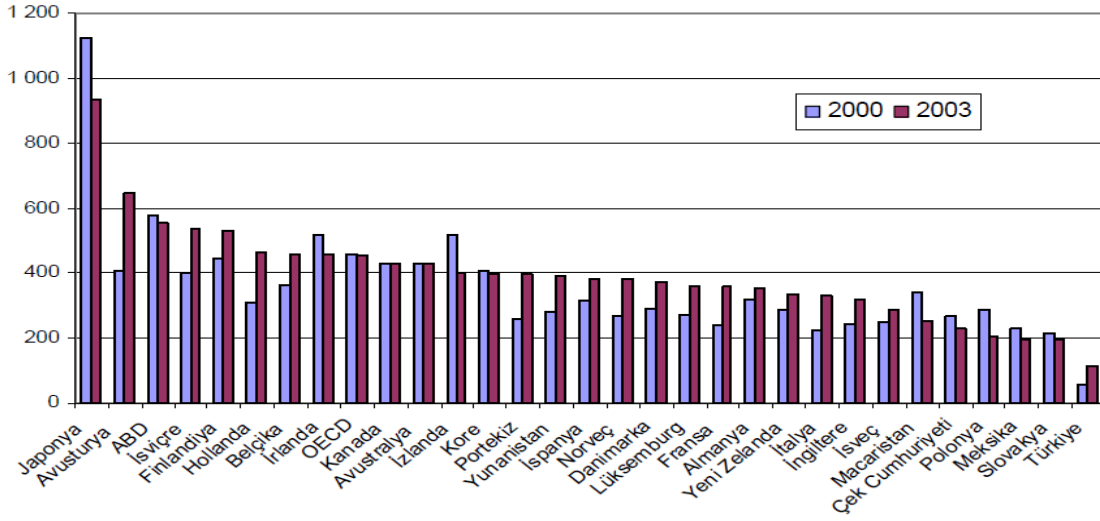
Kaynak: OECD Communications Outlook -2005, S: 128

Şekil 9'de görüldüğü gibi, Türkiye ve Yunanistan genişbant İnternet konusunda OECD ortalamasının çok altında yer almaktadır. Bu konuda en başarılı ülkeler olarak karşımıza çıkan Kore, Kanada, Danimarka, Hollanda gibi ülkelerde kablo TV ile DSL teknolojisi arasında bir denge söz konusudur. Bu denge genişbant hizmetler konusunda iki altyapının birbiri ile rekabetinin telekomünikasyon endüstrisi açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Kablo TV'nin DSL'e üstünlük sağladığı ABD'nin küresel rakibi Japonya'nın gerisinde olması dikkat çekicidir.

OECD ülkeleri arasında cep telefonu abonelerinden en fazla gelir elde eden ülke Japonya'dır. Şekil 10'da görüleceği gibi Japonya 2000 yılında elde ettiği gelirden 2003 yılında % 20'ye yakın bir oranda düşüş sergilemesine rağmen ilk sıradaki yerini korumuştur. Avusturya, bir duraksama döneminde olan ABD'nin önüne geçmiş ve gelirlerini 2000 yılına göre % 50'den fazla artırarak ikinci en fazla gelir elde eden ülke olmuştur.

¹¹⁵ OECD, a.r. s: 1

Şekil 10: OECD Ülkelerinde Cep Telefonu Abonesi Başına Elde Edilen Gelir (\$)

Kaynak: OECD Communications Outlook- 2005, S:73

Yine tablo 10'da görüleceği gibi Türkiye OECD ülkeleri arasında en az gelir elde eden ülke olmasına rağmen gelirlerini % 100 yakın bir oranda artırdığı gözlenmiştir.

Çeşitli nedenlerle Türk Telekom AŞ'nin özelleştirilmesine ilişkin ihale ve işlemler belirgin bir gecikme ile şirketin % 51 oranındaki hisselerinin 1.7.2005 tarihinde yapılan blok satış ihalesinde 6.550 Milyar ABD Doları ile en yüksek bedeli veren Oger Telekom - TIM Ortak Girişim Grubuna yapılan satış ile 2005 yılında tamamlanmıştır.¹¹⁶

¹¹⁶ DPT, a.g.r. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, s: 19

3. TELEKOMÜNİKASYONA İLİŞKİN POLİTİKALAR

Düzenleyici kuruluşun başka kurumlarla paylaştığı veya onlara bıraktığı yetkilerin başında rekabetle ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Pek çok ülkede telekomünikasyonda rekabet düzenlemesi, ekonomideki rekabeti düzenleyen kurullar tarafından yerine getirilmektedir. Benzer şekilde frekans düzenlenmesi işini başka kuruluşa bırakan ülkeler de vardır. Doğrudan iletişimle ilgili bakanlığın dairelerini düzenleyici kuruluş olarak kullanan ülkeler de bulunmaktadır. Genel olarak sanayi ve ekonomi politikalarında devlet öncülüğünde uluslararası üstünlük sağlama amacı olan ülkelerde Japonya, G.Kore gibi Asya-Pasifik ülkeleri telekomünikasyon düzenlemeleri sanayi politikaları kapsamında önemli bir sanayi geliştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle telekomünikasyon sektöründe hükümet etkisini azaltacak tam bağımsız düzenleyici kuruluş yapıları oluşturmaktan kaçınılmaktadırlar.¹¹⁷

Telekomünikasyon alanında klasik düzenleme işlevlerinin şu tür yapılarla yerine getirildiği saptanmaktadır:

- Hükümetten bağımsız olan ve işlevlerin büyük bölümünü yerine getirenler,
- Hükümetten bağımsız olmakla birlikte, işlevlerin bir bölümünü bakanlık veya diğer bağımsız birimlerle paylaşanlar,
- Bakanlık içerisinde yarı bağımsız yapılar,
- Bakanlık içerisinde tam bağımlı düzenleyici bürolar.¹¹⁸

Enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan yatırımın ekonominin bütünü üzerinde belirgin bir etkisi vardır. Enformasyon ve iletişim teknolojileri kendi alanlarının dışındaki alanları etkileyen jenerik teknolojilerdir. Bu teknolojilerin diğer sektörlerle getirdiği etki yalnızca iç süreçlerde bir verimlilik artışı sonucu ile sınırlı olmayıp aynı zamanda firma ve kurumların dış çevreleriyle olan ilişkilerini, yeni mekanizmalar sunarak değiştirmektedir. Bu değişim sayesinde tasarım, üretim ve satış arasındaki bağlar güçlenmekte, iç ve dış süreçler arasındaki ayrımlar kapanmakta ve işlevler daha esnek olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu

---

¹¹⁷ TUENA, a.g.r. s: 8

¹¹⁸ TUENA, a.r. s: 8

esneklik maliyetleri düşürmekte ve firmalara küresel ölçekte rekabet olanağı sağlamaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, ayrıca yeni hizmet sektörlerinin de doğmasına yol açmaktadır. Bu sektörlerin örnekleri arasında finans, yayıncılık, eğitim ve içerik endüstrisi gibi hizmet sanayileri sayılabilir. Enformasyon ve iletişim sektörleri yukarıda değinilen ekonomik ve toplumsal etkileri sebebiyle neredeyse bütün dünyada kritik bir yatırım olarak görülmektedir. Bu teknolojilerin doğru ve yaygın olarak kullanılması devletler tarafından teşvik edilmektedir.¹¹⁹

3.1. Telekomünikasyonda Rekabet Politikaları

Telekomünikasyon pek çok sanayinin etkinliğini ve büyüklüğünü etkileyen temel hizmetlere erişimi sağlar. İç ve dış piyasada rekabet kapasitesini etkilediği için böyle temel hizmetlerin kalitesi ve değeri bütün ekonomiyi şekillendirir.¹²⁰

OECD'nin telekomünikasyon endüstrisi konusundaki ana politikası, bu endüstride iktisadi etkinliğin serbestleşme ve ardından piyasalarda rekabetin sağlanması ile oluşturulabileceğidir. Bu kuruluşun sonuncusunu 2005 yılında yayınladığı "Communications Outlook" gerek üye ülkeler ile ilgili karşılaştırmaları ve gerekse elde edilen iktisadi parametrelerden çıkardığı çözüm önerileri, Türkiye gibi serbestleşme ve rekabet konusunda hızlı adım atması gereken ülkeler için büyük önem taşımaktadır.¹²¹

Telekomünikasyon piyasası farklı bölümlere ayrılabilir. İlk ayırım, hizmetler ve şebekeler arasında yapılabilir. Hizmetler konusunda ise lokal, yurtiçi-yurtdışı uzak mesafe ve bilgi servisleri arasında ayırım yapabiliriz. Bu hizmetleri sağlamak için kullanılan şebekelere gelince, sabit ve mobil yapı şeklinde iki kategoriye ayırabiliriz. Farklı rakiplerin aynı şebeke altyapısını kullandığı hizmet sağlama seviyesinde rekabetten bahsedilir. Diğer durumlarda rekabet hem hizmet sağlama derecesi hem de farklı hizmet sağlayıcılar ve farklı şebeke operatörlerinin olduğu şebeke operatörü derecesinde verilir. Her piyasadaki rekabetçilerin sayısı ve ilgili piyasa hissesi rekabetin derecesini gösterir. Rekabetçi firmanın, girmek için küçük bariyerlere sahip, marjinal maliyetlerde fiyatları olan ve piyasa oyuncuları arasında

---

¹¹⁹ TUENA, a.g.r. s: 9

¹²⁰ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s., s: 60

¹²¹ DPT, a.g.r. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, s: 12

işbirlikçi rekabetin olduğu düşünülür. Hem hizmet sağlama hem de şebeke operatörü seviyesinde bir rekabet olursa ve oyunculara her iki alanda da çalışma imkanı sunulursa, o zaman hizmet verenlerin şebeke operatörlerinin altyapısına erişim konusunda eşit haklara sahip olması gerekir. Ayrıca eğer bir şebeke operatörü dominant pozisyonda ise diğer network operatörleri eşit ve ayırım yapılmaksızın şebekeye bağlanma konusunda sorun yaşayabilirler.¹²²

1980'lerin başlarında Şili ve İngiltere'de yapılan reformlar halkın girişimini artırma amacıyla yapılmıştı. Rekabet etkili ve özendirici bir araç olarak görülmüştü.¹²³ Sektör reformunda daha yeni görmeye başladığımız ülkelerin (örneğin kıta Avrupa ülkeleri, Fas ve Sri Lanka'da ortaya çıkan pazarlar) rekabeti "bir günlük" olarak tanımlamak için daha çok teknolojik seçenekler ve politika gereçleri vardı.¹²⁴ Sektör reformunun zamanı ve etkisi son bahsedilen durumlarda daha önemli olmaktadır.¹²⁵

Pazardaki rekabetçi güçler, Bilgi ve İletişim teknolojilerindeki hızla ortaya çıkan yenilikleri yansıtarak telekomünikasyon ve şebeke servislerinde giderek daha da önemli hale geliyor. Bu sayede sektör "doğal tekel" modelinden tamamen uzaklaşıyor.¹²⁶

Uluslar arası deliller, telekomünikasyon hizmetlerinde piyasa açığı ve düzenleyici rejimin kalitesinin Bilgi ve İletişim teknolojileri sektörünün gelişimi için teşvik edici olabileceğini öne sürüyor. Her ne kadar aşırı miktardaki yatırım bazı durumlarda Bilgi ve İletişim teknolojileri hizmetlerinin fiyatını düşürse de, gelişmiş ülkelerde daha geniş piyasa açıklığı sayesinde şebeke daha ucuza temin ediliyor.¹²⁷ Fakat telekomünikasyon bedelleri ekonomik gelişmeyle birlikte arttı. Böylece bütün sektörün alanı da genişledi.

---

¹²² Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.g.e. s: 61

¹²³ J. Vickers and M. Armstrong, Competition and regulation in telecommunications. In: M. Bishop, J. Kay and C. Mayer, Editors, The regulatory challenge, OUP, Oxford, 1994, s: 283–335

¹²⁴ R. Samarajiva, The Role of competition in institutional reform of telecommunications: Lessons from Sri Lanka. Telecommunications Policy 24 8–9, 2000, s: 699–717

¹²⁵ P. McCormick, Telecommunications reform in Botswana: A policy model for African states. Telecommunications Policy 25.6.2001, s: 409–420

¹²⁶ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s: 60

¹²⁷ Boylaud, O. ve G. Nicoletti, a.g.e s: 237

Telekomünikasyon alt yapısı için sağlanan kaynaklarla telekomünikasyon hizmetinin fiyatı ve kalitesinde gelişmeler meydana geldi.¹²⁸

Kaliteyi yükseltmek ve telekomünikasyon hizmetlerinin maliyetini düşürmek özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansının artmasında katkısı büyüktür:

- Daha iyi ve daha ucuz telekom hizmetleri iç etkinliği ve rekabeti destekler ve global pazarlar ile büyümekte olan ekonomiler arasındaki bağları kuvvetlendirir.¹²⁹
- Daha rekabetçi telekom pazarları yatırımı geliştirir ve Direkt Yabancı Yatırımı'na yönelerek liberalleşen ülkelerin cazibesini arttırır.¹³⁰
- Ayrıca düşük maliyet ve yüksek kalitede telekomünikasyon altyapısı, İnternet, Bilgi ve İletişim teknolojileri uygulamalarını kolaylaştırır. İnternet'in yaygınlaşması gelişmekte olan ülkelerin global bilgiye daha hızlı bir şekilde erişimini sağlayacaktır.¹³¹
- Gelişmekte olan ülkeler global Bilgi ve İletişim teknolojileri piyasasında belli nişlerin sağladığı avantajlardan faydalanarak iyi bir konuma gelebilirler. Örneğin Hindistan, Malezya ve İsrail gibi ülkelerde Bilgi ve İletişim teknolojileri iş hizmetleri ve software ihracatlarının artması gibi.¹³²

3.2. Telekomünikasyonda Kamu-Özel ve Yerli-Yabancı Sermaye Hareketleri

OECD ve özellikle AB ülkeleri, küreselleşen dünyada elektronik ticaret ve her zaman erişilebilen bir ortamın getirilerinden yararlanabilmek ve ABD'nin altyapıdaki gelişimini yakalayabilmek maksadı ile yasal zorunlu işletmelerin özelleştirilmesi, telekomünikasyon pazarının serbestleşmesi, pazarda rekabetin tesis edilerek ucuz, kaliteli ve verimli erişim

---

¹²⁸ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s: 60

¹²⁹ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.g.e. s: 60

¹³⁰ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s: 60

¹³¹ P. Bhatnagar, Telecom reforms in developing countries and the outlook for electronic commerce. *Journal for International Economic Law*, 1999, s: 695–712

¹³² Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.e. s: 60

sağlanmasını amaçlamışlardır. Bu konuda oluşturulan politikaların ve yapılan düzenlemelerin sonuç vermeye başladığı söylenebilir.¹³³

Uluslararası firmalar aynı ürünleri farklı internasyonel piyasalarda sunma gibi kendi stratejilerini geliştiriyor. Fransız Telekomu gibi bir operatörün Doğu Avrupa ve Afrika'da pek çok yatırımları vardır. İspanya'nın Telefonica'sı Latin Amerika'ya ve son zamanlarda da Fas'a yatırım yapmıştır. Millicom gibi Niş operatörler Afrika'daki küçük çaplı operatörlere katılarak çoklu katımlı holding şirketler oluşturmuştur. Bu yatırım akışı, mükemmel uygulama ve teknik bilgiyi geliştirmeye olanak sağladığı için hayati öneme sahiptir.

Her ne kadar telekomünikasyon pazarının tekelden rekabetçi yapıya geçişinde aşama sağlanmışsa da, bu aşamanın asıl amaçlanan düzeyde olmadığı hususunu pazarlarını serbestleştiren ülkelerin kendi ilgili otorite ve politika belirleyicileri de kabul etmektedir. Özellikle yerel ağlarda rekabetin sağlanması istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir.¹³⁴

Rekabetin sağlanmasını yavaşlatan bazı sebepler şunlardır:

- Alternatif altyapı kurmadaki zorluk ve maliyetler,
- Tüketicilerin yıllardır abone oldukları yasal zorunlu işletmecilerden ayrılmaya ikna etmenin zorluğu ve bu konudaki engellerin tamamen ortadan kaldırılamaması,
- Pazardaki kuralların tam ve açık olarak ortaya konulmaması,
- Yasal zorunlu işletmecilerin rekabete ve özellikle yerel ağın kullanımına açılmasına karşı gösterdiği dirençlerdir.¹³⁵

Tüm OECD ülkeleri pazarlarını rekabete açmayı kabul etmesine rağmen 1998 yılında tekelin devam ettiği 6 ülke bulunmaktaydı. 2001 yılında bu sayı ikiye düşmüştü. Önce

---

¹³³ Telekomünikasyon Kurumu, Tekel Sonrası Telekomünikasyon Hizmetleri Pazarı: "PSTN" Şebekesinin Rekabete Açılması Üzerine Analizler Çalışması, Ağustos 2002, s:25

¹³⁴ TK, a.ç, s: 24

¹³⁵ TK, a.ç, s: 24

Macaristan bu tekeli kaldırdı ve Türkiye yasal tekelin devam ettiği tek OECD ülkesi konumuna geldi. Fakat birkaç yıl aradan sonra da Türkiye yasal tekeli kaldırmıştır.¹³⁶

Diğer taraftan sektörün rekabete açılması, sektörde etkin rekabetin tesis edildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin 2001 yılından itibaren tekelin sona erdiği Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya’da rekabetin sağlandığı söylenemez. Etkin rekabetin oluşması için belli bir süreç gerekmektedir.¹³⁷

Ülkelerin yasal zorunlu işletmeciler için getirdikleri yabancı sermaye kısıtlamalarında farklılık gözlenmektedir. 16 OECD ülkesi yabancı sermayeye hiç kısıtlama getirmezken, bazılarında sadece yasal zorunlu işletmeci sahipliğiyle ilgili kısıtlamalar bulunmaktadır.¹³⁸

Tablo 5: Yabancı Sermayeye İzin Verilen Ülkelerin % Olarak Oranları

Ülkeler	Altyapı Kullanan İşletmeciler	Spektrum Kullanan İşletmeciler	Yerel Hizmet İşletmecileri	Uzun Mesafe Hizmet İşletmecileri	Uluslararası Hizmet İşletmecileri
Çek Cumhuriyeti	100	100	34	49	49
Filipinler	40	40	40	40	40
Hindistan	49	49	49	49	49
Kanada	47	47	47	47	47
Kenya	40	40	40	49	49
Kore	49	49	49	49	49
Malezya	30	30	30	30	30
Meksika	49	49	49	49	49
Polonya	49	49	100	49	49

Kaynak: Telekomünikasyon Kurumu, Tekel Sonrası Telekomünikasyon Hizmetleri Pazarı: “PSTN” Şebekesinin Rekabete Açılması Üzerine Analizler Çalışması, Ağustos 2002, S: 25

¹³⁶ TK, a.g.ç, Tekel Sonrası Telekomünikasyon Hizmetleri Pazarı, s: 24

¹³⁷ TK, a.ç, s: 24

¹³⁸ TK, a.ç, s: 23

Tablo 3’de görüleceği gibi yabancı sermayeye kısıtlama getiren ülkeler arasında, Kanada % 47, Meksika % 49, Malezya % 30, Kore % 49 gibi ülkeler yer almaktadır. Çek Cumhuriyeti altyapı kullanan işletmecilere ve spektrum kullanan işletmecilere % 100 oranında izin verirken, yerel hizmet işletmecilerine yabancı sermayeye % 34 oranında izin vermiştir. Yine Polonya, altyapı kullanan işletmecilere ve spektrum kullanan işletmecilere % 49 oranında izin verirken, Çek Cumhuriyeti’nin tam tersine yerel hizmet işletmecilerinde yabancı sermayeye % 100 oranında izin vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU EKONOMİLERİNDE TELEKOMÜNİKASYON

SEKTÖRÜ

1. ORTADOĞU HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Alt Yapısı

1.1.1. İran

Güney Asya'nın batısında, merkez Ortadoğu'nun ise Kuzeydoğusunda yer alan ülkenin kuzeyinde Azerbaycan, Türkmenistan, Ermenistan ve Hazar Denizi, batısında Türkiye ve Irak, güneyinde İran Körfezi doğusunda Umman Körfezi, Pakistan ve Afganistan bulunmaktadır.

Yönetim şekli Cumhuriyet olan ülkenin resmi adı İran İslam Cumhuriyeti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 1.648.000 km² olan ülkenin nüfusu 68,6 Milyon kişidir.¹³⁹ Etnik yapısını Farsisi (% 51), Azeri (%24), Gilaki-Mazandarini (%8), Kürt (%7), Arap (%3), Diğer (%7) oluşturur. Nüfusunun büyük bir kentlerde yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu Km² 42,2 kişidir (2005). Başkenti Tahran (11,7 Milyon) olan ülkenin diğer önemli kentleri Meşhet (3,9 Milyon), İsfahan (3,2 Milyon), Tebriz (3,1 Milyon) ve Şiraz (2 Milyon)'dır. Resmi dili Farsça'dır. Halkın % 58 Farsça ve lehçelerini, % 26 Türkçe ve lehçelerini, % 9 Kürtçe ve % 7'si de diğer dilleri konuşmaktadır. İran'ın resmi dini İslam'dır. Şiiler % 89, Sünni % 10, Zerdüş, Hıristiyan, Bahaî ve diğerleri ise % 1'ini oluşturur.¹⁴⁰ Para birimi İran Riyali'dir.¹⁴¹

¹³⁹ Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari ilişkileri, Şubat 2007, s:2

¹⁴⁰ Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.r, s:2

¹⁴¹ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, İran Ülke Raporu, s: 2,

Coğrafi alan olarak yüz ölçümünün yarısını dağlar, %25'ini göller, %25'inden daha azını ise ekilebilir alanlar oluşturmaktadır.¹⁴²

İran'ın iklim yapısı bölgelere göre farklılık göstermektedir. Kuzey batı ve güneyde yer alan dağların yüksek oluşu denizden gelen nemli havanın ülke merkezine doğru geçiş yapmasına izin vermemektedir. Bu sebeple bu dağların dış etekleri nemli ve ormanlık, iç etekleri ise kuru bir havaya sahiptir. Batı bölgelerinde kara iklimi hâkim olup, yazları sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk geçmektedir.¹⁴³

Tablo 6 : İran'ın Enerji Rezervleri

	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Enerji			
Petrol rezervi (Milyar varil)	---	132,7	137,5
Petrol Üretimi (Bin varil/gün)	3.736	3.835	4.106
Petrol ihracatı (Bin varil/gün)	2.589	2.668	2.691
Doğalgaz üretimi (Milyar metre küp/yıl)	109,6	119,4	130,6
Doğalgaz ihracatı (Milyar metre küp/yıl)	3,4	3,5	4,8
Doğalgaz Rezervleri			27 Trilyon m ³

Kaynak: T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari ilişkileri, Şubat 2007, S:4

İran, 137,5 milyar varil ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %10'una sahip olup, anılan rezervler itibarıyla dünyada beşinci sıradadır. Ayrıca, 27 Trilyon m³'lük doğalgaz rezervleriyle Rusya'dan sonra doğalgaz açısından da dünya ikinciliğini elinde bulundurmaktadır.¹⁴⁴ Tablo 6'de görüleceği gibi İran, her geçen yılda petrol üretimini ve ihracatını artırmıştır. 2006 yılında Doğalgaz üretimi ve ihracatı daha önceki yıllara göre daha fazla bir artış göstermiştir.

¹⁴² Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.r, s:2

¹⁴³ T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari ilişkileri, Şubat 2007, s:2

¹⁴⁴ T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu, 2004, s:4

Tablo 7’de görüleceği gibi İran’ın Gayri Safi Yurt İçi Hasılası son yıllarda % 6’lık bir büyüme ile 187.437.8 Milyon Dolara yükselmiştir. 2006 verilerine göre kişi başına düşen GSYİH 2.724.3 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranı 2006 verilerine göre bir önceki yıla göre düşüş göstererek 12,1’e gerilemiştir. Hızlı nüfus artışına paralel olarak iş gücü oranı da artış göstererek 22,3 Milyona yükselmiştir. İşsizlik oranı 2005 verilerine göre bir önceki yıla göre 1 puanlık düşüş yapmış fakat bir sonraki yıl 2006 verilerinde 2 puanlık bir artış ile 12,1 yükselmiştir.

Tablo 7 : İran’ın Genel Ekonomik Görünümü

	2003/2004	2004/2005	2005/2006
GSYİH (Milyar Riyal)	1.095.305	1.384.820	1.691.814
GSYİH (Milyon \$, piyasa fiyatları)	132.258,7	158.827,8	187.437,8
GSYİH Artış Oranı (1997=100)	%6,7	%5,1	%6,0
Kişi Başına GSYİH (\$)	1.982,8	2.346,0	2.724,3
Enflasyon Oranı	15.6	15.2	12.1
İş Gücü (Faal nüfus)	21 Milyon	21.6 Milyon	22.3 Milyon
İşsizlik oranı (%)	11.3	10.3	12.1
GSYİH – Sektörel Büyüme Hızları (%)		4.8	5.4
Tarım	7.1	2.2	7.1
Sanayi	7.8	8.4	6.7
Hizmet	4.7	4.6	5.6
Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)	38.497,7	46.079,2	51.710,9
Dış Ticaret (\$)	60.589	79.241	99.676
İhracat(Milyon)	33.991	44.403	60.012
İthalât CIF (Milyon)	26.598	35.389	39.664
Denge(Milyon)	7.393	8.463	20.384
Sabit Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)	31.707,6	36.566,1	---
Emisyon Hacmi (Bozukluk para dâhil, milyar Riyal)	42.842,9	48.893,5	56.502,2

Kaynak: T.C. Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari ilişkileri, Şubat 2007, S:4

GSYİH sektörel büyüme hızı 2006’da 5,4 oranında büyümüştür. Fakat bu büyümede Tarımda büyük bir artış varken sanayide ise 2 puanlık bir düşüş gerçekleşmiştir. Tablo 8’de görüleceği gibi sabit sermaye yatırımları 2006 verilerine göre 51.710.9 Milyona yükselmiştir. Dış ticaretteki büyüme ile denge pozitif olarak 20.384 Milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yine tabloda görüleceği gibi yabancı sermayede her geçen gün artmaktadır.

1.1.2. Irak

Arap yarımadasının kuzey doğusunda yer alan Irak, doğusunda İran, batısında Suriye ve Ürdün, batısında Suriye ve Ürdün, kuzeyinde Türkiye, güneyinde ise Kuveyt ve Suudi Arabistan bulunmaktadır.

Yönetim şekli Cumhuriyet olan ülkenin resmi adı Irak Cumhuriyeti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 437.072 km² olan ülkenin nüfusu 24 Milyon kişidir. Etnik yapısını Araplar (% 71), Kürtler (%14), Türkler (%12), Yezidiler, Naturiler, Ermeni ve Asuriler (%3) oluşturur.¹⁴⁵ Nüfus yoğunluğu Km² 65,7 kişidir. Başkenti Bağdat (6,3 Milyon) olan ülkenin diğer önemli kentleri Basra (1,9 Milyon), Babil (1,4 Milyon) ve Nineveh (1,3 Milyon)'dır.¹⁴⁶ Resmi dili Arapça¹⁴⁷ olmakla beraber halkın % 79'u Arapça konuşurken, % 16'sı Kürtçe, % 3'ü Farsça ve % 2'si Türkçe konuşmaktadır.¹⁴⁸ Irak'ın resmi dini İslam'dır. Müslümanlar % 97 (Şiiiler % 60–65, Sünni % 32–37), Hıristiyan ve diğerleri ise % 3'ini oluşturur.¹⁴⁹ Para birimi Irak Dinar'ıdır.¹⁵⁰

Irak'ın iklimi, yazları çok sıcak, kışları soğuktur. Bağdat'ta en sıcak aylar Haziran – Ağustos arasında 25 derece, En soğuk ay ise Ocak ayı olup 4 derece civarındadır. En kuru aylar Haziran - Eylül 1mm yağış almakta olup, en yağışlı ay ise Mart ayı olup ortalama 28 mm yağış almaktadır.

Tablo 8'da görüleceği gibi Irak ekonomisi, ekonomik yaptırımlar döneminde 19 Milyar dolar civarında olan GSYİH'si işgale uğradığı 2003 yılında ortalama % 40'a yakın bir düşüşle 12,7 Milyar dolara gerilemiştir. 2004 yılında 25,5 Milyar dolara 2005 yılında ise 29,3 Milyar dolara yükselmiştir. Yine Kişi başı GSYİH, 2003 işgal yılında büyük bir düşüş yaşamış olmasına rağmen daha sonraki yıllarda hızlı bir büyüme göstermiştir. Büyüme hızı 2001 yılında -8,2 iken daha sonraki yıllarda büyük bir büyüme hızı kazanmıştı. Fakat büyüme hızı 2005 yılında aşırı bir küçülme gösterip -3 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranı işgalle

¹⁴⁵ Kıyıcı Hakan, Müsiad Irak Ülke Raporu, Mart 2004, s: 10

¹⁴⁶ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Irak Ülke Raporu, s:1

¹⁴⁷ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Irak Cumhuriyeti Raporu, s:1

¹⁴⁸ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Irak Ülke Raporu, Ağustos 2006, s:2

¹⁴⁹ <http://www.ulkeler.net/irak.htm#03>

¹⁵⁰ DTM, a.r, s:1

birlikte yükselmekle birlikte 2005 yılında küçülmeye başlamıştır. Tablo 9'a göre Irak'ın dış borçları son yıllarda gerileme görülmektedir.

Tablo 8 : Irak'ın Genel Ekonomik Görünüşü

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	19	19	12,7	25,5	29,3
Kişi Başı GSYİH (\$)	805	791	465	910	1013
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	-8,2	14,2	35,2	46,5	-3,0
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	16,4	26,3	36,3	31,7	25,0
Toplam Dış Borcu (Milyar Dolar)	111,8	112,5	111,1	102,0	92,0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Irak Ülke Raporu, S:3 ve İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Irak Ülke Raporu, Ağustos 2006, S:3 kaynaklarından derlenmiştir.

Irak, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip bir ülkedir. Irak, gelirinin %95'ini enerji kaynaklarından sağlamaktadır. Irak'ın 4.350 km uzunluğunda petrol boru hattı, 725 km uzunluğunda petrol ürünleri hattı ve 1.360 km uzunluğunda doğalgaz boru hattı bulunmaktadır.¹⁵¹ Irak'ın 115 Milyar varil petrol rezervinin olduğu tahmin edilmektedir. Ülkenin GSYİH'sinin % 75'ine yakın kısmı petrol gelirlerinden elde edilmektedir. Irak'ın doğalgaz rezervi ise 3,170 milyar metre küptür.¹⁵²

1.1.3. Suriye

Arap yarımadasının kuzeybatısında yer alan Suriye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün ve İsrail, kuzeyinde Türkiye, güneybatısında Lübnan ile komşudur. Batısında ise Akdeniz bulunmaktadır.

¹⁵¹ Hakan Kıyıcı, a.g.r, s: 10

¹⁵² İGEME, a.g.r. Irak Ülke Raporu, s: 7

Yönetim şekli Cumhuriyet olan ülkenin resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 185.180 km² olan ülkenin nüfusu 19 Milyon kişidir.¹⁵³ Etnik yapısını Araplar (% 88), Kürtler (%6), Ermeniler (%2,8), Türkler (%1), Rumlar (%1) ve diğerleri (%1,2) oluşturur.¹⁵⁴ Nüfus yoğunluğu Km² 102 kişidir. Başkenti Şam olan ülkenin diğer önemli kentleri Halep, Homs, Hama, Lazkiye, Rakka, Kamilsı ve Banyas'dır. Resmi dili Arapça olmakla beraber İngilizce ve Fransızca yaygın olarak konuşulan diller arasındadır. Kuzeyinde Türkçe ve Kürtçe konuşmaktadır.¹⁵⁵ Suriye'nin resmi dini yoktur. Ancak halkın %74'ü Sünni Müslüman, % 16'sı Alevi, Şii ve diğer Müslüman mezhepler, %10'unu ise Hıristiyanlar ve diğerleri oluşturur.¹⁵⁶ Para birimi Suriye Lirası'dır.

Ilıman bir iklime sahip olan bu ülkede yazlar sıcak ve kuru, kışlar serin geçer. Akdeniz kıyıları nemlidir. Yazın ortalama sıcaklık 28 derecedir.¹⁵⁷ Önemli akarsuları Fırat, Asi ve Habur ırmaklarıdır. Su kaynakları bakımından zengin sayılır. Topraklarının % 33'ü tarıma elverişlidir ve bu arazinin de % 10'u suludur.¹⁵⁸

Suriye ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanır. Tarım ürünlerinden elde edilen gelirin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı % 27'dir. Çalışan nüfusun % 26'sı tarım alanında iş görmektedir.¹⁵⁹

Suriye ekonomisine önemli oranda katkısı olan petrol daha çok ABD şirketleri tarafından çıkarılmaktadır. Doğal gazın da ülke ekonomisine katkısı vardır. Petrol ve doğal gazın GSYH' deki payı % 14 oranındadır. Ayrıca fosfat, demir, asfaltit gibi madenler de çıkarılmaktadır.¹⁶⁰ Suriye'nin tahmini petrol rezervi 2,5 milyar varildir. Günlük 500,000 varil civarında petrol üretimi yapmaktadır. Bunun yarısını ihraç etmektedir. Suriye'nin tahmini doğalgaz rezervi 240 milyar metreküptür.¹⁶¹

---

¹⁵³ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suriye Ülke Raporu, Ağustos 2006, s:2

¹⁵⁴ Sanayi Bakanlığı, KOSGEB, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Ülke Bilgileri, Suriye Ülke Raporu, s: 1

¹⁵⁵ İTO, a.r. s:2

¹⁵⁶ <http://www.ulkeler.net/suriye.htm>

¹⁵⁷ İTO, a.g.r. s: 2

¹⁵⁸ KOSGEB, a.g.r. Suriye Ülke Raporu, s: 1

¹⁵⁹ KOSGEB, a.r, s: 4

¹⁶⁰ KOSGEB, a.r, s: 4

¹⁶¹ KOSGEB, a.r, s: 7

Tablo 9’da Suriye, GSYİH’inde istikrarlı bir tablo ortaya koyduğu gözlenmektedir. 2002 yılı ile 2005 yılı arasında çok az bir oynama göstermiştir. Aynı istikrarı kişi başı GSYİH’inde de göstermiştir. Yine tablo da görüleceği gibi reel GSYİH büyüme hızı 2004 yılında bir düşüş görülmüşse de 2005 yılında kendini topladığı görülmektedir.

Enflasyon, Irak savaşı önceki düşük bir seviyede seyrederken, savaşın olumsuz getirisi ile birlikte enflasyon oranında bir yükselme gözlenmiştir. Tablo 9’da da belirtildiği gibi Suriye, aynı seviyede seyreden dış borcunu 2005 yılında düşürmüş görülmektedir.

Tablo 9 : Suriye’nin Genel Ekonomik Görünüşü

YILLAR	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	20,2	20,6	20	21,6
Kişi Başı GSYİH (Milyar \$)	1,187	1,204	1,075	1,136
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	1,8	1,8	0,8	1,7
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	0,9	1,6	4,6	4
Toplam Dış Borcu (Milyar \$)	21,8	21,8	21,8	8,4

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suriye Ülke Raporu, Ağustos 2006, S:3

1.1.4. Lübnan

Ortadoğu ülkelerinden sayılan ve bir Ön Asya ülkesi olan Lübnan kuzeyden ve doğudan Suriye, güneyden Filistin (İsrail işgali altında), batıdan da Akdeniz ile çevrilidir.¹⁶²

Yönetim şekli Cumhuriyet olan ülkenin resmi adı Lübnan Cumhuriyeti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 10.452 km² olan ülkenin nüfusu 3,7 Milyon kişidir. Lübnan

¹⁶² <http://ansar.de/lubnan.htm> 05.12.05

nüfusunun % 83'ünü Araplar oluşturmaktadır. % 11 oranında Grek (Yunan asıllılar), % 5 oranında Ermeni, % 1 oranında da Kürt vardır.¹⁶³ Nüfus yoğunluğu Km² 344 kişidir.¹⁶⁴ Başkenti Beyrut olan ülkenin diğer önemli kentleri Trablus, Sayda, Zahle, Sur, Nebatiye, Baalbek'tir.¹⁶⁵ Ana ve resmi dil Arapçadır. Fransızca ve İngilizce de konuşulmaktadır. Halkın geneli Arapça konuşmaktadır.¹⁶⁶ Lübnan'ın resmi dini yoktur. Ancak Müslümanlar % 59,5 (Şiiiler % 60, Sünni % 40), Hıristiyanlar %20, Dürzîler % 7, Grek Ortodoks %5,5, Ermeni Ortodoks %3,4'ünü oluşturmaktadır.¹⁶⁷ Para birimi Lübnan Poundu'dur.

Lübnan'ın iklimi yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı, yazın ortalama sıcaklık 32 derece olup, kışın kıyılarda ortalama 16 derece, iç kısımlarda ise 10 derece olmaktadır.¹⁶⁸

Tablo 10 : Lübnan Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2000	2001	2002	2003
GSYİH (Milyon Dolar)	16,425	16,171	16,951	18,088
Kişi Başı GSYİH (Milyon \$)	4,692	4,620	4,708	4,888
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	-0,6	0,8	1,5	2
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	-1,0	0,5	4	2,5
Dış Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)	6.464	7.624	6.999	7.369

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/ead/YAYIN/kitap/lubnan.htm> (05.12.05) ve Dış Ticaret Araştırma Servisi, İstanbul Ticaret Odası, Lübnan Ülke Raporu, (2004)' den derlenmiştir.

Tablo 10'de de görüldüğü gibi, Lübnan Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 2001 yılı bütçe açığı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 3,09 milyar dolardan 2,6 milyar dolara

¹⁶³ <http://ansar.de>, a.s.

¹⁶⁴ İstanbul Ticaret Odası, Dış Ticaret Araştırma Servisi, Lübnan Ülke Raporu, (2004)

¹⁶⁵ <http://ansar.de>, a.s.

¹⁶⁶ <http://ansar.de>, a.s.

¹⁶⁷ <http://ansar.de>, a.g.s.

¹⁶⁸ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Lübnan Ülke Raporu, Ağustos 2006, s:2

düşmüştür. 2001 yılı ilk 11 aylık verilerine göre hükümet harcamaları 658 milyon dolar azalırken, gelirlerde de 170 milyon dolar azalma meydana gelmiştir.¹⁶⁹

Tablo 10'de görüleceği gibi, Lübnan Bankalar Birliği verilerine göre ülkedeki ekonomik büyüme, 2001 yılında % 0,8 oranında gerçekleşmiştir. Ekonomik durgunluk ve beraberindeki talepteki azalma enflasyon oranının düşük seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. 1999'da % -1,6'ya kadar düşmüş sonra 2002'de % 4'e kadar yükselmiştir.¹⁷⁰

1.1.5. İsrail

İsrail Asya ile Afrika kıtalarının birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır ve Kızıl Deniz ile çevrilidir.¹⁷¹

Yönetim şekli Parlamenter Demokrasi olan ülkenin resmi adı İsrail Devleti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 20.776 km² (1949 ateşkes sınırları). Toplam kontrol alanı (Batı Şeria ve Gazze dahil) 28.000 km² km² olan ülkenin nüfusu 7 Milyon kişidir.¹⁷² Nüfusun % 80,5'i Musevi, %14,6'sı Müslüman, %3,2'si Hıristiyan ve %1,7'si Dürzilerden oluşmaktadır. Kilometrekare başına düşen insan sayısı yaklaşık 270 kişidir. Nüfusun % 90'a yakın bölümü şehirlerde yaşamaktadır. Ülkenin en kalabalık kentleri sırasıyla Kudüs, Tel Aviv - Yafo, Haifa ve Beersheva'dır.¹⁷³ Resmi dil İbranice ve Arapçadır. İngilizce ve Rusça da yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁷⁴ Para birimi Yeni İsrail Şekeli'dir.¹⁷⁵ Akdeniz iklimi hakimdir. Nisan-Ekim sıcak ve kuru geçen yaz dönemi, Kasım-Mart kış dönemi olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁶

---

¹⁶⁹ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Lübnan Cumhuriyeti Raporu, Mart 2002, s:4

¹⁷⁰ Öztürk Nesli, a.r, s: 4

¹⁷¹ Tel-Aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, İsrail'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri Raporu, Haziran 2006 s: 23

¹⁷² Tel-Aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.r. s: 7

¹⁷³ Bursa Ticaret Odası, İsrail Ülke Raporu, s:2

¹⁷⁴ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, İsrail Ülke Raporu, s:2

¹⁷⁵ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İsrail Ülke Profili, s: 1

¹⁷⁶ İGEME a.g.r., İsrail Ülke Raporu, s:2

Tablo 11 : İsrail Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	118,9	120,4	126	129
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	-0,7	1,3	4,3	4,1
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	6,5	-1,9	1,2	2,4
Toplam Dış Borcu (Milyar \$)	67,7	71,2	73,6	81,98

Kaynak: T.C. Tel-Aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, İsrail'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri Raporu, Haziran 2006 s: 10, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, İsrail Ülke Raporu, s:3, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İsrail Ülke Bülteni, Nisan 2005, s:1 kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 11'de görüleceği gibi İsrail, 2002 yılında yaşadığı büyüme hızındaki düşüşü sonraki yıllarda yükseltmiştir. Yine enflasyon 2002 yılındaki yükselişini bir sonraki yıl eksiye düşürmüştür. İsrail'in dış borçları da her geçen gün hızla arttığı görülmektedir.

1.1.6. Ürdün

Kuzeyde Suriye, Doğuda Irak ve Suudi Arabistan, Güneyde Suudi Arabistan ve Filistin teşkil etmektedir. Ürdün, Akabe Limanı ile Kızıl Denize açılmaktadır.¹⁷⁷

Yönetim şekli anayasal monarşi olan ülkenin resmi adı Ürdün Krallığı olarak geçmektedir. Yüzölçümü 89,213 km² olan ülkenin nüfusu 5,9 Milyon kişidir.¹⁷⁸ Nüfusun %80'i Sünni Müslüman'dır. Geriye kalan nüfus Hıristiyan ve diğer Müslüman mezheplere mensuptur. Başkenti Amman olan Ürdün'ün diğer önemli şehirleri Irbid, Zarga'dır. Resmi dil Arapça'dır. Ancak, halkın günlük yaşamda kullandığı dil, resmi yazışma ve eğitimde

¹⁷⁷ T.C. Sanayi Bakanlığı, KOSGEB, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Ülke Bilgileri, Ürdün Ülke Raporu, s: 5

¹⁷⁸ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Ürdün Ülke Raporu, 2006, s: 2

kullanılan öz Arapça dışında, farklı bir diyalektir. İngilizce en yaygın ve özellikle iş hayatı ve tıpta en geçerli yabancı dildir. Para birimi Ürdün Dinarı'dır.¹⁷⁹

Tablo 12'de görüleceği gibi Ürdün ekonomisi 2000 yılından 2002 yılına kadar belirli bir dönemde yükselirken 2003 yılında büyüme hızında yavaşlama gözlemlenmiştir. Enflasyon 2001 yılında 1 puanlık bir artış göstermiş fakat bir sonraki yıl aynı seviyeyi korumuştur. 2003 yılında ise yine artış göstermiştir. Ürdün'ün dış borçları bir istikrar dahilinde küçük değişiklikler haricinde aynı seviyeyi korumuştur.

Tablo 12 : Ürdün Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2000	2001	2002	2003
GSYİH (Milyar \$)	8,5	9	9,5	10,1
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	3,9	4,6	4,9	3,1
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	0,7	1,8	1,8	2,4
Toplam Dış Borcu (Milyar \$)	8,2	8,1	8,5	8,4

Kaynak: T.C. Sanayi Bakanlığı, KOSGEB, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Ülke Bilgileri, Ürdün Ülke Raporu, s: 2-10'dan ve T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ürdün Ülke Profili, s:2'den derlenmiştir.

¹⁷⁹ KOSGEB, a.r. s: 1-4

1.1.7. Kuveyt

Arap Körfezinin kuzeybatısında yer alan, kuzeybatıda Irak ve güneyde Suudi Arabistan ile sınırları olan bağımsız bir ülkedir. Ülkenin doğusunda ise, Arap Körfezi ve Kuveyt Körfezi üzerinde 290 km'lik bir kıyı şeridi vardır.¹⁸⁰

Yönetim şekli anayasal monarşi olan ülkenin resmi adı Kuveyt Devleti olarak geçmektedir.¹⁸¹ Yüzölçümü 17,820 km² olan ülkenin nüfusu 3,1 Milyon kişidir. Kuveyt'in resmi dini İslam'dır. Nüfusun %70'i Sünni, % 30'u Şii'dir. Başkenti Kuveyt olan ülkenin nüfus yoğunluğu km² 174,9 kişidir. Resmi dil Arapçadır. Para birimi Kuveyt Dinarı'dır.¹⁸²

Yaz aylarında sıcak ve rutubetli havası ile tipik olarak Büyük Sahra ikliminin özelliklerini taşır. Hava sıcaklığı yaz aylarında 28 derece ile 45 derece arasında değişir. Kış mevsimi genellikle ılıman olup, Aralık ve Şubat ayları arasında hava sıcaklığı 8 derece ile 18 derece arasındadır. Kış yağmurları düzensizdir. Genellikle Aralık ayı en yağışlı aydır.¹⁸³

Kuveyt ekonomisi 2005'de cari fiyatlarla %35 büyüyerek 23.6 milyar Kuveyt Dinarı tutarında bir Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya ulaşmıştır. Yüksek petrol fiyatları ve petrol üretim düzeyi bu olağandışı büyümeye yol açmıştır. Petrol sektöründe üretilen katma değer %60 artış göstererek toplam katma değer % 59'una ulaşmıştır. Reel değerlerle büyüme üst üste iki yıl %10 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kuveyt'in kişi başına düşen milli geliri 2005 yılında 8.227 KD (28.058 ABD Doları) ile bölgede Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra üçüncü sırayı almıştır.¹⁸⁴

Tablo 13'de görüleceği gibi Enflasyon oranı düşük bir seviyede seyrederken 2005 yılında 4,1 seviyesine ulaşmış fakat 2006 yılında 2,5 seviyesine kadar düşmüştür. Dış ticaret hacmi özellikle petrol fiyatlarının da artması ile hızlı bir yükseliş göstermiş 2006 yılında 75,7 milyar dolara ulaşmıştır.

¹⁸⁰ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Kuveyt Ülke Raporu, Mart 2007, s:3

¹⁸¹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Kuveyt Ülke Profili, s: 1

¹⁸² T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveytin Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri Raporu, Nisan 2007, s: 6

¹⁸³ İTO a.g.r. Kuveyt Ülke Raporu, s:3

¹⁸⁴ <http://www.turkish-embassy.org.kw/economic/KuveytEkonomisi.htm>, 04.06.07

Tablo 13 : Kuveyt Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2003	2004	2005	2006
GSYİH (Milyar \$)	47,8	59,9	80,7	92,3
Kişi Başı GSYİH (Milyar \$)	19,120	21,392	26,900	28,843
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	13,4	6,2	8,3	8,0
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	1	1,3	4,1	2,5
Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)	23,9	41,1	62,4	75,7

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Kuveyt Ülke Raporu, Mart 2007, S:4 kaynağından derlenmiştir.

1.1.8. Suudi Arabistan

Asya'nın Güneybatısında yer alan Suudi Arabistan Kuzeyde Ürdün, Irak ve Kuveyt, Doğusunda Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman, Güneyinde Yemen ile çevrilidir. Batıda Mısır, Sudan ve Eritre, Doğuda Bahreyn ve İran ile komşudur.¹⁸⁵

Yönetim şekli monarşi olan ülkenin resmi adı Suudi Arabistan Krallığı olarak geçmektedir.¹⁸⁶ Yüzölçümü 2.240.000 km² olan ülkenin nüfusu 25,3 Milyon kişidir. Suudi Arabistan'ın resmi dini İslam'dır. Başkenti Riyad olan ülkenin nüfus yoğunluğu km² 11,3 kişidir. Resmi dil Arapçadır.¹⁸⁷ Para birimi Suudi Arabistan Riyali'dir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suudi Arabistan Ülke Raporu, Kasım 2006, s:4

¹⁸⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Suudi Arabistan Ülke Profili, s: 1

¹⁸⁷ İTO a.g.r. s: 2

¹⁸⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suudi Arabistan Ülke Bülteni, Mayıs 2005, s:1

Suudi Arabistan'da iklim, Kuru ve sıcak bir hava hakimdir. Kışları ise yumuşak bir hava hüküm sürer. En sıcak ay Haziran, en soğuk ay Ocak ayıdır. En kuru aylar ise Haziran, Eylül, Ekim'dir. Nisan ise en yağışlı aydır.¹⁸⁹

Suudi Arabistan ekonomisi büyük ölçüde petrole dayalı bir yapı arz etmekte, temel ekonomik faaliyetler kamu idaresinde yürütülmektedir. Suudi Arabistan yeryüzündeki ispatlanmış petrol rezervlerinin % 26'sına sahiptir. En büyük petrol ihracatçısı olan ülke aynı zamanda OPEC'de de lider konumunda bulunmaktadır. Petrol sektörü bütçe gelirlerinin %75'ini, GSMH'nın %40'ını ve ihracat gelirlerinin % 90'ını oluşturmaktadır.¹⁹⁰

Petrol üretim sektörü ülke ekonomisinde anahtar sektördür. 1991 yılında Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından petrol üretim sektörünün GSYİH'ye katkısı ortalama % 37,5 oranında olmuştur. Sektörün kamu gelirlerindeki payı % 75 iken toplam ihracat gelirlerine katkısı %86 olmuştur.¹⁹¹

Suudi Arabistan'ın GSYİH'si hızlı bir yükseliş göstermiş 2005 yılında 300 Milyar doları aşmıştır. Tablo 14'de görüleceği gibi kişi başına düşen GSYİH, 2002 yılında 8.281 dolar olarak gerçekleşirken 2005 yılında 12.264 dolara yükselmiştir. Büyüme hızı 2003 yılında son yılların en büyük büyüme hızına ulaşarak %7,7 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyonda yakaladığı istikrarı sürdürmüş en yüksel oran 0,8 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi ise 2002'den 2005 yılına kadar ortalama % 100 oranında yükselerek 209,1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

---

¹⁸⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Suudi Arabistan Ülke Raporu, 2006, s:1

¹⁹⁰ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Suudi Arabistan Ülke Raporu, Mayıs 2001, s: 3

¹⁹¹ T.C. Sanayi Bakanlığı, KOSGEB, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü, Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri, Haziran 2005, s: 6

Tablo 14 : Suudi Arabistan Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	188,2	214,7	241	301,7
Kişi Başı GSYİH (\$)	8,281	9,184	9,184	12,264
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	0,1	7,7	3,3	5,2
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	0,2	0,6	0,8	0,6
Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)	102,1	129,2	155,6	209,1

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suudi Arabistan Ülke Raporu, Mart 2007, S:4 kaynağından derlenmiştir.

1.1.9. Yemen

Arap yarımadasının güneybatısında olup kuzeyinde Suudi Arabistan, doğusunda Umman ile komşudur. Güneyi Hint Okyanusu ile çevrilmiş bulunup batısı Kızıl Denizi sahilinde yer alır.¹⁹²

Yönetim şekli Cumhuriyet olan ülkenin resmi adı Yemen Cumhuriyeti olarak geçmektedir.¹⁹³ Yüzölçümü 536.869 km² olan ülkenin nüfusu 21 Milyon kişidir. Yemen Cumhuriyeti'nin resmi dini İslam'dır. Başkenti Sana'a olan ülkenin nüfus yoğunluğu km² 39,1 kişidir. Resmi dil Arapçadır.¹⁹⁴ Para birimi Yemen Riyali'dir.¹⁹⁵

¹⁹² İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Yemen Cumhuriyeti Ülke Raporu, Ağustos 2006, s:2

¹⁹³ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Yemen Cumhuriyeti Ülke Profili, s: 1

¹⁹⁴ İTO, a.g.r. s: 2

¹⁹⁵ DTM, a.g.r. s:1

İklimi, sıcak ve kurak bir yaz, ılık ve az yağışlı bir kış olarak tanımlanabilir. Yazın sıcaklık ortalaması 38 derece, kışın ise 25 derecedir. Yıllık yağış ortalaması 5 m³'tür.¹⁹⁶

Tablo 15 : Yemen Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	9,4	11,3	13,7	16,3
Kişi Başı GSYİH (\$)	470	565	674	776
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	4	3,1	2	2,4
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	9,5	10,8	12,5	10,5
Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)	6,6	7,4	8,4	10,3

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Yemen Cumhuriyeti Ülke Raporu, Mart 2007, S:3 kaynağından derlenmiştir.

Tablo 15'da görüleceği gibi Yemen ekonomisi yüksek enflasyon oranı ile beraber büyümede ortalama %3 civarı bir artış göstermiştir. Dış ticaret hacmi 2002 yılında 6,6 milyar dolar iken 2005 yılında 10,3 milyar dolara ulaşmıştır.

1.1.10. Umman

Arap yarımadasının güneydoğusunda olup, batısında Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan yer almaktadır. Güney ve doğu sahilleri ise Hint Okyanusu ile çevrilidir.¹⁹⁷

Yönetim şekli Monarşi (Sultanlık) olan ülkenin resmi adı Oman Sultanlığı olarak geçmektedir. Yüzölçümü 300.000 km² olan ülkenin nüfusu 2,8 Milyon kişidir. Halkın %

¹⁹⁶ İTO, a.r. s: 2

¹⁹⁷ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Umman Sultanlığı Ülke Raporu, Kasım 2006, s:2

78'ini Umman'lı Araplar, % 15'ini Hindistan'dan, % 3'ünü Pakistan'dan ve % 4'ünü de diğer Arap ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır. Halkın % 95'i Müslüman olup, bunun % 75'ini İbadihiler oluşturmaktadır. % 5'i ise diğer dinlere mensuptur. Başkenti Muscat olan ülkenin nüfus yoğunluğu km² 9,0 kişidir. Resmi dil Arapçadır.¹⁹⁸ Para birimi Umman Riyali'dir.¹⁹⁹

Sahil bölgeleri çok sıcak ve nemli bir yaz ile ilik bir kış, iç kesimleri ise sıcak kuru bir yaz ve soğuk bir kış olarak tanımlanabilir. En sıcak ay Haziran olup ortalama sıcaklık 38 derecedir. Ülkenin yıllık yağış ortalaması 28 mm³'dür.²⁰⁰

Tablo 16 : Yemen Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2002	2003	2004	2005
GSYİH (Milyar \$)	21,3	24,1	26,9	30,4
Kişi Başı GSYİH (\$)	8.192	8.931	9.607	12.164
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	1,1	1,2	1,2	4,3
Enflasyon (%)	0,1	0,2	0,1	1,4
Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)	16,2	17,5	21,3	26,8

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Umman Sultanlığı Ülke Raporu, Kasım 2006, S:3 kaynağından derlenmiştir.

Umman Sultanlığı'nın ekonomisi Tablo 16'de görüleceği gibi 2002 yılında GSYİH'si 21,3 milyar dolar iken 2005 yılında 30,4 milyar dolara yükselmiştir. Kişi başına düşen GSYİH, özellikle önceki yıllara göre daha fazla artış göstermiş 2005 yılında 12.164 dolara yükselmiştir. Enflasyon ise düşük seyirde devam etmektedir. Büyüme hızı yine 2005 yılında 4,3 oranında bir büyüme sağlamıştır. Dış ticaret hacmi 2005 yılında önceki yıllara göre daha fazla bir artış sağlamıştır.

¹⁹⁸ İTO, a.g.r. s: 2

¹⁹⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Umman Sultanlığı Ülke Profili, 2005, s:1

²⁰⁰ İTO a.g.r. s: 2

1.1.11. Katar

Arap yarımadasının doğusunda olup, Basra Körfezi'nin kıyısında yarımada şeklinde ve Suudi Arabistan sınırında yer almaktadır.²⁰¹

Yönetim şekli Monarşi olan ülkenin resmi adı Katar Devleti olarak geçmektedir.²⁰² Yüzölçümü 11.521 km² olan ülkenin nüfusu 885.359 kişidir. Halkın % 40'ini Araplar, % 18'ini Pakistanlılar, % 18'ini Hintliler, % 10'unu İranlılar ve % 14'ünü diğerleri oluşturmaktadır. Halkın % 95'i Müslümanlar, % 5'ini diğerleri oluşturmaktadır.²⁰³ Başkenti Doha olan ülkenin resmi dili Arapçadır. Para birimi Katar Riyali'dir.²⁰⁴

Yazları sıcak ve nemli olan Katar'da kış aylarında minimum yağmur almakta ve ılık geçmektedir. En sıcak aylar ise Temmuz-Eylül aylarıdır.²⁰⁵

Petrol, GSMH'nin %30'dan fazlasını, ihracat gelirlerinin aşağı yukarı %80'ni ve hükümet gelirlerinin % 66'sını oluşturmaktadır. İşlenmiş petrol rezervin 3,7 milyar varili gelecek 23 yıl daha şimdiki seviyede ihtiyaçları karşılayabilecektir. Petrol sayesinde Katarın kişi başına düşen milli gelirleri Batı Avrupalı sanayi ülkeleriyle karşılaştırılabilir. Katar'ın işlenmiş doğal gaz rezervi 7 trilyon metre küpten fazla, dünya toplamının %5'inden daha fazla, dünyada üçüncü sırada yer almaktadır.²⁰⁶

Tablo 17'de görüleceği gibi Katar ekonomisi 2004 yılında GSYİH'si 28,5 iken iki yıl sonra 26,05'e düştüğü görülmektedir. Bunda ekonominin petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan yoğunlukla etkilendiğinden olabilir. Yine büyüme hızında da iki yılın sonunda 1 puanlık bir düşüş göze çarpmaktadır. Tabloda görüleceği gibi Katar'ın dış borçlarının hızla arttığı gözlemlenmiştir.

²⁰¹ <http://www.ulkeler.net/katar.htm>:2 12.06.07

²⁰² Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Katar Ülke Profili, Temmuz-2002, s:2

²⁰³ www.ulkeler.net. a.s

²⁰⁴ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Katar Ülke Profili, 2006, s:1

²⁰⁵ İGEME, a.r. s:1

²⁰⁶ Öztürk Nesli, a.g.r, s:3

Tablo 17 : Katar Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2004	2006
GSYİH (Milyar \$)	28.5	26.05
Kişi Başı GSYİH (\$)	38.293	
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	8,7	7,1
Enflasyon (%)	6,8	7,2
Dış Borcu (Milyar \$)	17.9	25.7

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Katar Ülke Profili, 2006, S:2 ve <http://www.ulkeler.net/katar.htm>S:2 12.06.07 kaynağından derlenmiştir.

1.1.12. Bahreyn

Ortadoğu'da, Basra Körfezinde, Arabistan Yarımadası kıyısı açıklarında Bahreyn Adası ile 30 kadar küçük adadan oluşan bir takımada da yer almaktadır.²⁰⁷

Yönetim şekli Mutlak Monarşi olan ülkenin resmi adı Bahreyn Devleti olarak geçmektedir. Yüzölçümü 665 km² olan ülkenin nüfusu 698.585 kişidir. Halkın % 63'ünü Bahreynliler, % 19'unu Asyalılar, % 10'unu diğer Araplar, % 8'ini İranlılar oluşturmaktadır. Halkın % 70'i Şii Müslümanlar, % 30'unu Suni Müslümanlar oluşturmaktadır. Başkenti Manama olan ülkenin dili Arapçadır. Para birimi Bahreyn Dinarı'dır.²⁰⁸

Ülkede petrol üretim ve işletmesi, ihracat tutarının %60'ını, kamu gelirlerinin %60'ını ve gayri safi milli hasılanın %30'unu karşılar. Gelişmiş iletişim ağı ve ulaşım kolaylıkları ile Bahreyn, Körfez ile çalışan sayısız çokuluslu firmanın ev sahipliğini yapmaktadır. İhracatın

²⁰⁷ <http://www.ulkeler.net/bahreyn.htm> 12.06.07

²⁰⁸ <http://www.ulkeler.net/bahreyn.htm> a.s.

büyük bölümünü, ithal edilen ham maddeden üretilmiş petrol ürünleri kapsar. Birçok büyük endüstriyel projenin yapılandırılmasına başlanmıştır. Özellikle genç nüfusu kapsayan işsizlik, petrol ve yeraltı su kaynaklarının tükenmesi başlıca uzun dönemli ekonomik problemlerdir.

Bahreyn ekonomisi tablo 18’da görüleceği gibi 2005 yılında GSYİH’si 15,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen GSYİH’si 23.100 dolar, büyüme hızı ise 5,9 olarak tablo 19’den gözlemlenmiştir. Enflasyon ise yine aynı yıl içinde 2,7 oranında artarken dış borcu 6.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 18 : Bahreyn Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2005
GSYİH (Milyar \$)	15.9
Kişi Başı GSYİH (\$)	23.100
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	5,9
Enflasyon (%)	2,7
Dış Borcu (Milyar \$)	6,8

Kaynak: <http://www.ulkeler.net/bahreyn.htm> 12.06.07 kaynağından derlenmiştir.

1.1.13. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)

Ortadoğu'da, Umman Körfezi ve Basra Körfezi kıyısında, Umman ve Suudi Arabistan arasında yer almaktadır.²⁰⁹

Yönetim şekli 7 emirlikten oluşan federasyon olan ülkenin resmi adı Birleşik Arap Emirlikleri olarak geçmektedir.²¹⁰ Yüzölçümü 83.600 km² olan ülkenin nüfusu 4 Milyon kişidir.²¹¹ Halkın % 20'sini BAE vatandaşı, % 80'ini yabancılar oluşturmaktadır.²¹² Halkın % 96'sı Müslüman, % 4'i ise diğer dinlere mensuptur.²¹³ Başkenti Ebu Dabi olan ülkenin resmi dili Arapçadır.²¹⁴ Para birimi Dirhem'dir.²¹⁵ Birleşik Arap Emirlikleri, Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ras el-Khaimah, Ajman, Fujairah, Umm el-Qaiwain emirliklerinin birleşmesi ile oluşmuştur.²¹⁶

BAE, dünya petrol rezervlerinin % 9,5'ine sahiptir. Petrol ve doğalgaz bugün BAE'nin Körfezin en yüksek kişi başına milli gelirine sahip ülkelerinden biri olmasını sağlayan doğal kaynaklardır. Petrol rezervleri (98,2 Milyar varil) mevcut üretim seviyesini 100 yıldan fazla karşılayabilecek durumdadır. Bu rezervlerin % 94'ü Abu Dhabi'dir. Şu anda günlük petrol üretme kapasitesi 2,5 milyon varil olan BAE, bunu 2008 yılında 2,8, 2010 yılında ise 3 milyon varile çıkarmayı hedeflemektedir.²¹⁷

Ülke doğal gaz rezervleri açısından da zengindir. 5,8 milyar metreküp olan rezervlerin dünyadaki toplam rezervler içindeki payı ise % 4 civarındadır. BAE, Rusya, İran ve Katar'dan sonra 4. büyük doğalgaz üreticisidir. Rezervler mevcut üretim seviyesini 200 yıldan fazla

²⁰⁹ <http://www.ulkeler.net/bae.htm>, 12.06.07

²¹⁰ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Bülteni, Nisan 2002, s: 2

²¹¹ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Birleşik Arap Emirlikleri Profili, Şubat 2007, s: 2

²¹² DEİK, a.r. s: 2

²¹³ <http://www.ulkeler.net/bae.htm> a.s.

²¹⁴ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili, s: 1

²¹⁵ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili, 2006, s:1

²¹⁶ DEİK, a.r. s: 2

²¹⁷ Öztürk Nesli, a.r. s:4

karşılatabilecek durumdadır. Doğalgaz rezervlerinin de % 90'ından fazlası Abu Dhabi'dedir.²¹⁸

Tablo 19 : Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomisinin Genel Olarak görünümü

YILLAR	2003	2004	2005	2006
GSYİH (Milyar \$)	87,6	103,1	119,5	129,4
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	11,9	9,7	8,8	10,2
Enflasyon (Tüketici Fiyatlarıyla) (%)	3,1	7	10,5	5
Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)	112,9	154	183,9	225,9
Dış Borç (Milyar \$)			34,47	20,3

Kaynak: Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Birleşik Arap Emirlikleri Profili, Şubat-2007, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili, 2006 ve <http://www.ulkeler.net/bae.htm>, 12.06.07, kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 19'de görüleceği gibi Birleşik Arap Emirlikleri'nin ekonomisi hızlı bir büyüme göstermektedir. 2006 yılında ekonomisini 10,2 oranında büyüterek Ortadoğu ekonomisinde önemli bir yer alma konusunda mesafe almıştır. Fakat bu büyüme ile birlikte enflasyon oranı çok değişkenlik göstermiş 2003 yılında 3,1 civarında iken 2005 yılında % 10'u aşmıştır. Dış ticaret hacmi ise hızlı bir gelişme göstermiş 2006 yılında toplamda 225,9 milyar dolara ulaşmıştır. Dış borç ise 2006 yılında bir önceki yıla göre büyük oranda düşmüştür.

²¹⁸ Öztürk Nesli, a.r. s:4

2. ORTADOĞU'DA TELEKOMÜNİKASYON

2.1. Ortadoğu Telekomünikasyonunun Tarihçesi

Radyo ve Televizyonun Ortadoğu ülkelerine girmesi, özellikle radyo yönünden hemen hemen radyonun dünyaya yayılmasını yakından izlemiştir. Televizyon ise ancak bu ülkelerde 1960 sonlarında yayına başlamıştır. Radyoyu daha ziyade İngiliz ve Fransızlar kendi emellerine hizmet için yayına başlattığı iddia edilmiştir. Televizyon ise televizyonun kitleleri harekete geçirmekteki önemi anlaşıldıktan sonradır ki Lübnan dışta kalmak üzere bölge devletleri tarafından yayına sokulmuştur.²¹⁹

İran'da radyo Ahmet Rıza Şah tarafından 1940'ta kurulmuştur. Televizyonu İran'da Şabet adlı özel bir şirket 1958'de başlatmış, bunu İran Hükümeti'nin kurduğu Milli Televizyon 1967 yılında izlemiştir. Özel teşebbüse ait olan televizyonun 1969 yılında millileştirilmesi ile radyo ve televizyon hükümet elinde toplanmıştır.²²⁰

Irak'ta radyonun yayına başlaması 1936 sonlarına, televizyonunki ise 1956 yılına kadar gitmektedir. Gerek radyo gerekse televizyon, Irak'ta hükümetin organı olarak kurulmuştur.²²¹

Fransızlar Suriye'de mandacı devlet olarak buldukları sırada, radyo yayını başlatmışlardır. Radyo, II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın çöküşünü fırsat gören Suriyeli milliyetçiler tarafından, ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bununla beraber Şam Radyosunun Suriye Devleti'ne ait olarak yayına başlaması ise 1946 yılında olmuştur. Suriye'de televizyon 1960 yılında, Suriye ve Mısır Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni meydana getirirken yayına başlamıştır.²²²

---

²¹⁹ Tokgöz Oya, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s: 146

²²⁰ Tokgöz Oya, a.e. s: 147

²²¹ Tokgöz Oya, a.e. s: 146

²²² Tokgöz Oya, a.e. s: 146

Ürdün'de İngilizler mandacı devlet olarak bulunurlarken, Kudüs'te bir radyo yayın hizmeti kurmuşlar ve işletmişlerdir. 1948 yılında bu radyo istasyonu Ramallah'a taşınmıştır. Bundan sonra radyo hizmetleri Amman'daki merkezi hükümet tarafından, Filistin Askeri Genel Valisi aracılığı ile yapılmıştır. Bu düzen 1950 yılına kadar devam etmiştir. 1950'den beri de radyo yayın hizmetleri Haşimi Ürdün Krallığı Yayın Servisi adını almıştır. Televizyonun yayına başlaması ise 1967 yılında olmuştur.²²³

Lübnan'da radyo 1938'de Fransız mandası sırasında hükümete ait olarak işletilmeye başlamıştır. Televizyon, Lübnan'da özel teşebbüs yoluyla kurulmuştur.²²⁴

İsrail ise diğer ülkelere göre farklı bir tarihçeye sahiptir. II. Dünya Savaşı sırasında, İsrail Devleti'nin kurulması çabalarını yürüten Yahudiler, yeraltı radyo istasyonları ile yayın yapmışlardır. Bu yeraltı istasyonları sonraları, İngilizler Filistin'den 1948 yılında ayrılınca resmi radyo örgütü olmuştur. 1965 yılından itibaren radyo yayınları, siyasal olmayan hükümete ait bulunmayan, bağımsız ve her türlü dış denetim dışında kalacak duruma getirilerek Kol Yisrael adını almıştır. Televizyon yayınları, Eğitici Televizyon Vakfı aracılığı ile okullarda başlamıştır. Kol Yisrael bünyesindeki televizyon yayınları ise 1969 yılında yayına başlamıştır.²²⁵

2.2. Ortadoğu'da Telekomünikasyon Sektörü

Telekom sektöründe devletin payının azalıp rekabetin artması, Ortadoğu ülkelerinde henüz yeni başlayan bir süreçtir. Bu süreci tetikleyense bölgedeki ülkelerin Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmalarının getirdiği yükümlülüktür. Devlet kontrolünün en az ve tüm sektörlerde rekabetin hayli yüksek olduğu İsrail, bu konuyla diğer bölge ülkelerinin arasında dikkat çekmektedir. Serbest piyasa ekonomisi açısından İsrail'in açık ara önde giden birinciliğini Ürdün ve Bahreyn takip etmektedir. Bunların ardından da henüz sadece ikinci cep telefonu lisansına sahip olan Umman gelmektedir.²²⁶

---

²²³ Tokgöz Oya, a.e. s: 147

²²⁴ Tokgöz Oya, a.e. s: 147

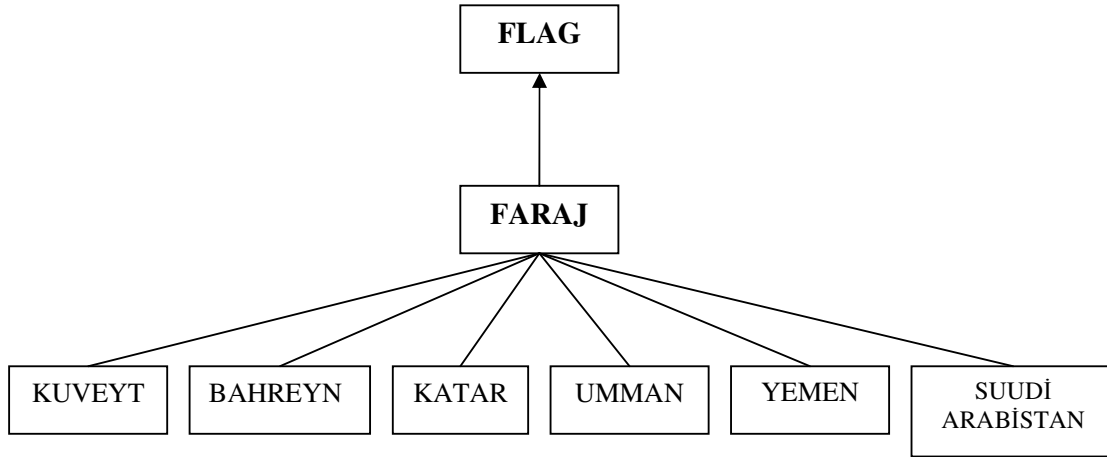
²²⁵ Tokgöz Oya, a.e. s: 148

²²⁶ <http://www.budde.com.au/publications/annual/middle-east/middle-east-summary.html> 03.06.2007

Gelişen ve genişleyen yerel altyapı için yapılan önemli yatırımların getirisi olarak Telekom hizmetlerine olan talep artmakta ve çok daha çeşitli Telekom hizmetlerine ulaşabilmektedir. Gelişmiş bölge ülkelerinde cep telefonu, sabit telefonun pazar payını almaktadır. 3G hizmetlerinin Bahreyn ve İsrail'e başarılı girişinin ardından Suudi Arabistan, Umman ve Katar da bu hizmetleri test etmektedir. Genişbant kullanımı hala bölgede çok düşük de olsa, 2006 büyüme oranları genelde gelişmiş bölgelerdeki büyüme oranıyla paraleldir. Liberalleşme arttıkça bu büyüme oranı daha da artacaktır.²²⁷

Geçtiğimiz 10 yıl içerisinde telekomünikasyon sektörü Ortadoğu'da çok büyük gelişme kat etmiştir. Örneğin, 15 yıl önce Orta Doğu'da nerdeyse hiç İnternet kullanımının olmadığı söylenebilir. Bugün Irak, Suriye ve Libya hariç tüm bölgede İnternet servisi yaygın bir şekilde verilmektedir. Dahası, yeni altyapı çalışmaları ve tamamen dijital sistemlere geçiş ile telekomünikasyon servislerinde çok büyük gelişme sağlanmıştır. Kuveyt, Bahreyn, Katar, Umman, Yemen ve Suudi Arabistan'dan oluşan 6 körfez ülkesinin oluşturduğu Körfez Ülkeleri Konseyi, aralarında FARAJ ismi verilen fiber optik network ağı kurmuştur. Bu network sistemi daha sonra dünya çapındaki fiber optik sistem olan FLAG kablo sistemine bağlanmıştır.²²⁸

Şekil 11 : Faraj Sisteminin Yapısı ve Flag'a Bağlantısı

Kaynak : http://www.mideastlaw.com/article_telecommunications_in_the_middle_east.html 03.06.2007
bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

²²⁷ . www.budde.com.au, a.g.s

²²⁸ http://www.mideastlaw.com/article_telecommunications_in_the_middle_east.html 03.06.2007

Uluslararası ses, veri, internet ve mobil servis sağlayıcısı Teleglobe ve Suudi Telecom Şirketi (STC), Orta Doğu ve Arabistan Körfezine servis sağlayacak olan Middle East IP Exchange (ME-IEX) firmasını Suudi Arabistan'da kurdular. ME-IEX, ISS'ler arası eş düzenlemeleri desteklemektedir. ME-IEX, bölgenin farklı uluslararası bağlantılığını sağlayan ilk IP değişim düğüm noktası olma özelliğini göstermektedir. Aynı zamanda ME-IEX, STC'nin bölgesel ve uluslararası altyapısını Teleglobe şirketinin 1 IP ağının global erişilebilirliği ile birleştiriyor ve her iki şirketin destek servisleri ile de arka çıkmaktadır.²²⁹

Değişim noktası, yerel kullanıcılar arasında doğrudan bölgesel trafik değişimini desteklemekte ve Teleglob'un ağını kullanarak uluslararası veri trafiği değişimini sağlamaktadır. Teleglob'un ağı, ISSlere ve Asya, Avustralya, Afrika ve Latin Amerika kıtalarındaki taşıyıcılara direkt ve transit bağlantı sağladığı gibi Amerikan ve Avrupalı ISS'lere ve taşıyıcılara da doğrudan bağlantı sağlamaktadır.²³⁰

Genelde bu ülkelerin ilgili bakanlıkları telekomünikasyon hizmetlerini sağlayıcısı ve kontrolörü durumundadır. Bununla beraber teknolojinin hızlı gelişmesiyle birçok ülke uluslararası standartlarda imkanlara sahip olabilmek için rekabetin ve sürekli gelişmenin önemini farkına varmıştır. Dahası bu ülkeler telekomünikasyon sektöründeki yatırımların ülkenin ekonomik gelişiminin temel bir parçası olduğunu anlamışlardır. Bu konuların önemi bu ülkeler birer birer dünya ile entegrasyona girdikçe ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üye oldukça artmaktadır. Böylece bu ülkeler DTÖ'nun Ticaret Hizmetleri Genel Kuralları'na tabi olacaklar ve telekomünikasyon sektöründe serbest piyasa uygulamasını getireceklerdir. Bölgedeki sorun telekomünikasyon hizmetlerinin hükümet kontrolünde tutulmak istenmesi ve bu sektörde çalışan özel şirketlerin hükümet engelleriyle karşılaşmalarıdır. Öyle ki bu şirketler rakip durumda oldukları devlete ait kurumların sevk ve kontrolü altındadır. Bu tür durumlar üzerine son zamanlarda bölgede özelleştirme ve telekomünikasyon alanına yatırım çabaları hızlanmıştır. Tahminlere göre körfez ülkeleri önümüzdeki 10 yıl içerisinde bütçelerinin %25'ini telekomünikasyon alanındaki yatırımlara harcayacaklardır. Sektör uzmanlarına göre bölgenin tam potansiyeline ulaşması için 30 milyar dolarlık yatırım gereklidir. Yakın zamanda uluslararası aramaların ücretlendirmesinde değişiklikler olmuştur. Amerikan Federal Haberleşme Komisyonu, Amerikan şirketlerinin uluslararası aramalar için ödediği ücretlere aşamalı sınırlandırmalar getirerek diğer ülkelerin hükümet kontrollü telekom

²²⁹ http://lw.pennnet.com:80/Articles/Article_Display.cfm?ARTICLE_ID=226322&p=13 10.05.2008

²³⁰ <http://lw.pennnet.com a.s>

şirketlerinin kar oranlarını düşürmeye çalışmıştır. Böylece uluslararası aramalar telekom altyapısının finansını karşılamak için temel kaynak olmaktan çıkmıştır.²³¹

2.2.1. Telefon

İran, son dönemlerde telefon şebekesini modernize etmiş, sadece verimliliği artırmak ve kentlerdeki telekomünikasyon hizmetlerini geliştirmekle kalmamış, bağlı olmayan binlerce köye de telefon hizmeti götürmek amacıyla genişletme çalışmalarına başlamıştır. 1994'ten beri telefon sistemine yapılan büyük yatırımların sonucu olarak mikrodalga yayın hatlarındaki uzun mesafe kanallarının sayısında büyük artış olmuştur. Buna bağlı olarak da birçok köy internete bağlanmıştır. Binlerce dijital elektrik devre anahtarlarının takılmasıyla sistemin teknik seviyesi yükselmiştir.²³²

Irak'ta, telefon ana şebekesi 675 bin hattan oluşmaktaydı. Bu sistem 1991 savaşında tahrip olmasından dolayı yeniden inşa edilmiştir. İç hatlarda kullanılan sistem Radyo Maygruef sistemi ile sağlanmaktadır. Irak'ın komşu ülkeleri ile radyo maygruef bağlantıları bulunan ülkeler arasında, Ürdün, Suriye, Türkiye ve Kuveyt bulunmaktadır.²³³

Irak da son savaştan sonra öncelikle bir mobil telefon ağının kurulması telekomünikasyon sorunlarına ilişkin bir acil çözüm olarak görülmektedir. Sonraki aşama olarak ise sabit telefon altyapısının onarımı ve modernizasyonu öngörülmektedir. Bu çerçevede Bechtel firması Irak'ın acil iletişim altyapısını onarmaktadır. Firma Bağdat'ın uluslararası telefon servis hizmetinin yaklaşık %50'sini karşılamak amacıyla Globecome System firmasından uydu ağı satın almıştır. Buna ilaveten toplam 33 santralden 120.000 telefon hattının çalışmasını sağlayacak olan 4 tanesini ve Irak'ın %70'ini birbirine bağlayan kuzey-güney fiber optik ana hattını onarmaktadır. Bechtel ve alt yüklenici firması Lucent Bağdat'ta hat kapasitesini 240.000'e çıkaracak, 12 santrali yenileyecek ve şehirde bulunan hat sayısını savaş öncesi duruma getirecektir.²³⁴

---

²³¹ www.mideastlaw.com, a.g.s.

²³² <http://lib.colostate.edu/research/communic/africamideast.html> 07/05/2008

²³³ Kıyıcı Hakan, a.g.r s: 13

²³⁴ Kıyıcı Hakan, a.g.r s: 21

Bu çalışmalardan sonra 2004 yılı Haziran ayı verilerine göre Irak'ta telefon abone sayısı savaş öncesi döneme oranla % 45 artarak 1.213.000 kullanıcıya ulaşmıştır.²³⁵

İsrail, Ortadoğu'nun en gelişmiş telefon sistemine sahiptir. İyi bir koaksiyonel kablo sistemi, mikrodalga radyo yayın sistemine sahiptir.²³⁶ İsrail telefon şebekesinin tamamı sayısal santrallerden oluşmakta ve ekipmanlar büyük oranda İsrail'de üretilmektedir.²³⁷

İsrail'in sabit telefon abone sayısı 2,8 milyon kişidir. Bezeq International telekom hizmeti veren firmanın %46,4'lük bölümü kamuya aittir. Fakat özelleştirilmesi gündemdedir.²³⁸

1984 yılından bu yana hükümet iletişim altyapısını düzenlemek ve devlete ait telekomünikasyon şirketi Bezeq'in monopolüne son vermek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Ulaşım alt yapısının aksine telekomünikasyon alanında çok hızlı gelişmeler sağlanabilmiştir. 1980 yılında her 100 kişiden yalnızca 20'si telefon hattına sahip iken bu sayı 2001 yılında 47,5 kişiye yükselmiştir.²³⁹

Suudi Arabistan'da 1998 yılı Nisan ayında Bakanlar Kurulu telekomun özelleştirilmesi yönünde ilk adımı atmış ve bu çerçevede Suudi Telekomünikasyon Şirketi'nin (STC) kuruluşuna dair koşulları onaylamıştır. Ayrıca bu çerçevede Telekom'un PTT Bakanlığı'ndan ayrılması da kararlaştırılmıştır.²⁴⁰

Suudi Arabistan yaptığı çalışmalarla şebekesini modernleştirmiştir. Kapsamlı mikrodalga yayını, koaksiyonel kablo ve fiber optik kablo sistemleri ile dikkat çekmektedir. Yurtdışı bağlantılarını Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve

²³⁵ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu, 2004, s:5

²³⁶ <http://lib.colostate.edu/> a.g.s

²³⁷ T.C. Tel-Aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.r. s: 24

²³⁸ DEİK, a.g.r. İsrail Ülke Bülteni, , s:3

²³⁹ İGEME, a.g.r. İsrail Ülke Raporu, s:14

²⁴⁰ Öztürk Nesli, a.g.r. Suudi Arabistan Ülke Raporu, s: 3

Sudan ile mikro dalga radyo yayını; Kuveyt ve Ürün'le koaksiyonel kablo; Cibuti, Mısır ve Bahreyn'le su altı kablосуyla sağlamaktadır.²⁴¹

Suudi Arabistan, telekomünikasyon altyapısını geliştirme ve genişletme konusunda büyük miktarda yatırım yapan bir ülkedir. Bu süreç önce, altyapının genişletilmesine yardım edecek yabancı yatırımcıları ülkeye çekebilmek için Suudi Arabistan Telekomünikasyon Şirketi'nin (STC) kurulmasıyla başladı. STC 2000 yılında 2.2 milyon daha hat temin etmek ve fiber-optik kablo ve mikro dalga yayını kurmak için bir plan geliştirdi ve Cidde'de 130.000 yeni telefon hattı kurdu. Ayrıca A-Dawis, Dark Mecca ve Al-Jahara Quarter'da 70.000 hat kurma çalışmalarına başladı. Suudi Arabistan'ın telekomünikasyon altyapısını geliştirmesi için tek başına yeterli bir sebebi var: hac ibadeti. 1999'daki hac esnasında hacılar 7 milyon telefon görüşmesi yaptılar.²⁴²

Halihazırda ülkenin 2.4 milyon sabit hattı, 274 uydu telefonu, 700.000 çağrı cihazı ve 6.000 veri hattı bulunmaktadır. Abone sayısı hakkında cep telefonlarının sayısında olduğu gibi 200 binden 600 bine kadar çeşitli tahminler vardır.²⁴³

Filistinliler sabit hat sistemlerini geliştirmeye çalışmaktadırlar.1998'de telefon hatlarının sayısını 170 bine çıkardılar ve 220 bin hatta yetebilecek yeni bir network kurdular.²⁴⁴

Son yıllarda Ürdün Telekomünikasyon Şirketi (JTC) büyük gelişmeler kaydetmiştir. Ürdün'de, 1996 yılında her 1000 kişiye 78 telefon hattı düşerken, bu sayı 2002 yılı başı itibariyle 127'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde, sabit telefon hattı sayısı da 345 binden 660 bine yükselmiştir.²⁴⁵

BAE gelişmekte olan ülkeler arasında en gelişmiş bilgi sistemleri alt yapısına sahip ülkelerden birisidir. Ülke bu konumunu korumak ve kendini daha geliştirmek için her sene

---

²⁴¹ <http://lib.colostate.edu/a.s>

²⁴² <http://www.infoprod.co.il/ittel/tele103.htm> , 05/05/2008

²⁴³ <http://www.infoprod.co.il/a.s>

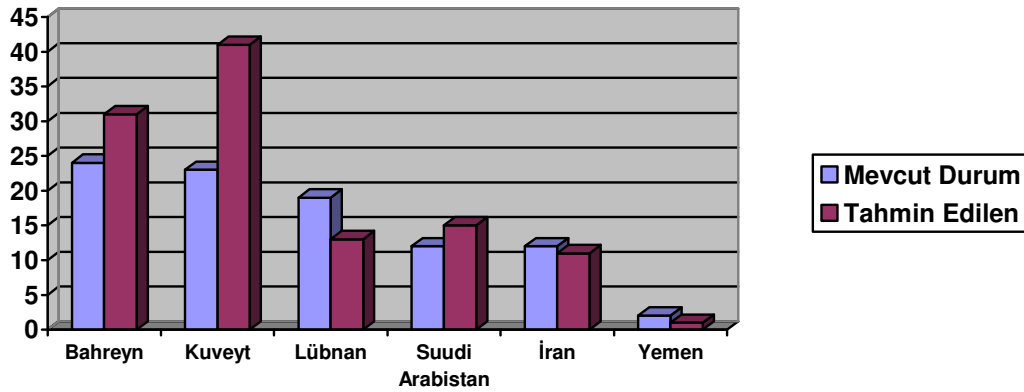
²⁴⁴ <http://www.infoprod.co.il/a.s>

²⁴⁵ KOSGEB, a.g.r. Ürdün Ülke Raporu, s:15

milyarlarca dolar para harcamaktadır. Dünyanın en geniş Alana yayılmış IP telefon sistemlerinden birine sahiptir.²⁴⁶

1999 yılı verilerine göre her yüz kişide Bahreyn’de sabit hat kullanımının % 31 civarında olacağı tahmin edilirken bu tahminin gerçekleşme oranı % 24’te kaldığı şekil 12’den anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde Kuveyt’te tahmin edilen oranın neredeyse yarısına ulaşabilmiştir. Fakat Lübnan için tahmin edilen %13’lük oranın gerçekleşme oranı %19 olmuştur ve tahminlerin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Yine şekil 12’ye göre İran ve Yemen tahmin edilen oranları aşarken Suudi Arabistan’da ise belirlenen tahminlerine az da olsa ulaştığını görüyoruz.

Şekil 12 : Sabit Hat Kullanımı 1999 (100 Kişide)

Kaynak : Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004), 3 February 2004, s: 60

²⁴⁶ Gordon Feller, “Overview of the telecom market in the UAE”, Africa & The Middle East Telecom Dergisi, 1 Ağustos 2006

2.2.2. Televizyon

Bölgenin en etkin televizyon kanalı El Cezire Televizyonu'nun merkezi Katar'dadır. 1997 Aralık ayında kurulan şirket, Güney Amerika, Çin ve Japonya hariç 5 uydu ile tüm dünyada izlenebilmektedir. Kuzey Amerika, Avrupa ve Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Avustralya'ya kadar yayılan kanalın Amerika'da 300 bin kablolu abonesinin²⁴⁷ olduğu tahmin edilmektedir. Katar Emiri tarafından kurulan şirket, finansal destek sağlanılmakla birlikte özerk bir statü içinde oluşturuldu.²⁴⁸ Katar Emiri kanalın ilk beş yıllık tüm giderini karşılamakla birlikte daha sonraki dönemlerde desteğini sürdürmüştür. Emir, El Cezire'nin bağımsız ve tarafsız bir kanal olarak hükümet kontrolünden ve yönlendirilmesinden uzak bir yapıya sahip olmasını istemiştir. Bu da bölgedeki devletlerin kontrolünde olan televizyon yayıncılığının karşısında gerek Arap dünyası tarafından gerekse diğer dünya ülkeleri tarafından bölge üzerinde esaslı bir haber kaynağı oluşmasını sağlamıştır. El-Cezire, 350 gazeteci çalışanına ve Amerika dahil 31 farklı ülkede görev yapan 50 uluslar arası muhabire sahiptir.²⁴⁹

Diğer bir etkili televizyon kanalı da Beyrut merkezli El Manar Televizyonudur. El Manar başlangıçta Hizbullahın yayın organı olarak devam ederken, El Cezire'nin başarılarından etkilenerek daha haber merkezli ve güncel bir konuma gelmiştir. Başlangıcında ağırlıklı olarak Lübnan halkı tarafından takip edilen kanal şimdilerde kendilerini tüm Arab ve Müslümanların kanalı olarak görmektedir.²⁵⁰

Bölgede belli başlı 3 TV platformu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Orbit, televizyon paket yayıncılığı ile birlikte son zamanlarda internet ve diğer interaktif uygulamaları devreye alarak bir açılım içine girmektedir.²⁵¹

---

²⁴⁷ Al Sharif Yousef, Ötekilerin sesi: El Cezire, Ayşe Aygör Röportajı, Çağdaş Gazeteciler Derneği Bursa Şubesi, 2003, <http://www.cgdbursa.org/cagdas200302icerik.asp?Artid=12> ,31.08.2007

²⁴⁸ Kaplan Gülcan, Cezire Televizyonu... Bağımsız Yayıncılık Deneyimi, Ankara Üniversitesi İlet. Fak. Makaleler, <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341> ,31.08.2007

²⁴⁹ El-Nevevi Muhammed, Iskandar Adel, El-Cezire, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004, s: 40

²⁵⁰ Kaplan Gülcan, a.g.m.

²⁵¹ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, Uydu TV Haber Sitesi, Makale, Ekim 2001, <http://www.uydutyhaber.net/site/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=924> , 31-08-2007

Diğer bir platform hizmeti ise Showtime ise televizyon paket yayıncılığının yanısıra, internet hizmetleri ve showcastdan web-cache hizmetleri vermekte. Ayrıca interaktif hizmetler konusunda da açılım yapmaktadır.²⁵²

Bölgenin önemli bir diğer platform şirketi ise ART/ADD (Arab Digital Distribution) tv paket yayıncılığı ile birlikte open tv interaktif hizmetleri ile bir açılım yapmaya çalışmaktadır.²⁵³

Bölgede platformlar dışında 100'den fazla şifresiz kanal vardır. Bunlar genellikle bölgede Arapça konuşan ülkelerin devlet kanallarıdır.²⁵⁴

2.2.3. Uydu

Birleşik Arap Emirlikleri'nde Süreyya Uydu Telekom şirketi 2000'de kurulmuştur ve Etisalat bu şirketin de 34,7'sine ortaktır. Süreyya'nın diğer ortaklarını Arap ülkelerinden 15 şirket oluşturmaktadır. Süreyya tüm dünyada 110 ülkede 2,3 milyar insana ulaşacak şekilde uydu hizmetleri vermektedir. Süreyya bu kapsama alanı içerisinde cep telefonu kullanıcılarına kendi servis sağlayıcılarının yayınlarının çekmediği alanlarda uydudan cep telefonu servisi vermektedir ve bu şekilde 250 bin kullanıcısı vardır. Süreyya Haziran 2003'te ikinci uydusunu atmosfere yerleştirmiş ve 2007 yılı içerisinde bir üçüncüsünü yerleştirmeyi hedeflemektedir. Süreyya ses ve data iletişiminin yanı sıra GSM, GPS ve 144 Kbps hız ile DSL İnternet hizmetini uydularından vermektedir. Uydu DSL hizmeti Fransa, İngiltere, Hollanda ve Dubai'de kullanılmaktadır.²⁵⁵

Ancak hem özellikle dijital sistem sahiplerinin birinci talebi "hotbird" olduğu için hem de uluslararası izleyicileri için 50 den fazla şifresiz dijital Arapça yayın da bu uydularda yerleşmiş bulunmaktadır.²⁵⁶

---

²⁵² Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

²⁵³ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

²⁵⁴ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

²⁵⁵ Gordon Feller, a.g.m

²⁵⁶ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

Suudi Arabistan, 1 Arabsat, 1 Inmarsat uydusu ve 5 Intelsat uydu yer istasyonları ile (3'ü Atlantik Okyanusunda ve 2'si Hint Okyanusunda) iletişim kurmaktadır.²⁵⁷

İsrail, 2'si Atlantik Okyanusunda biri de Hint Okyanusunda olmak üzere 3 Intelsat yer uydu istasyonu kullanmaktadır.²⁵⁸

İran 13 yer uydu istasyonu ile haberleşme sağlamaktadır. Bunların 9'u Intelsat, 4'ü ise Inmarsat uydularıdır.²⁵⁹

Ürdün 33 uydu yer istasyonu ile haberleşme sağlamaktadır. Bunlar 3 Intelsat, 1 Arabsat ve 29 kara ve deniz terminalleri ile Inmarsat uydusudur.²⁶⁰

Irak, uluslararası 4 uydu sisteminden faydalanmaktadır, bu uydulardan ikisi Intelsat'ın Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu bölgesi için, biri Intersputnik uydusu ile Atlas Okyanusu bölgesi için diğeri de Arabsat Uydusu fakat kullanılmamaktadır.²⁶¹

Kuweyt 6 uydu ile uydu bağlantısını gerçekleştirmektedir. Bunlar biri Atlantik Okyanusunda ikisi Hint Okyanusunda olmak üzere 3 Intelsat uydusu, Atlantik Okyanusunda 1 Inmarsat uydusu ile ve 2 Arabsat uydusudur.²⁶²

Lübnan ise uydu haberleşmesini biri Hint Okyanusunda diğeri Atlas Okyanusunda olmak üzere 2 Intelsat uydu yer istasyonu ile sağlamaktadır.²⁶³

Katar, biri Atlas Okyanusunda diğeri Hint Okyanusunda olmak üzere 2 Intelsat ve 1 Arabsat uydu yer istasyonu ile uydu haberleşmesini sağlamaktadır.²⁶⁴

---

²⁵⁷ <http://lib.colostate.edu/a.g.s.>

²⁵⁸ CIA, The World Factbook-2008

²⁵⁹ CIA a.r.

²⁶⁰ CIA a.r.

²⁶¹ CIA a.r.

²⁶² CIA a.r.

²⁶³ CIA a.r.

²⁶⁴ CIA a.r.

Mısır'ın bölge üzerinde etkili olan Nilesat uyduları, dijital 100 den fazla kanal taşımaktadır. Kanalların yarısından fazlası şifresiz yayın yapmaktadır. Ayrıca Eutelsat ve Hotbird uyduları da bölgede etkilidir.²⁶⁵

2.2.4. GSM

İran'da, GSM alanında 2003 yılı sonu itibariyle toplam 3,4 milyon abone mevcuttur. Ocak 2003'te Fransız BNP Paribas Bankası ikinci GSM sisteminin tanıtımı ve danışmanlığını üstlenmiştir. Bu proje ile 3 yılda 5 milyon kişinin daha cep telefonu kullanıcısı olacağı hesaplanmaktadır. Bu ihale Şubat 2004'te Türkiye Türkcell'in önderlik ettiği konsorsiyuma verilmişti. 372 milyon dolarlık projeyi üstlenen konsorsiyumda İranlı yerel kuruluşlar dışında, Ericsson ve TeliaSonera'nın toplam %37'lik payı bulunmaktaydı.²⁶⁶ Fakat daha sonra bu ihale iptal edilmiştir.

İran'da hali hazırda 2 adet cep telefonu şebekesi bulunmaktadır. 2. şebeke olan İrancell'e ait sim kartların satışına 2006 yılının Ekim ayında başlanmıştır. İletişim ve Enformasyon Teknolojisi Bakanlığının açıklamasına göre telekomünikasyon dünya standartlarının altında seyretmektedir. Mevcut cep telefonu şebekelerinden yapılan görüşmeler ucuz maliyetli olmakla beraber iletişim kalitesi açısından oldukça düşüktür. Cep telefonu sayısı 2006 yılı sonunda 18 milyon civarında tahmin edilmektedir.²⁶⁷

Irak'ta cep telefonu kullanıcılarının sayısı 389 bin kişiye ulaşmış olup, hali hazırda Musul, Süleymaniye ve Kerkük'te 162 bin kişi cep telefonu kullanmaktadır. Cep telefonu kullanan kişi sayısı Bağdat'ta 170 bin kişiye ulaşmıştır.²⁶⁸

Irak'ta öncelikle bir mobil telefon ağının kurulması telekomünikasyon sorunlarına ilişkin bir acil çözüm olarak görülmektedir. MCI firması, Koalisyon Güçleri, CPA ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinde bulunan ana firmalar tarafından kullanılmak üzere Bağdat'ta bir

---

²⁶⁵ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

²⁶⁶ DEİK, a.g.r. İran Ülke Raporu, s:13

²⁶⁷ T.C. Tahran Büyükelçiliği, a.g.r. s: 32

²⁶⁸ Öztürk Nesli, a.g.r. Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu, s:11

mobil telefon sistemi oluşturmuştur. Vodafone firması ise Basra'da İngiliz güçlerine hizmet veren bir telefon şebekesi işletmektedir.²⁶⁹

17 Temmuz 2003 tarihinde CPA tarafından Irak'ın Kuzey, merkez ve güney bölgelerini kapsayacak üç adet GSM lisansı verilmesi konulu bir ihale açılmış, söz konusu ihaleyi Arap dünyasından 3 firma Asia Cell (kuzey bölgesi), Orascom (merkez) ve Atheer (güney bölgesi) firmaları kazanmıştır. Ancak ihaleye yolsuzluk karıştığı gerekçesi ile soruşturma yapılmak üzere projeler askıya alınmıştır.²⁷⁰

İhaleyi Kuveyt merkezli MTC, yine Kuveyt merkezli Wataniya'nın iştiraki olan AsiaCell ve Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren Korek Telecom'un kazandığı açıklandı. Mısır merkezli Orascom şirketinin ise ihaleden çekildiği belirtilerek, Irak'ta mevcut 3.8 milyon abone ile en büyük mobil telefon şirketi konumunda bulunan Orascom'un ihaleden çekilmesinin merak konusu olduğu kaydediliyor.

Yeni 3 mobil telefon lisansı, kullanım hakkı 2005'te sona eren, ancak daha sonra bir süre için uzatılan ve hali hazırda Orascom, MTC ve AsiaCell tarafından kullanılan lisansların yerine ihaleye çıkarılmıştı.

İsrail'in en büyük GSM operatörü konumundaki Cellcom'um 2,45 milyon, ikinci büyük firması olan Orange'ın 2,34 milyon abonesi bulunmaktadır. MIRS Communications, Pelephone GSM hizmeti veren İsrail firmalarıdır.²⁷¹ 2003 yılı sonu itibariyle nüfusun %97,6'si mobil telefon kullanmaktadır.²⁷² Nüfusu yaklaşık 7 milyon olmasına karşın 5 milyon cep telefonu abonesi bulunan İsrail'in % 95'i cep telefonu kapsama alanı içindedir.²⁷³

Birçok kişinin cep telefonu sevisi imkanını yitirdiği sivil savaşın ardından yeniden inşa edilmekte olan Lübnan'da cep telefonu oldukça popüler. 1996 itibariyle her 100 kişiden 14,9'ü telefon hattına sahipti, kamu telefonları yoktu ve 200.000 Lübnanlı cep telefonu

---

²⁶⁹ Kıyıcı Hakan, a.g.r. Irak Ülke Raporu, s: 21

²⁷⁰ Kıyıcı Hakan, a.g.r. Irak Ülke Raporu, s: 21

²⁷¹ DEİK, a.g.r. İsrail Ülke Bülteni, s:3

²⁷² İGEME, a.g.r. İsrail Ülke Raporu, s:14

²⁷³ T.C. Tel-Aviv Büyükelçiliği, a.g.r. Sa: 24

kullanmaktaydı. Bugün 580.000 kişinin – bu rakam nüfusun % 15'ine tekabül ediyor- cep telefonu var ve bu kişiler ayda ortalama 750 dakika konuşuyorlar.²⁷⁴

Suriye, güvenlik sebebiyle yapmak zorunda oldukları cep telefonu servisi işine girmeye hazırlanmaktadır. 1.65 milyon yeni telefon hattı kurulması için Siemens'e 41 milyon dolar ödeyerek sabit hat servisini genişletmek için girişimlerde bulundular. Bu hatların eklenmesiyle bile Suriye hala teknoloji ve telekomünikasyon alt yapısı açısından Arap dünyasının gerisinde kalmıştır.²⁷⁵

Filistinliler İsraili cep telefonu şirketlerine bağlı kalmaktan kurtulmaya çalışıyorlar. Filistinlilere sadece sınırlı sayıda frekans veren İsraililer, Filistinli müşterilerinden 5 milyon dolar gelir elde ettiler. Filistinli cep telefonu şirketi Paltel, Gazze'de bir cep telefonu sistemi kurdu ve yakın bir zamanda Batı Şeria'da da kuracaklar. İsveç merkezli Ericson firması ile birlikte çalışıyorlar.²⁷⁶

Ürdün'de iki adet cep telefonu hizmeti (GSM) ve çok sayıda İnternet bağlantı (IPS) hizmeti veren firma bulunmaktadır. Ürdün'de 2001 yılında GSM sektörü bir önceki yıla kıyasla % 8,4 oranında büyümüştür.²⁷⁷

Birleşik Arap Emirlikleri'nde 2002–2005 yılları arasında cep telefonu kullanım oranı ortalama %23 artmış ve 4.53 milyon kullanıcı ile %96.48 seviyesine ulaşmıştır. Hatta 1,4 milyon nüfuslu Dubai'de 1.83 milyon cep telefonu hattı kayıtlıdır. Ülkede ayrıca Necm ve Kellami isimli şirketler sabit telefon kullanıcılarına hazır arama kartı hizmeti vermektedir. Ülkede ayrıca GPRS, WAP ve 3G hizmetlerinin kullanımı yaygınlaşmaktadır.²⁷⁸

---

²⁷⁴ <http://www.infoprod.co.il/itttel/tele103.htm> a.g.s.

²⁷⁵ <http://www.infoprod.co.il/itttel/tele103.htm> a.g.s.

²⁷⁶ <http://www.infoprod.co.il/itttel/tele103.htm> a.g.s.

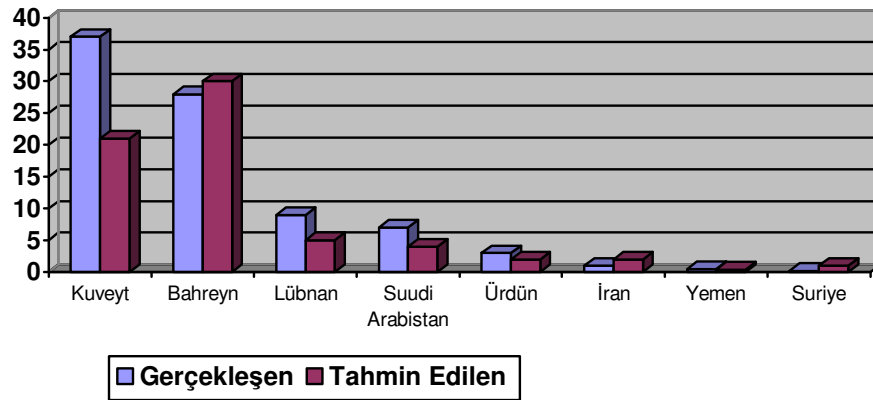
²⁷⁷ KOSGEB, a.g.r. Ürdün Ülke Raporu, s:15

²⁷⁸ Gordon Feller, a.g.m

Etisalat Telekom mobil iletişim alanında, Ericsson ve Motorola gibi uluslararası altyapı tedarikçileri ile birlikte çalışmıştır. Mobil telefon kullanım yaygınlığı %20'ye yakındır.²⁷⁹

Şekil 13' de görüleceği gibi Kuveyt'te sabit hatlarda tahmin edilen değer neredeyse yarısına ulaşılırken mobil kullanımında ise tahmin edilen değerlerin iki misline yakın bir gerçekleşme olmuştur. Yine şekil 13'de Bahreyn'de % 30 olarak tahmin edilen mobil kullanım değerleri % 28 bir gerçekleşme ile tahmin edilen değerlerine yaklaşmıştır. 2003 yılında ise Bahreyn'nin 2000 yılına göre %100 den fazla bir büyüme yaparak her yüz kişiden % 63'ünün mobil telefon kullanıcısı olduğunu şekil 14'ten gözlemlemekteyiz.

Şekil 13 : Mobil Kullanımı 2000 (100 Kişide)

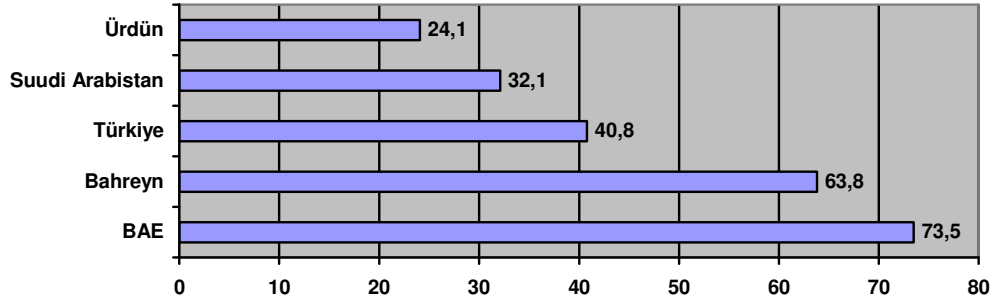

Kaynak : Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004) 59–78, 3 February 2004, S: 70

Lübnan ve Suudi Arabistan 2000 yılında şekil 13'te görüleceği gibi tahmin edilen değerlerinin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan 2000 yılında her yüz kişiden 7'si mobil kullanıcı iken bu oran şekil 14'te de görüleceği gibi 2003 yılında %32'ye ulaşarak çok hızlı bir büyüme kaydetmiştir. Şekil 14'te Birleşik Arap Emirlikleri'nin % 73'lük oran ile Ortadoğu'da en fazla mobil telefon kullanan ülke olduğu görülmektedir.

²⁷⁹ DEİK, a.g.r. BAE Ülke Raporu, s: 10

Şekil 14 : Her 100 kişide mobil kullanıcısı–2003

Kaynak : <http://www.itu.int/MIDEAST2001/> 07/05/2008

2.2.5. İnternet

Tablo 20’de görüleceği gibi son gelen internet kullanıcıları bilgisine göre İran’ın Aralık 2000’de ki düşük internet kullanımına göre son yıllarda % 3000’lik bir artışla Ortadoğu’nun kullanım oranında büyüyen en büyük ülkelerinden biri olmuştur. Gelen son bilgilere göre İran’ın internet kullanıcısı 7,5 milyona ulaşmış ve toplam 20 milyona ulaşan Ortadoğu’da ki internet kullanıcısının % 38’inden fazlasını oluşturmuştur. Fakat buna rağmen hala nüfusun %10’unu biraz aşkın kısmı internet kullanmaktadır. İran, hızlı internet uygulamasını ülkenin sınırlı bölgelerinde ulaştırmış fakat kullanımında sorunlarla karşılaşmıştır. Ülkede internet bağlantısı ağırlıklı olarak çevirmeli ağ tarafından gerçekleştirilmektedir.²⁸⁰

Tablo 20’ye göre Aralık 2000’den bu tarafa internet kullanımının en düşük olduğu ülke Irak’tır. Irak, 1990’lı yıllar boyunca çeşitli siyasi krizler nedeni ile zor günler geçirmiş, bu da halkının internet kullanım oranını etkilemiştir. 2007 nüfus tahminlerine göre 27 milyon olan Irak, Aralık 2000’de Ortadoğu’nun en az internet kullanan ülkesi olma durumunu hala devam ettirmektedir. Son gelen bilgilere göre internet kullanıcısı sayısı 36 bine çıkmış fakat bu rakam nüfusu 738 bin olan Bahreyn’in kullanıcısı sayısına çok uzaktır. Irak’ın nüfusuna

²⁸⁰ T.C. Tahran Büyükelçiliği, a.g.r. s: 33

göre internet kullanım oranı sadece % 0,1'dir. Ortadoğu'nun toplam kullanıcıları içindeki oranı ise % 0,2'dir. Fakat buna rağmen Aralık 2000'den bu tarafa % 188'lik bir büyüme gözlemlenmektedir.

Tablo 20 : Ortadoğu İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistikleri

ORTADOĞU	Nüfus (2007)	Aralık/2000 İnternet Kullanımı	Son İnternet Kullanıcı Bilgileri	Nüfusun İnternet Kullanım Oranı	O.Doğu İnternet Kullanımına Oranı	Kullanımdaki Büyüme (2000-2007)
Bahreyn	738.874	40,000	157,300	22.2 %	0.5 %	293.3 %
İran	70.431.905	250,000	7.500.000	10.6 %	38.6 %	2,900.0 %
Irak	27.162.627	12,500	36,000	0.1 %	0.2 %	188.0 %
İsrail	7.237.384	1.270.000	3.700.000	51.1 %	19.0 %	191.3 %
Ürdün	5.375.307	127,300	629,500	11.7 %	3.2 %	394.5 %
Kuveyt	2.730.603	150,000	700,000	25.6 %	3.6 %	366.7 %
Lübnan	4.556.561	300,000	700,000	15.4 %	3.6 %	133.3 %
Umman	2.452.234	90,000	285,000	11.6 %	1.5 %	216.7 %
Filistin	3.070.228	35,000	243,000	7,9 %	1.3 %	594.3 %
Katar	824,355	30,000	219,000	26.6 %	1.1 %	630.0 %
Suudi Arabistan	24.069.943	200,000	2.540.000	10.6 %	13.1 %	1,170.0 %
Suriye	19.514.386	30,000	1.100.000	5.6 %	5.7 %	3,566.7 %
B.A.E.	3.981.978	735,000	1.397.200	35.1 %	7.2 %	90.1 %
Yemen	21.306.342	15,000	220,000	1.0 %	1.1 %	1,366.7 %
TOPLAM Ortadoğu	193.452.727	3.284.800	19.424.700	10.0 %	100.0 %	491.4 %

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats5.htm>

Bahreyn, tablo 20'de görüleceği gibi, Ortadoğu ülkeleri arasında en küçük ülkelerinden birisi olmasına rağmen nüfusuna göre internet kullanımı yüksek ülkelere biridir. Aralık 2000'den bu tarafa internet kullanımındaki büyüme %300'e yaklaşmıştır.

İsrail, internet kullanımı 2000'li yıllardan beri en yaygın olan bir Ortadoğu ülkesidir. Tablo 20'de görüleceği gibi İsrail 7 milyonu aşkın nüfusunun yarısından fazlası internet kullanmaktadır. 2000'li yıllardan bu tarafa da % 190'ı aşkın bir büyüme ile de bu oranı yükseltmektedir. 3,7 milyonluk internet kullanıcısı ile Ortadoğu'nun toplam internet

kullanıcısının % 19'unu teşkil etmektedir. Ayrıca İsrail, uydu ve kablolar aracılığı ile dünyanın belli başlı ticari, finanssal ve akademik ağlarına tam anlamıyla bağlanabilmektedir. İnternete bağlanmada ADSL kullanımını %67, kablo internet kullanımını %33'tür.²⁸¹

Ürdün, tablo 20'de de görüleceği gibi Aralık 2000'den bu tarafa % 400'e varan bir artış sağlamış ve toplam nüfusunun % 10'undan fazlasını internetle buluşturmuştur.

Kuveyt'te Ortadoğu'da diğer ülkelere göre internet kullanımının yüksek olduğu ülkelerden birisidir. Yine tablo 20'de görüldüğü gibi nüfusunun % 25'i internet kullanmaktadır. Aralık 2000'den bu tarafa internet kullanımında % 366'lık bir büyüme yakalamıştır.

Tablo 20'de de görüleceği gibi Lübnan halkının % 15'ini internetle buluşturmuş ve Aralık 2000'den bu tarafa da % 133'lük bir büyüme yakaladığı gözlenmiştir. Yine Filistin'in de siyasi zor şartlarına göre halkının % 8'ine yakını internetle buluşturmuş Aralık 2000'den bu tarafa % 594'lük bir büyüme yakalamıştır.

Ortadoğu'nun bir diğer ülkesi Umman'da Aralık 2000'den bu tarafa % 216'lık bir büyüme yakalamış halkının % 10'undan fazlasını internetle buluşturmuştur. Katar ise Aralık 2000'den bu tarafa % 630'luk bir büyüme yakalamış ve halkının % 26'sını internet kullanıcısının olduğu tablo 20'den gözlemlenmiştir.

Tablo 20'ye göre Suudi Arabistan, Aralık 2000'de 200 bin olan internet kullanıcılarını son bilgilere göre toplam % 1170'lik bir büyüme ile 2,5 milyondan fazla kişiye ulaştırmıştır. Bu büyümeye rağmen hala nüfusunun % 10'u internet kullanıcısıdır.

Ortadoğu'da Aralık 2000'den bu tarafa internet kullanıcı sayısını en fazla artıran Suriye % 3566'lık bir artışla internet kullanıcılarını 30 binden 1,1 milyon kişiye çıkarmıştır. Bu kadar hızlı bir büyümeye rağmen Suriye'de hala halkın % 5,6'sı internet kullanıcısı olduğu tablo 20'den gözlenmiştir.

---

²⁸¹ İGEME, a.g.r. İsrail Ülke Raporu, s:14

Birleşik Arap Emirlikleri İsrail'den sonra İnterneti en yaygın olarak kullanan ülkelerden birisidir. % 35'lik bir kullanım oranı ile 1,4 milyon kişiye yakın kullanıcısı vardır. Tablo 20'den görüleceği gibi interneti diğer Ortadoğu ülkelerinden daha önce keşfeden bu ülke Aralık 2000'den bu tarafa % 90'lık bir büyüme yakalamıştır. Ülkede 2006 yılı itibariyle 5,1 Gbps internet bant genişliği mevcuttur. Tekel şartlarının hakim olduğu halde Körfez ülkeleri içerisinde interneti en ucuz sunan ülkedir.²⁸²

Ortadoğu'nun en fakir ülkelerinden birisi olan Yemen yüksek nüfusuna rağmen halkının sadece % 1'lik kısmı internet kullanıcısıdır. Tablo 20'den anlaşılacağı gibi Aralık 2000'den bu tarafa % 1366'lık bir büyüme yakalayan Yemen'in ileriki yıllarda internet kullanıcısı sayısını daha ileriye taşıyabilir.

Tablo 21 : Dünya'da Ve Ortadoğu'da İnternet Kullanımı

ORTADOĞU	Nüfus (2007)	Toplam Nüfus Dağılımı	İnternet Kullanımı	Toplam Nüfusa Oranı	İnternet Kullanım Oranının % Dağılımı	Kullanımdaki Büyüme (2000–2007)
Ortadoğu	193.452.727	2.9 %	19.424.700	10.0 %	1.7 %	491.4 %
Diğer Dünya Ülkeleri	6.381.213.690	97.1 %	1.094.849.726	17.2 %	98.3 %	206.1 %
Dünya Toplam	6.574.666.417	100.0 %	1.114.274.426	16.9 %	100.0 %	208.7 %

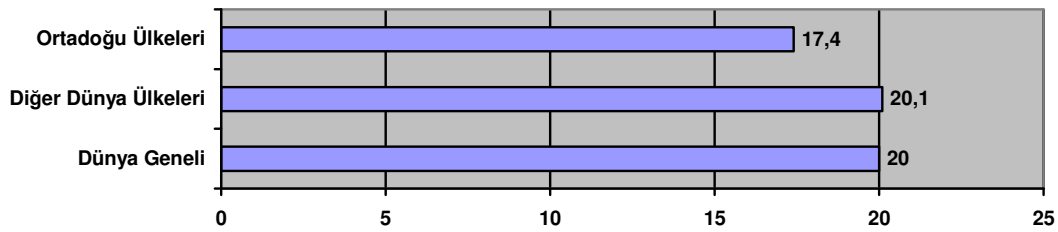
Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats5.htm>

Ortadoğu genel olarak Tablo 21'de görebileceğimiz gibi 200 milyona yakın bir nüfusu ile son gelen bilgilere göre 20 milyona yakın bir internet kullanıcısı vardır. Aralık 2000'den bu tarafa genel olarak % 491 oranında bir büyüme ile toplam nüfusun % 10'unun internet kullandığı görülmektedir.

²⁸² a.g.d. Africa & The Middle East Telecom Dergisi, 1 Ağustos 2006

Tablo 21'den de anlaşılacağı gibi internet kullanımının Dünya genelinde % 16,9 olduğu dikkate alınır, Ortadoğu % 10'luk bir kullanım oranı ile bu ortalamanın çok gerisindedir.

Şekil 15 : Ortadoğu'da İnternet Kullanımının Toplam Nüfusa Oranı -Aralık/2007

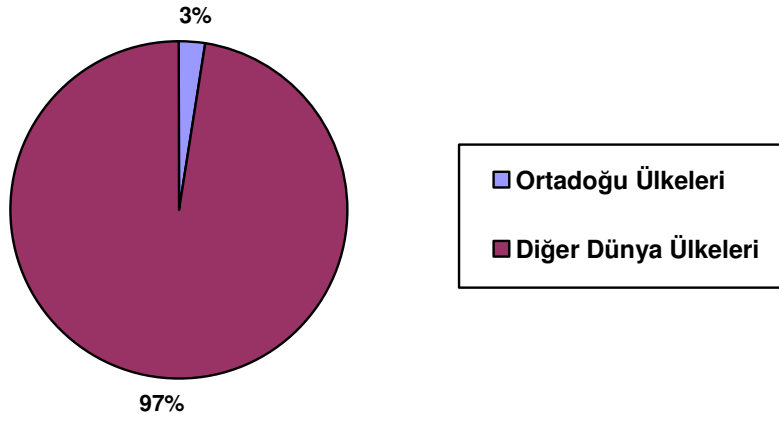

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats5.htm>

Ortadoğu ülkeleri toplam nüfusa oranları itibari ile dünya genelinin % 20 olduğu dikkate alınır, % 17'lik bir oranla dünya genelinin altında kaldığı şekil 15'ten anlaşılmaktadır. Ortadoğu haricindeki diğer dünya ülkelerinde internet kullanımının ise % 20,1 olarak gözlenmiştir.

Şekil 16 da da görüleceği gibi Ortadoğu, 20 milyona yakın bir İnternet kullanıcısı ile Dünya genelinde İnternet kullanıcılarının % 2,7'sini teşkil etmektedir.

Şekil 16 : Dünya’da Ve Ortadoğu’da İnternet Kullanımı Aralık-2007

Kaynak: <http://www.Internetworldstats.com/stats5.htm>

3. ORTADOĞU'DA TELEKOMÜNİKASYONUN EKONOMİK BOYUTU

Orta Doğu bölgesinde yayıncılık, yeni bir döneme girmesiyle Arap medya sektörü bir bakıma daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar sağlıklı olmaya başlamıştır. Sürekli olarak yeni kanallar açılmaya, yeni yer istasyonları ve stüdyolar gibi teknik altyapı için sürekli yeni yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Mısır, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde geçtiğimiz yıl "vergi muafiyetli" özel medya zonları kurulmuştur.²⁸³

Özellikle monarşi ile yönetilen ülkelerde Hükümetler, medyanın kontrolleri dışına çıkmasını engellemek için çaba sarfederken bir yandan da medyayı denetim altına almaya çalışmışlardır.²⁸⁴

Deloitte yönetim danışmanlığı firmasının, Teknoloji, Medya ve Telekomünikasyon Endüstrisi Grubu'nun dünya çapında, piyasa değerleri 1 milyar doların üzerindeki 250 telekom şirketini incelediği Küresel Telekom İndeksine göre, 1 Ocak 2003 ile 31 Aralık 2004 döneminde Endeks'e dahil şirketlerin toplam piyasa değerlerinde % 29'luk bir büyüme olmuştur. Bir önceki döneme göre (1 Ocak 2000–31 Temmuz 2003) bu değer % 69'a düşmüş, sektörün her bölgedeki en büyük beş oyuncusunun hakimiyeti azalmıştır. Fakat bu Endeks'e göre Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa, Ortadoğu ve Afrika bölgesinde telekom şirketlerinin değerinin önemli ölçüde arttığı ve bölgenin dünya endeksindeki ağırlığının %41'den %49'a çıktığı belirtilmiştir. Bunda Doğu Avrupa ve Ortadoğu'daki kullanım oranlarının artmasının önemli rol oynadığı belirtilmiştir.²⁸⁵

Telekom piyasasını takip eden uzmanlar, Orta Doğu şirketlerinin yakın zamanda dünyanın 5 kıtasında 179 milyon kullanıcısı olan İngiliz Vodafone ve 3 kıtada 181 milyon kullanıcısı olan İspanyol Telefonica şirketlerini geçeceğini ön görmektedirler.²⁸⁶ Arap

²⁸³ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

²⁸⁴ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.m.

²⁸⁵ <http://turk.internet.com/haber/yaziyaz.php3?yaziid=13098> 12.05.008

²⁸⁶ Gordon Feller, a.g.m

sermayesi son beş yılda telekoma büyük yatırımlar yapmıştır ve şirketlerin hemen hemen hepsinin küresel hedefleri vardır.²⁸⁷

Bu şirketler kendi ülkelerinde büyüme fırsatları azaldıkça diğer ülkelerdeki fırsatları araştırmaktadırlar. Ancak Körfez ülkeleri cep telefonu hizmetlerinde doyuma ulaşmış durumdadır. Yine Batı Avrupa ülkelerindeki Telekom pazarı da durgun bir seviyededir.²⁸⁸

Yakın zamanda Türkiye ve Kuzey Afrika'daki ihalelerde Avrupalı rakiplerini saf dışı bırakan Ortadoğu şirketleri bu konuda kendilerine güvenmektedirler. Orascom ve Vataniye şirketleri Irak ve Cezayir'de ihaleleri kazanırken, Dubai Telekom Tunus Telekom'un %35'ini 2,5 milyar dolara, Suudi Oger Telekom'da Türk Telekomun % 55'ini 6,5 milyar dolardan fazlaya almışlardır. Bu şirketler her ne kadar Telsim ihalesini İngiliz Vodafone şirketine karşı kaybetmiş olsalar da ihalede 2,5 milyar dolardan başlayan fiyat artırmasında 4 milyar dolardan fazla fiyat teklif ederek bu konuda ne kadar ciddi olduklarını göstermişlerdir.²⁸⁹

Avrupa Telekomünikasyon şirketleri, telekom yatırımları için çok ölçüp tartıp hareket ederken Orta Doğu Telekomünikasyon şirketleri ise daha cesur hareket etmektedirler.²⁹⁰

Kuveyt merkezli MTC, BAE'den Etisalat ve Suudi Oger Telekom gibi Ortadoğu telekom şirketleri dünya telekom piyasasında çok hızlı ilerlemektedirler.²⁹¹ MTC'nin ticaret felsefesi üçer üçer genişlemek şeklindedir. İlk 3 yıl kendi ülkesinde yatırım yapan firma sonraki 3 yılda civar ülkelerdeki telekom pazarına girmiştir. Gelecek 3 yılda ise dünyanın başka yerlerindeki pazarlara açılmayı hedeflemektedir. MTC'nin civar ülkelere açılması Mart 2005'te Orta Afrika'da 15 ülkede hizmet veren Celtel'i 3.36 milyar dolara almasıyla başlamıştır. Etisalat ise 2.4 milyar dolara Pakistan Telekomu ve ardından Batılı rakiplerini saf

---

²⁸⁷ Abbasi Cevad, Arap Danışmanlar Grubu isimli bölgenin telekom sektöründe araştırma yapan şirketin yöneticisi bk. Gordon Feller

²⁸⁸ Rhys Jones "Telecoms wars", , The Middle East Dergisi, Temmuz 2006

²⁸⁹ Rhys Jones a.m.

²⁹⁰ Maliki Muhsin, IDC isimli araştırma şirketi, bk. Rhys Jones a.m.

²⁹¹ Schwarz Tim, İngiltere Merkezli Linklaters Şirketinin teknoloji ve iletişim uluslararası müdürü, bk. The Lawyer Dergisi

dışı bırakarak Suudi GSM hizmetlerini 2 milyar dolara almıştır. Şirket ayrıca Afganistan Telekom pazarına açılmayı ve Tunus Telekom'u almayı hedeflemektedir.²⁹²

Yüksek meblağlar ödeyerek telekom ihalelerini kazanmaya başlayan bu tür şirketler piyasa şartlarının ve rekabet olanaklarının değişmesine sebep olmaktadır. Bu durum Linklaters ya da White&Case gibi Batılı telekom yatırımcılarının Ortadoğu pazarındaki planlarını etkilemektedir.²⁹³

Lübnan merkezli Investcom isimli şirketin Suriye, Yemen, Gine ve Afganistan'da yatırımları bulunmakta ve Dubai Borsasında hisseleri işlem görmektedir. Ayrıca bu şirket 2005 yılı içerisinde sadece Londra borsasında hisselerinden 741 milyon dolar kazanmıştır. Investcom'un Orta Afrika ülkelerinde de 3,3 milyon cep telefonu kullanıcısı bulunmakta ve şirket önümüzdeki 2 yıl içerisinde % 400 büyümesi beklenen Irak piyasasına girmeye hazırlanmaktadır. Haziran 2006'da Güney Afrika merkezli MTN şirketi 5,5 milyar dolara Investcom'un hisselerinin çoğunu almış ve 21 ülkede 28,1 milyon kullanıcısı ile piyasada en hızlı gelişen ikinci şirket olmuştur.²⁹⁴

Birleşik Arap Emirlikleri'nde 1976'da kurulan Etisalat 2002'de Abu Dabi borsasında hisselerini halka açmış ve bugün %60'i devlete %40'i halka ait bir şirkettir. Etisalat'a ait, ülkede 9 şirket vardır ve ayrıca Asya ve Afrika'da şirketin yatırımları vardır. Şirket internet hizmetleri, ses ve data iletişimi, hafıza ve mikroişlemci kart üretiminin yanısıra bir de üniversite kurmuştur. Ayrıca 1998'de Etisalat'a bağlı olarak kurulan eMarine şirketi denizaltı kablo döşenmesi, işletilmesi ve tamiri konusunda uluslararası hizmetler veren bir şirkettir. Bu şirket yakın bir geçmişte Cidde ile Bombay arasında 7000 km'lik bir yüksek kapasiteli fiber optik kablo döşemiştir. Ayrıca Kuveyt, Katar, Bahreyn ve BAE'yi birbirine bağlayan Fiber Optik Gulf (FOG) sistemini kurmuş ve Suudi Arabistan ve Ürdün'ün dünya İnternet hattına (FLAG) bağlantısı gerçekleştirmiştir.²⁹⁵

Etisalat bölgedeki en iyi donanımlı operatörlerdendir ve pek çok alanda gelişmiş ülkelerle kıyaslanabilir hizmet kalitesine sahiptir. Şirket 2000 yılında %21,7 artışla 654

---

²⁹² The Lawyer Dergisi, "Telecoms specialists look East for the hottest M&A action", 13 Mart 2006

²⁹³ The Lawyer Dergisi, a.g.d.

²⁹⁴ Rhys Jones, a.m.

²⁹⁵ Gordon Feller, a.g.m

milyon dolar kar açıklamıştır. 8,000 kişi istihdam eden şirket 1999 yılında devletleşme programı kapsamında 770 BAE vatandaşını eğitim programları ile işe almıştır. %28 olan işgücündeki BAE vatandaşı oranının 2001 yılı itibari ile %46'ya çıkarılması hedeflenmiştir.²⁹⁶

Etisalat ayrıca Süreyya Uydu Telekom şirketinin %34,5'ine, Tanzanya'ya ait Zanzibar telekom şirketinin %34'üne, Pakistan Telekom'un %23,4'üne, Suudi Arabistan'ın Mobily şirketinin %35'ine, Sudan'ın Canar şirketinin %37'sine, 6 Orta Afrika ülkesine hizmet veren Atlantik Telekom'un %50'sine, Sudan Telekom'un %4,6'sına ve Katar Telekom'un %1'ine ortaktır. Şirket 2005 yılı içerisinde yıllık gelirini %23 artırarak 3,5 milyar dolara çıkarmıştır.²⁹⁷

DU ismiyle hizmet veren EITC şirketi ülkenin ikinci telekom şirkettir ve Aralık 2005'te hizmete başlamıştır. Bu şirketin %50'si federal hükümete aittir. Diğer %50 si Abu Dabi Mübadele şirketi ve Emirates tarafından eşit oranda paylaşılmaktadır. Du şirketi Dubai'ye ait DIC Telekom'u 326,75 milyon dolara almıştır.²⁹⁸

Dubai, 75 milyon dolarlık yeni bir girişim sermayesiyle hızla büyüyen Ortadoğu telekomünikasyon pazarını hedeflemek üzere, yakın bir zamanda daha da görünür olacağı düşünülmektedir.²⁹⁹

Dubai firması Delta Capital, Bahreyn'de fon kurmak için Bahreyn Merkez Bankası'ndan onay beklemektedir. Delta Partners firması Ortadoğu telekomünikasyon pazarına 50 milyar dolar koymuştur ki bu, iki haneli büyüme oranıyla Uzak Doğu, Asya ve Latin Amerika'da oluşan pazarları geride bırakmıştır.³⁰⁰

Delta Capital Mena Telekom Fonu, her yatırım için sayısı 12'ye çıkan şirketler kurup bunlarla 3 milyon dolardan 15 milyon dolara kadar çeşitli yatırımlar yapmayı planlamaktadır. 75 milyon dolarlık fon 7 yıllığına ve % 25 firma içi geri dönüş hedefiyle kurulması

---

²⁹⁶ DEİK, a.g.r. BAE Ülke Raporu, s: 10

²⁹⁷ Gordon Feller, a.g.m

²⁹⁸ Gordon Feller, a.g.m

²⁹⁹ <http://www.menacomms.com/index.php/2006/10/25/75m-equity-fund-targets-mideast-telecom-market>

02.05.2008

³⁰⁰ <http://www.menacomms.com/> a.s.

düşünülmektedir. Başlangıç aşamasındaki yatırım süreci üç yıl sürmesi planlanmaktadır.³⁰¹ Orta Doğu'daki önemli fırsatların liberalleşme ile güvenli yatırım ve değişimin sonucunda oluştuğu düşünülmektedir.³⁰²

Fonun ana hedef olarak belirlediği ülkeler Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün ve Türkiye. Daha sonraki hedeflediği ülkeler ise Cezayir, Mısır, Lübnan, Fas, Umman ve Katar. Fon, Birleşik Arap Emirliklerini en az liberalleşenlerden biri olarak görse de, ülke yine de en önemli hedefler arasında. Delta, Suudi Arabistan'ın büyük telekom pazarına gelen yeni cep telefonu ve sabit hat lisanslarının yeni yatırım fırsatları oluşturduğunu da düşünülmektedir.³⁰³

Birleşik Arap Emirlikleri, milli telekom tekeli Etisalat desteğinde büyük bir (E-Vision) kablo projesine başlamıştır. Ama DTH uydu yayıncıları, Dubai Cablevision ve yerel bir MMDS servisinin rekabeti ile karşılaşmıştır. E-Vision'un çok sayıda şifresiz ve özel yayın kanalları (Orbit hariç) geniş bir kanal portföyüne sahip durumdadır.³⁰⁴

Emirliklerde ayrıca Ocak 2001'de bir grup Dubai'li işadamı konsorsiyumla Medya Serbest Bölgesinde 30 milyon dolarlık bir 10,000 metrekare kapalı alan stüdyo yatırımına başlamıştır.³⁰⁵

Ortadoğu yayıncılık şirketleri karlılık oranında sorun yaşadıklarından genellikle bağlı buldukları devletlerin desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Özel yatırımlarda, Suudi Arabistan'da 6 yıl yatırım yaparak kurulan Sara Vision MMDS projesi zarar ederek kapanmak zorunda kalmıştır. Yine Suudi Arabistan'da TV buketi Arab Radio & Television (ART) abone konusunda sıkıntı yaşamış yeni açılımlara yönelerek Arab Digital Distribution (ADD) platformunu oluşturmuş ve daha geniş bir platform hizmeti ile karlılık sağlamaya çalışmıştır.³⁰⁶

---

³⁰¹ <http://www.menacomms.com/> a.g.s.

³⁰² Kvammen Morten, Delta Capital Mena Telekom Fonu yöneticisi, bk. <http://www.menacomms.com/> a.s.

³⁰³ <http://www.menacomms.com/> a.s.

³⁰⁴ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

³⁰⁵ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

³⁰⁶ Arab Ülkelerinde TV Yayınları, a.g.m.

Arap dünyasındaki uydu kanallarına gelen reklam bütçelerinin yıllık toplam 500 milyon dolar kadar olduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁷

İsrail'in 5,4 milyon dolar düzeyinde olduğu tahmin edilen telekomünikasyon pazarı, cep telefonu ve internet servislerine olan talepteki artış nedeniyle kar açısından ciddi bir büyüme yaşamaktadır.³⁰⁸

Pazarın lideri % 52'lik payla cep telefonu servisleri, onları sırayla sabit telefon servisleri, kablo TV, uluslararası uzun mesafeli aramalar ve internet takip etmektedir. Ülkede 3,1 milyon sabit telefon hattı, 6,5 milyon cep telefonu abonesi, 1,4 milyon multi kanal TV abonesi ve 1 milyonun üzerinde de (% 64) internet bağlantısı olan kullanıcı bulunmaktadır. Telekomünikasyon pazarının gelirinin büyük kısmı kablosuz teknoloji ve internette oluşmaktadır.³⁰⁹

Telefon şirketlerini özelleştiren Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkeler bölgede telekomünikasyonun genişlemesinde öncü rol oynamaktadır. Bölgede telefon hattına erişimi olanların sayısı arttıkça; Suriye ve Yemen gibi ülkeler, bu konuda daha da geride kalmaktadır.³¹⁰

Suriye pazarında rekabetin artmaya başlamasının sonucu olarak, televizyon, gazete ve reklam panolarının, reklam aracı olarak kullanımları yaygınlaşmıştır. Reklama yönelik talep artışını karşılamak için özel reklamcılık ve halka ilişkiler şirketleri kurulmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Genellikle reklam kampanyaları, Avrupa mallarını ithal edenler ya da yerel lisanslı üreticiler tarafından yapılmaktadır. Yerli firmalar reklama pek fazla önem vermemekle birlikte son zamanlarda reklama ilgi artmıştır.³¹¹

Reklamların yaklaşık olarak %90'ı televizyondan, %7'si reklam panolarından ve geri kalan gazetelerden yapılmaktadır. Reklam sanayi büyük oranda hükümetin kontrolindedir. Medya'daki her çeşit reklam Arap Reklam Organizasyonu tarafından koordine edilmektedir.

---

³⁰⁷ El-Nevevi Muhammed, a.g.e. s: 40

³⁰⁸ <http://www.highbeam.com/doc/1P3-1242157321.html> 02.05.2008

³⁰⁹ <http://www.highbeam.com/> a.s.

³¹⁰ <http://www.infoprod.co.il/> a.g.s.

³¹¹ KOSGEB, a.g.r. Suriye Ülke Raporu, s:27

Bu organizasyon tüm medya ve özel ilanlar için istisnai oranları ve fiyatları kontrol etmektedir.³¹²

Ortadoğu ülkelerinde telekomünikasyon alanında yaşanan baş döndürücü gelişme çeşitli faktörlerle açıklanabilir: Globalleşme eğilimleri, özelleştirmeler ve cep telefonuna karşı giderek artan talepler. Aslında talebin geldiği bazı kesimlerin şimdiye kadar normal bir telefon servisleri bile yoktu. Cep telefonunun bu muazzam popülaritesi bu endüstriyi yabancı sermaye için petrol dışındaki en büyük cazibe merkezlerinden biri haline getirdi ve bölgedeki stok merkezlerini canlandırıcı bir güç olmuştur. Ama cep telefonuna oluşan talepte ciddi bir sıçrama olurken, para büyük ölçüde sabit hatlara yatırıldı.³¹³

Tablo 22 : Bazı Ortadoğu Ülkelerinde Bilgisayar ve İnternet Sahipliği Karşılaştırması

	Kişisel Bilgisayarlar	İnternet Kullanıcıları	İnternet Sahipleri	İnternet Servisi Sağlayıcıları	ISDN Aboneleri
İran	4,500,000	18.000.000	6.111	8	N/A
İsrail	1,600,000	2,889,100	671.030	21	61,090
Suudi Arabistan	1,400,000	4.700.000	18,360	42	N/A
Birleşik Arap Emirlikleri	420,000	1,700, 000	6.001	1	25,089

Kaynak : CIA The World Factbook-2008 ve <http://lib.colostate.edu/research/communic/africamideast.html> 'dan derlenmiştir.

Tablo 22'den de görüleceği gibi ülkelerin ekonomik durumu Telekomünikasyonun kullanımına yansımıştır. 70 milyona yakın nüfusuyla İran'da özellikle son dönemlerde artan internet kullanıcılarının sayısının kişisel bilgisayar kullanıcılarını 4 katı olduğu görülmektedir. 7 milyona yakın nüfusu ile İsrail de ise internet kullanıcılarının kişisel bilgisayar kullanıcılarının sayısının iki katı olmasıyla beraber Ortadoğu'da en fazla internet sahipliği olan ülkedir. 26 milyona yakın nüfuslu Suudi Arabistan'da ise son dönemlerde yapılan telekomünikasyon yatırımlarının etkisiyle çok hızlı bir şekilde 2004 yılında internet

³¹² KOSGEB, a.g.r. Suriye Ülke Raporu, s: 27

³¹³ <http://www.infoprod.co.il/> a.g.s

kullanıcılarının sayısı 490 bin³¹⁴ iken 2007 yılında internet kullanıcılarının sayısının 4.7 milyon kişiye ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber internet servis sağlayıcılarının sayısında da büyük bir yükseliş söz konusu olduğu görülmektedir. BAE yaklaşık 4 milyonluk nüfusuna rağmen internet kullanıcıları nüfusunun yarısına yakını internet kullanıcısı iken nüfusunun 10/1'inin kişisel bilgisayar sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo 23'te görüleceği gibi İran'da 2004 yılında 3,2 milyon cep telefonu kullanıcısı varken 2007 yılında cep telefonu kullanıcısı sayısının 13,6 milyona yükseldiği görülmektedir. Yine tabloda 2004 yılında telekomünikasyon alanına yapılan yatırımın 30,5 milyon dolar olarak gözüktüğü halde cep telefonu kullanımında adeta bir patlama meydana geldiği görülmektedir. Yine aynı yükselişi sabit hat kullanımında da görmekteyiz. 2004 yılı verilerine göre 12 milyon olan telefon kullanımı tablo 23'te de görüleceği gibi %50'ye yakın bir büyüme ile 22 milyona yaklaşmıştır.

İsrail tablo 23'te de görüleceği gibi 2004 yılı verilerine göre 283 milyon dolarlık telekomünikasyon yatırımı ile birlikte 2004 yılında telefon kullanıcı sayısı ile 2006 yılı arasında fazla bir farklılık gözlenmemektedir. Bundan da İsrail'in sabit hat kullanımına doyduğu belirtilebilir. Cep telefonu kullanımında ise 2004 yılında 6 milyon kullanıcı varken 2006 yılında bu sayısının 8,4 milyona yükseldiği görülmektedir. Dolayısı ile bu yatırımların büyük çoğunluğunun mobil hatlara yapıldığını görülmektedir.

Tablo 23'te görüleceği gibi Ortadoğu'da en büyük telekomünikasyon yatırımlarını 1,3 milyar dolar ile Suudi Arabistan'ın yaptığı görülmektedir. Suudi Arabistan'da 2004 yılı verilerine göre 3,4 milyon telefon kullanıcısı varken tablo 23'te de görüleceği gibi 2006 yılında 4,5 milyona çıkmıştır. Yine cep telefonu kullanımında da 2004 yılında 3,7 milyon kullanıcı varken 2006 yılı verilerinde bu sayının 19,6 milyona yükseldiği görülmektedir. Buradan da 2004 yılı verilerine göre yapılan yatırımların büyük çoğunluğunun mobil haberleşme sistemlerine yapıldığını görülmektedir.

Birleşik Arap Emirlikleri'nde 2004 yılı telekomünikasyon yatırımlarının 553 milyon dolar olduğu tablo 23'te görülmektedir. Yine aynı tabloya göre 2004 yılında telefon kullanımının 1,1 milyon iken 2006 yılında 1,3 milyona çıktığı görülmektedir. Cep telefonu

---

³¹⁴ <http://lib.colostate.edu/> a.g.s.

kullanımında ise 2004 yılında 2,4 milyon kullanıcı varken 2006 yılında 5,5 milyon kullanıcıya ulaştığı görülmektedir. BAE’de de yatırımların büyük çoğunluğunun mobil haberleşmeye yapıldığını görülmektedir.

Televizyon alıcıları ve genişbant televizyon istasyonları verilerine göre Ortadoğu’da en fazla televizyon alıcıları İran’da bulunmaktadır. Fakat nüfusuna oranla en fazla televizyon alıcısı İsrail’de bulunmaktadır. Tablo 23’te görüleceği gibi en fazla genişbant televizyon istasyonu Suudi Arabistan’dadır.

İran, 2004 yılında GSMH’si 132 milyar dolar iken Telekomünikasyon sektörüne yapılan yatırım tablo 23’te de görüleceği gibi 30 milyon dolar civarındadır. Telekomünikasyona yapılan az bir yatırımın bile İran’da hemen karşılık bulunduğu görülmektedir.

Tablo 23’te de görüleceği gibi İsrail, 2004 yılında 126 milyar dolarlık GSMH’sine göre 280 milyon dolarlık bir yatırım yapmış bunun karşılığını da cep telefonlarında 2 yılda 2 milyondan fazla kullanıcı ile karşılık bulmuştur.

Tablo 23: Bazı Ortadoğu Ülkelerinde Telekomünikasyon Yatırımları

	Telefon Kullanıcıları 2004	Telefon Kullanıcıları 2006-2007	Cep Telefonu Kullanıcıları 2006-2007	Cep Telefonu Kullanıcıları 2006-2007	Televizyon Alıcıları	Genişbant Televizyon İstasyonları	Telekomünikasyona Yapılan Sermaye Yatırımı-2004 \$ Milyon
İran	12.021.000	21.980.000	3.211.000	13.659.000	10.400.000	28	30.5
İsrail	3.187.000	3.005.000	6.110.000	8.404.000	2.100.000	17	283.7
Suudi Arabistan	3.466.000	4.500.000	3.777.000	19.663.000	5,700,000	117	1,382.8
Birleşik Arap Emirlikleri	1.159.000	1.310.000	2.430.000	5.519.000	760,000	15	553.3

Kaynak : CIA The World Factbook-2008 ve <http://lib.colostate.edu/research/communic/africamideast.html> ’dan derlenmiştir.

Suudi Arabistan ise 2004 yılında 241 milyar dolarlık GSMH'si ile birlikte 1,3 milyar dolarlık bir telekomünikasyon yatırımı yapmış bunun karşılığını da 2 yılda sabit hatlarda 1 milyondan fazla, cep telefonlarında ise 5 katından fazla bir kullanıcı ile karşılık bulduğu tablo 23'ten anlaşılmaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri'nin 2004 yılındaki 103 milyar dolarlık GSMH'sine karşılık toplam 553 milyon dolarlık telekomünikasyon yatırımı yapmış bunun karşılığını mobil hatlarda 2 milyondan fazla kullanıcı ile karşılık bulmuştur.

Tablo 23'ten genel olarak anlaşılacağı üzere Ortadoğu'da geciken telekomünikasyon yatırımları yapıldığı andan itibaren anında karşılık bulmuştur. Ortadoğu ülkelerinin telekomünikasyon alanına yapacağı yatırımlarının hem kendi halklarının geleceği açısından hem de bu sektörde çalışan firmalarının daha da büyüyüp küreselleşmesi açısından önemli olabilir.

4. ORTADOĞU DA TELEKOMÜNİKASYONA İLİŞKİN POLİTİKALAR

İran, Ortadoğu’da en hızlı büyüyen telekomünikasyon pazarlarından birisidir ve bu alanda Ortadoğu’nun lideri olmayı amaçlamaktadır. Bölgedeki en geniş telekomünikasyon ağına sahiptir. Hükümet son dönemde bu sektörde özel yatırımları teşvik eden çok sayıda özelleştirme önlemleri almıştır. Telefon hatlarının, uydu iletişim sistemlerinin, mobil telefon şebekelerinin, kırsal alandaki iletişim sistemlerinin ve bilgi iletişim sistemlerinin geliştirilmesi önemli büyüme potansiyeline sahip alanlardır.³¹⁵

Haberleşmede analog sistemden dijital sisteme geçiş ve uydu ağının daha geniş olarak sunulması ülkenin iletişim planının en önemli amacıdır.³¹⁶

Fiber optik sistemlerin özellikle uzun mesafe bağlantılar için geniş ölçüde kullanılması beklenmektedir. Bu sektörden Posta, Telgraf ve İletişim Bakanlığı sorumludur. İran’da 2003 yılının sonunda 13 milyon telefon abonesi kayıtlıdır. Devlete ait İran Telekomünikasyon Şirketi mevcut altyapısını etkin hale getirmek için dijital santral, fiber-optik kablo vb gibi konularında yardımlar yapmaya devam etmektedir.³¹⁷

İran nüfusunun %3’ü evlerinde İnternet erişimine sahiptir. Ayrıca ülke genelinde 1500 İnternet kafe olduğu tahmin edilmektedir. Bu itibarla toplam 4,3 milyon İranlının İnternet erişimine sahip olduğu hesaplanmaktadır.

Kuveyt Haberleşme Bakanlığı (MOC) özellikle telefon hatları üzerinden haberleşme hizmetleri vermektedir. Bakanlık geçmişte mobil iletişim, Uluslararası Haberleşme Servisi (IRC) gibi diğer sesli iletişim ve veri iletimi hizmetlerinin tekeli bazı firmalara vermiştir. Bugüne kadar Kuveyt’te telekomünikasyon alanında lisans almış firmalar şunlardır: GulfNet International (IRC and İnternet hizmetleri), Mobile Telecommunications Company (mobil telefon hizmetleri), GulfSat (VSAT hizmetleri), Wings Communication (EDI hizmetleri) ve Arab Telecom (kablosuz data iletişimi). Ayrıca 2006 yılı itibariyle Kuveyt haberleşme

³¹⁵ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İran Ülke Bülteni, Temmuz-2004, s:13

³¹⁶ Öztürk Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu, Temmuz 2003, s: 5

³¹⁷ DEİK, a.r. s:13

Bakanlığı lokal bir Kuveyt şirketiyle belli alanlarda kablosuz data servisi sağlamak için anlaşma yaptığını açıklamıştır. Bununla beraber Kuveyt Anayasası telekomünikasyon gibi belirli bir kamu hizmetinde herhangi bir kurum ya da şirkete kalıcı olarak tekel ya da imtiyaz verilmesine izin vermemektedir. Bu yüzden bakanlık vermek istediği imtiyazlardan vazgeçmek durumundadır. Gözükten o ki Kuveyt hükümeti telekomünikasyon hizmet kurallarını yeni bastan düzenleyerek bu sektörün tamamen özelleştirilmesi yönünde adım atmayı planlamaktadır. Bu bağlamda telekomünikasyon tesislerini ve yönetimini Haberleşme Bakanlığı'nın yetki alanından çıkarıp ticari hüviyetli yeni bir kamusal kurum yapısına dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu kurum öncelikle devlet tarafından sahiplenilecek daha sonra ise özelleştirilecektir. Bu kurum diğer kurumlarla beraber tüm telekom hizmetlerinin tek elden takibi, geliştirilmesi ve sürdürülmesi için gerekli tesisleri ve altyapıyı oluşturacaktır. Bunu yapabilmek için, oluşturulacak bu kurum devlete ait bütün telekom imkanlarını kendisine alacağı gibi diğer şirketlerle ortaklıklar oluşturabilir, bazı şirketleri satın alabilir.³¹⁸

Ürdün telekomünikasyon endüstrisinin yeniden yapılanması adına bölgedeki en aktif ülkelerden birisidir. Bu ülke telekomünikasyon hizmetlerini birbirinden ayırmış ve Telekomünikasyon Denetleme Kurumu'nu oluşturmuştur. Bu kurum telekomünikasyon politikalarını belirlemekte ve özel sektör projelerine lisans verme hakkına sahiptir. Devlet kurumlarının şirketleştirilmesinin şartları Şirketler Kanunu ile belirlenmiş olup, bu kanun bu tür işletmelerin kamuya açık ortaklık şirketlerine dönüşmesine izin vermektedir. Ürdün'ün yeni kralı Abdullah'ın özelleştirme alanında yüzleştiği en önemli meselelerden birisi de Ürdün telekomünikasyon Şirketi'nin özelleştirilmesi için strateji geliştirilmesidir. Ürdün yönetimi özel şirketlere İnternet, data iletişim, sesli iletişim ve kablosuz iletişim hizmetlerini sağlamalarına imkan veren birçok lisans vermiştir. Bu şirketlerin çoğu bu hizmetleri verirken yabancı yatırımcıların da ilgi odağı olmuştur. Telekomünikasyon sektöründe en hızlı gelişme bölgenin diğer birçok yerinde olduğu gibi cep telefonu hizmetlerinde olmuştur. 1994 yılında Faslink adıyla hizmet veren Ürdün Cep Telefonu Hizmetleri şirketine lisans verilmiş ve bu şirket çok büyük gelişme kat etmiştir.³¹⁹

Lübnan'daki iç savaş sonrası sabit telefon hatlarının durumu göze alındığında bu ülkenin telekom sektöründeki en büyük gelişmenin cep telefonu sektöründe olması sürpriz sayılmaz. Şu anda Lübnan'da Cellis ve LibanCell olmak üzere iki cep telefonu servis

³¹⁸ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³¹⁹ www.mideastlaw.com, a.s.

sağlayıcısı mevcuttur. Devlet bu iki şirketten vergi olarak önemli oranda gelir elde etse de kendi cep telefonu hattını kurmayı ve mevcut servis sağlayıcılarla olan kontratlarını yeniden düzenlemeyi hedeflemektedir ancak bu planları için ekonomi piyasalarından çok büyük eleştiriler almıştır. Hükümet E-Ticaret 2000 isimli proje ile ülke çapındaki haberleşme ağını genişletmeyi planlamaktadır. Bu üç aşamalıdır: 1) School-net: Üniversiteler ve özel okullar arası bir ağ, 2) Gov-net, Devlete ait kurumlar arası bir ağ 3) Lebanon-net, tüm ülkeye hizmet edecek bir bilgi ağı Ancak bu proje birçok soruyu beraberinde getirmiştir ve tamamlanması yıllar sürecektir.³²⁰

Suudi Arabistan, 1997 yılının sonlarına doğru ülkenin Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı'na ait telekomünikasyon hizmetlerini özelleştirmeye başlamıştır. Telefonu Yaygınlaştırma Projesi ile sabit ve mobil telefonları yaygınlaştırma çabaları hız kazanmıştır. Suudi Arabistan'ın bu konudaki sorunu hızlı gelişen alanlarda alt yapının iletişim trafiğini kaldıramamasıdır. Örneğin, GSM networkleri diğer telsiz haberleşme sistemleri ile çakışmaktadır. Bu sorunun merkezi bir düzenleme ve kontrol mekanizması kurulmasıyla çözülebileceği düşünülmektedir. Diğer Ortadoğu ülkeleri gibi Suudi Arabistan yakın bir geçmişte kısıtlı da olsa İnternet hizmetini vatandaşlarının kullanımına açmıştır.³²¹

Birleşik Arap Emirlikleri telekomünikasyon sektöründe körfez ülkelerinin lideri konumundadır. 1976 yılında federasyon Etisalat isimli Emirates Telekomünikasyon Şirketi'ni kurmuştur. Etisalat'ın en önemli projelerinden bir tanesi bölgedeki ilk uydu sistemi olan El-Süreyya isimli uydu sistemidir. Etisalat bu projeyi yürütmesi için 1997 yılında hisseleri halka açık olan Süreyya Uydu Haberleşmesi Şirketini kurdu. Bu şirketin ortaklarının arasında Etisalat'ın yanı sıra bölgedeki diğer servis sağlayıcılar ve yatırım şirketleri vardır.³²²

Umman'ın telekomünikasyon hizmetleri General Telekomünikasyon Organizasyonu isimli devlete ait tekel tarafından sürdürülmektedir. Yönetim yakın zamanlarda bu Şirketi özelleştirmek için araştırmalar yapmaktadır. Bu kapsamda en çok konuşulan alternatif sabit hatlar, mobil hatlar, arama kartları gibi farklı servis imkanlarını ayrı ayrı satışa çıkarmak

---

³²⁰ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³²¹ www.mideastlaw.com, a.s.

³²² www.mideastlaw.com, a.s.

şeklindedir. Ancak devlete ait bakanlıklar arasında bu konuda tam bir uzlaşma sağlanamadığı için bu mesele henüz hayata geçirilememiştir.³²³

Bahreyn telekom alanında rekabet piyasası oluşturmuş ve bölgedeki en yüksek telefon kullanım oranına sahip ülkelerden birisi haline gelmiştir. Bölgede finansal bir merkez olabilmek için gelişmiş bir teknoloji altyapısı gerektirir. Bunun için Bahreyn telekom networkunu geliştirmek ve büyütme adına özellikle altyapıya ve teknolojik aletlere yatırım yapmaktadır.

Yukarda bahsedilen ülkeler geçtiğimiz yıllarda telekomünikasyon sektöründe en aktif olan Ortadoğu Ülkeleri olmuşlardır. Özetle bölgedeki tüm ülkeler telekomünikasyon kapasitelerinin altındadır ve dünya sıralamalarında gerilerde yer almaktadır. ABD ve Avrupa Birliği gibi yerlerde hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş hizmetler bu ülkelerde yeni yeni halka sunulmaktadır. Bu ülkelerin yönetimleri 21. yüzyıldaki telekomünikasyon eksenli gelişmiş dünyadan uzak kalmamak için önümüzdeki yıllarda telekom alanında çok daha aktif bir rol oynamalıdır. Bu konuda başarılı olabilmek için yabancı yatırıma da ihtiyaçları olacaktır.³²⁴

4.1. Telekomünikasyonda Rekabet Politikaları

Orta Doğu ülkeleri hızla büyüyen genç nüfusa iş imkanı sağlama, yerel pazarlara ve ihracat ihtiyaçlarına cevap vermek gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu büyüme ve gelişmeyi yani global piyasaya girmeyi gerektirir. Telekomünikasyon hizmet piyasasına hızlı bir şekilde girmenin teşvik ettiği büyüme, bu sorunlarla başa çıkmakta çok etkilidir.³²⁵ Ancak son zamanlarda birçok ülkede izlenen gelişmelere karşın, telekom liberalleşmesi konusunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri diğerlerinden çok daha yavaş hareket ediyor. Oran olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri telekom piyasasında bayağı gerilerde kalmaktadır. Telekomünikasyonda dikkate alınmayan potansiyel, bilgi ve iletişim teknolojileri gelişimini körükler ve büyüme potansiyelini yavaşlatır.³²⁶

³²³ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³²⁴ www.mideastlaw.com, a.s.

³²⁵ G.K. Frempong and W.H. Atubra, Liberalisation of telecoms: The Ghanaian experience. *Telecommunications Policy* 25 3, 2001, s: 197–210

³²⁶ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.g.e. s: 60

Telekom sektörünü rekabete açan ülkeler genelde bütün bölümlerini (hizmet ve altyapı) aynı anda açmıyorlar. Sektörü rekabete açmada mobil hizmetler ve alt yapı sabit şebekelerle sağlanan ses sisteminden önce rekabete açılıyor. Mesela Ürdün’de İnternasyonel bilgi servisleri, yurtiçi ve uzak mesafeli sistemlerden önce rekabete açıldı. Bu konuda en iyi global uygulamayı bulmak çok zor olsa da son 20 yılda daha fazla rekabete sahip olma amacına yönelik reformlar yapıldı.³²⁷

WTO anlaşmasının Doğrudan Yabancı Yatırımlarının telekomünikasyon servis alanlarında özel şartları vardır. 70’in üzerinde ülke WTO’ya Temel İletişimde Anlaşma Grubunun Kuralları dahilinde teklifte bulunmuşlardır. 15 Şubat 1977 yılında görüşmeler tamamlanmış ve yabancı operatörlerin kendi pazarlarının özel bölümlerinde çalışmalarına izin verilmiştir. Ortadoğu ülkelerinden sadece İsrail teklifte bulunmuştur. Bu çok şaşırtıcıydı çünkü sadece Latin Amerika’dan 15 ülke teklifte bulunmuştu. Telekomünikasyon hizmetleri için yeni bir müzakere süreci bekleniyor. Doğrudan Yabancı Yatırımları’na girmek, liberalleşme ve WTO anlaşmasını takip etmek, teklif sunan ülkeler için daha yüksek sektör verimi, fiyatların düşmesi, daha iyi şebeke ve servis kalitesi, rekabetin artması gibi pek çok açıdan avantajlıdır.³²⁸

Yüksek gelirli ülkeler telekomünikasyon liberalleşmesinde lider rol oynamaktadır. Ancak birçok gelişen ülkede telekomünikasyon piyasasında rekabetin oluşması, bu konuda ilginin artmasına neden olmuştur.³²⁹

Şekil 17’de de görüleceği gibi bu konuda Latin Amerika ülkeleri diğerlerinden çok daha önde gelmektedir. Hemen ardından Güney Asya daha sonra da Doğu Asya ve Pasifik takip etmektedir. Diğer yandan Doğu Avrupa, Orta Asya, Sahra Afrikası, Ortadoğu Ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkelerinde telekomünikasyondaki düzenleyici reformlar çok daha yavaş ilerlemekte ve genellikle dünyadaki diğer yerlerden daha az rekabetçi ortam vardır.

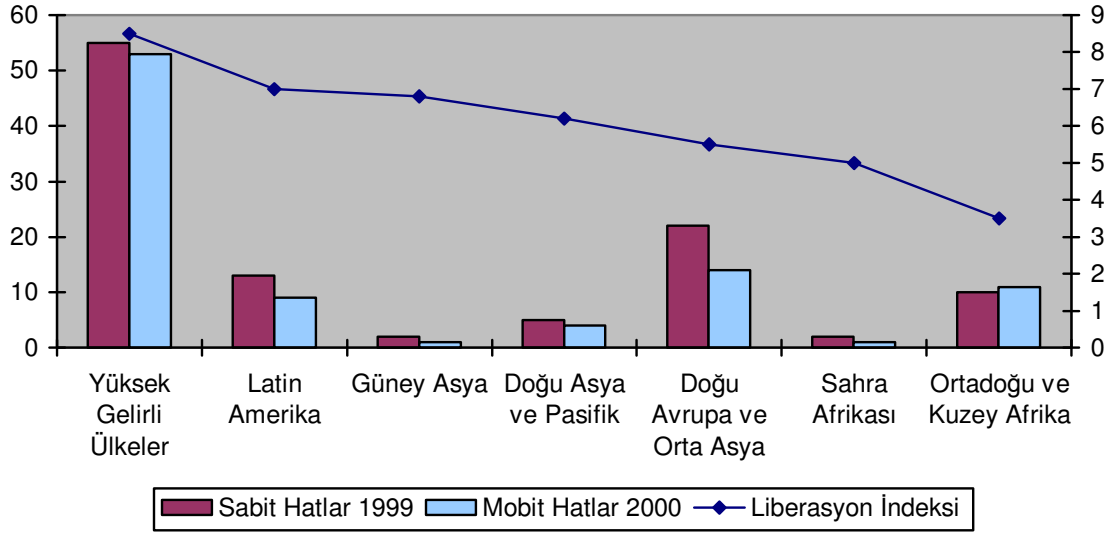
---

³²⁷ a.e. Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, s: 61

³²⁸ B. Petrazzini, a.g.m

³²⁹ P. Cowhey and M.M. Klimenko, a.g.d.s

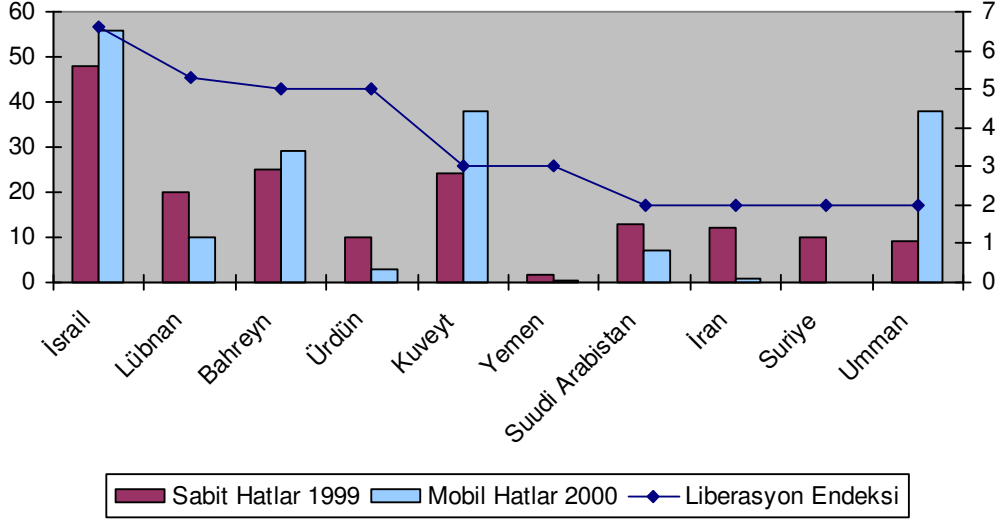
Şekil 17 : Dünya'nın Bazı Bölgelerinde Telekomünikasyonda Liberalleşme Farklılıkları (100 Kişide)

Kaynak: Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004) 59–78, 3 February 2004, s: 65

Ortadoğu Ülkelerinde telekomünikasyon piyasaları daha az rekabetçi fakat önemli sayıda sabit ve mobil telefon şebekesinin olduğu Şekil 17'den gözlemleyebiliriz. Yine Şekil 17'de telekomünikasyonda hizmet sağlamada, sabit ve mobil telefon alanlarda ölçüm yapıldığında, orta gelirli ülkelerde özellikle de Doğu Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde daha yüksektir. Telekomünikasyon hizmetlerinde kişi başına düşen gelir ana teşvik edici olarak görüldüğü için, telekomünikasyon piyasalarında Ortadoğu Ülkelerinde diğerlerine göre daha düşük derecede rekabetin olduğu gözlenmektedir. Ortadoğu ülkelerine toplu halde bakıldığında henüz diğer bölgelerin ulaştığı ortalama değer çok gerisinde olduğu gözlenmektedir.

Şekil 18: Ortadoğu Ülkelerinde Telekomünikasyonda Liberalleşmesinde Farklılıkları (100 Kişide)

Kaynak: Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004) 59–78, 3 February 2004, S: 65

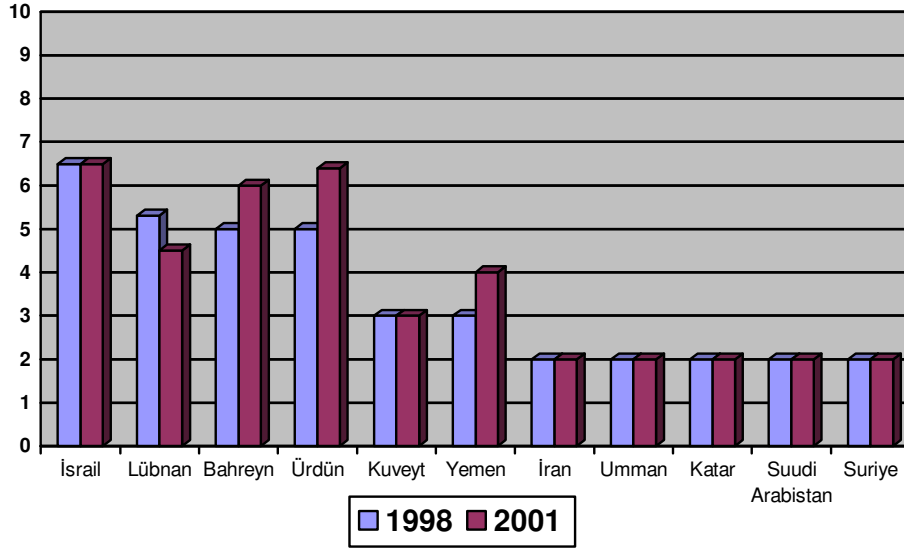
Şekil 18’de de görüleceği gibi Ortadoğu Ülkelerinin arasında da telekomünikasyonun serbestleşmesinde bir farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Serbestleşmenin en yüksek olduğu ülke İsrail’i sırası ile Lübnan, Bahreyn ve Ürdün takip etmektedir. Suudi Arabistan, İran, Suriye ve Umman ise serbestleşme konusunda en ağır olan ülkeler arasında gözükmemektedir. Ortadoğu ülkelerine bakınca, İsrail’in telekomünikasyon piyasası daha çok gelişmiştir. Ancak Bahreyn, Ürdün ve Lübnan daha gerilerde kalmıştır. Rekabete girmek için birçok düzenleyici engelin olması bütün ülkelerde piyasa erişimini sınırlamaktadır.³³⁰

Şekil 19’da da görüleceği gibi genel olarak Ortadoğu ülkeleri telekomünikasyon sektöründeki reform hızını son yıllarda arttırdığı gözlenmektedir. Ancak bu ilerleme düzenli olmadığı sadece İsrail, Bahreyn ve Ürdün’ün telekomünikasyonda ortalama piyasa açıklığını

³³⁰ Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, a.g.e. s: 64

başardığını görmekteyiz. Bölgenin hiçbir yerinde tam piyasa açıklığına ulaşamadığı da görülmektedir. Lübnan’da ise piyasa açıklığında bir gerilemenin olduğu görülmektedir.

Şekil 19: Ortadoğu Ülkelerinin Liberasyon Endeksi*

*Liberasyon Endeksi:

Full Openness : 7,5– 10
Moderate Openness : 5,5– 7,5
Limited Openness : 3 – 5,5
Restricted Access : 0 – 3

Kaynak: Aristomene Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004) 59–78, 3 February 2004, S: 66

4.2. Kamu-Özel Kesim Yatırımları Politikaları

Ortadoğu Ülkelerinde, Radyo ve Televizyonun kullanılmaya başladığı ilk yıllarda sermaye kıtlığı nedeniyle, batılı anlamda Lübnan dışında pek özel teşebbüs gelişmemiştir.³³¹

³³¹ Tokgöz Oya, a.g.e. s:152

Özel teşebbüs girişimleri Radyo ve Televizyonun kullanılmaya başladığı ilk yıllarda, en çok Ortadoğu'da haberleşme sahasında, radyo ve televizyonda ticari yayın bakımından önemli olmaktadır. Çünkü özel teşebbüsün radyo ve televizyonda reklam yayını yapabilmek amacıyla yayın saati almasına geniş ölçüde izin verilmekteydi. Bu bakımdan özel teşebbüs radyo ve televizyon gibi kitle haberleşme araçlarında yatırım yapıp çalıştırmaya bile bunların yayınlardan faydalanmışlardır.³³²

1969 yılına kadar İran'da televizyon alanında özel teşebbüsün, İran hükümeti yanında iş yapmasına izin verilirken bu olanak 1969 yılında kaldırılmıştır. Özel teşebbüs ile devlet teşebbüsü arasında olan rekabet kaldırılmış ve tekeli sistem uygulamaya konulmuştur. Fakat özel teşebbüsün gerek radyo gerekse televizyonda ticari yayın saati satın almasına izin verilmişti. Tekelci bir sistemle yönetilen İran Radyo ve Televizyonu, İran Hükümeti tarafından devlet bütçesinden finanse edilmekle birlikte reklam gelirleri ile bunların finansman yaratmalarına izin vermişti.³³³

Radyo ve Televizyonun kullanılmaya başladığı ilk yıllarda Irak'ta radyo ve televizyonun Irak Hükümeti bünyesinde örgütlenmesinin nedenleri arasında, hem o dönemde iktidarda bulunan Baas Partisi'nin haberleşme araçlarının millileştirilmesini programından dolayı hem de Irak Geçici Anayasasının haberleşme araçlarının milli olmasını öngörmesinden dolayıdır.³³⁴ Irak hükümeti radyo ve televizyonu hem kuran hem de işleten durumda olmasından dolayı finansmanını karşılamakla beraber bu kurumların reklam almasına da müsaade etmiştir.³³⁵ 2003 savaşına kadar Irak'ta tüm telekom hizmetleri hükümetin kontrol ve tekeli altında kaldı.³³⁶

Suriye, radyo ve televizyonun kullanılmaya başlandığı dönemlerde iktidarda bulunan Baas Partisinin programından dolayı radyo ve televizyonu kuran ve işleten devlettir. Suriye Hükümeti bu yayın organlarını finanse etmekle birlikte bunların reklam almasına izin vermiştir.³³⁷

---

³³² Tokgöz Oya, a.g.e. s:153

³³³ Tokgöz Oya, a.e. s:164

³³⁴ Tokgöz Oya, a.e. s:189

³³⁵ Tokgöz Oya, a.e. s:s191

³³⁶ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³³⁷ Tokgöz Oya, a.e. s:199

Fakat daha sonraları Şam hükümeti, Avrupa Ortaklık Antlaşması'na imza attığı için 6 yıl içerisinde telekomun da dahil olduğu birçok kamu idaresini özelleştirmek taahhüdünde bulunmuştur.. Haziran 2002'den beri hizmet veren Syriatel ve Areeba isimli cep telefonu hizmet sağlayıcıları özel müteşebbislere ait olup yap-islet-devret modeli ile 15 yıllık lisansları vardır. Alt yapı hizmetlerinde tekel sahibi olan Suriye Telekom Hizmetleri (STE) kurumunun özelleştirmesi ya da rakip şirketlere izin verilmesi beklenmektedir. Uzmanlar telekom alanındaki özelleştirme atılımının 2010 yılında olmasını beklemektedir. Bu atılım sabit ve mobil hatlarda, İnternet ve data iletişimde rekabeti artıracak hizmetlerin iyileşmesini sağlayacaktır. Ayrıca 2009 sonrası 3. bir GSM lisansının verilmesi gündemdedir.³³⁸

Syriatel 55 servis noktası ve başkentte 2 çağrı merkezi ile günde ortalama 35 bin aramaya müşteri hizmetleri vermektedir. Ayrıca dolaşım alanını genişleterek 100 ülkede 203 şirketle anlaşma yapmıştır. Her ne kadar 3G ve Genişbant hizmetlerini henüz veremiyor ise de bu konuda yatırımlar yapmakta ve bu hizmetler için deneme aşamasına geçmiştir. Syriatel yöneticileri ülkede düşük olan cep telefonu kullanımını büyütür ve kullanıcı sayısını artırarak iyi bir fırsata dönüştürülebileceğini düşünmektedirler. Şirket yöneticileri şirketin ekonomik gücünü ve nüfuzunu artırmak için yabancı yatırımcılara şirket hisselerini açmış, böylece şirketin büyümesi ve güçlenmesini sağlamışlardır.³³⁹

Lübnan'da telekomünikasyon alanında en başından beri mevzuatın uygunluğu nedeniyle, özel teşebbüsün haberleşme sahasında girişimlerde bulunması ve televizyon bakımından da faaliyet göstermesi yolu açık bulunmaktaydı.³⁴⁰ Lübnan data iletişimi ve İnternet servislerinde de rekabete açık bir ortam oluşturmuştur ve bu iki pazar her geçen gün büyümektedir. Örneğin Lübnan'da İnternet ilk defa 1995'te kullanıma açılmıştır ve şu an ülkede Iconet, Lynx, Intracom, Terranet, Data Management ve Cyberia isimli altı ayrı servis sağlayıcı şirket mevcuttur. 2006 yılında Posta ve Haberleşme Bakanlığı Lübnan'ın telekomünikasyon hizmetlerini yeniden düzenleyecek 4 yıllık bir planı açıklamıştır. Bu planda

---

³³⁸ Middle East Economic Digest, "Building on potential: with a regulator and plans for a new GSM licence, Syria's market for telecommunications is poised for take-off", October 07, 2005

³³⁹ Middle East Economic Digest, a.e.

³⁴⁰ Tokgöz Oya, a.g.e. s:153

yeni kanunların devreye konması, hizmetleri düzenleyen ve denetleyen bir kurumun kurulması ve devlete ait kurumların şirketleştirilmesi hedeflenmektedir.³⁴¹

Diğer birçok sektör gibi Lübnan'ın telekom sektörü politik sorunların kurbanı olmuştur. Eski başbakan Refik Hariri'nin reform programlarının basında birçok sektörde özelleştirme gelmekte idi. Ancak bu durum Hariri'nin görevden ayrılması ve bir suikasta kurban gitmesi ile baltalanmış oldu. Ayrıca Investcom isimli Beyrut merkezli telekom şirketinin hisseleri Dubai ve Londra borsalarında işleme girmiş ve yabancı yatırımcıların da ilgiyle takip ettikleri bir şirket olmuştur. Bu şirketin asıl ortağı Lübnan'ın Mikati Grup isimli bir holdingi olup eski başbakanlardan Necip Mikati şirketin başkan yardımcısıdır. Şirket Areeba ismi ile Suriye, Yemen ve Sudan'da telekom hizmetleri vermektedir ve Afganistan'da ikinci GSM hattının ihalesinin kazanan konsorsiyumun da ortağıdır.

İsrail'de radyo ve televizyonun kullanılmaya başlandığında yayın hizmetleri ulusal bir hizmet olarak kabul edildiğinden bu hizmetleri yürüten Kol Yisrael ulusal bir hizmet olarak kurulmuş ve ondan başka radyo ve televizyon örgütünün kurulmasına izin verilmemiş ve radyo-televizyon alanında tekel durumuna getirilmişti.³⁴² Sonraki yıllarda Ortadoğu ülkelerinin Dünya Ticaret Örgütüne üye olmalarının gerektiği yükümlülükle, telekom sektöründe devletin payının azalıp rekabetin artması ile birlikte İsrail, devlet kontrolünün en az ve tüm sektörlerde rekabetin hayli yüksek olduğu bir ülke olmuştur.³⁴³

Son 7 yılda İsrail telekomünikasyon sektöründeki en önemli gelişme İsrail telekom şirketi Bezeq'in tekelinin kaldırılmasıdır. Bezeq'in vermekte olduğu iletişim servisleri arasında ülke sabit hatlı telefon servisi, cep telefonu servisi, radyo-telefon servisi, İnternet için geniş- hat servisi, bilgisayarlar arası iletişim servisi, çeşitli iletişim ağları, iletişim hatları koruma servisleri bulunmaktadır. Bezeq'in 2005 yılındaki geliri 2.44 milyar Dolar olmuştur. 7,612 çalışanı bulunan Bezeq 2005 yılında %30 oranında özelleştirilmiştir. İsrail tarihinin en önemli özelleştirmesi olan ve 11 Ekim 2005 tarihinde tamamlanan satışla, Bezeq'in %30 oranındaki hissesi 4.246.286.575 Yeni İsrail Şekli (yaklaşık 940 Milyon Dolar) bedelle Saban-Apax-Arkin Grubuna devredilmiştir. Bezeq dışında uzun mesafeli telefon ve İnternet

---

³⁴¹ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³⁴² Tokgöz Oya, a.g.e. s: 209

³⁴³ www.budde.com.au, a.g.s.

servisi sağlayan çok sayıda Şirket bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri olarak Netvision ve Barak sayılabilir.³⁴⁴

Ürdün’de radyo ve televizyon, Ürdün devleti kurulduğundan beri, Hükümet tarafından yönetilip işletilmekteydi. Manda yönetimi döneminde bile bağımsız ve özel teşebbüse ait radyo bulunmadığından, radyoyu ve daha sonra kurulan televizyonun sahibi Ürdün Hükümeti olmuştur. Hükümet radyo ve televizyonun tüm finansmanını karşılamakla birlikte bu yayın araçlarının reklam almasına müsaade etmişti.³⁴⁵ Fakat Ürdün de Dünya Ticaret Örgütüne üye olup telekomünikasyon alanında yapılanmaya gittikten sonra özelleştirme yönünde bir adım olarak devlete ait olan telekomünikasyon Kurumu’nu Şirkete dönüştürmüş ve kamuya açık iştirak hisseleri olan Ürdün telekomünikasyon Şirketi’ni oluşturmuştur. Devlet kurumlarının Şirketleştirilmesinin şartları Şirketler Kanunu ile belirlenmiş olup, bu kanun bu tür işletmelerin kamuya açık ortaklık Şirketlerine dönüşmesine izin vermektedir. Ürdün’ün yeni kralı Abdullah’ın özelleştirme alanında yüzleştiği en önemli meselelerden birisi de Ürdün telekomünikasyon Şirketi’nin özelleştirilmesi için strateji geliştirmiştir.³⁴⁶

Ürdün Telekomünikasyon Şirketi: Fransız Telekom Konsorsiyumu ve Yerel bir Arap Bankası 1999 yılında Şirketin % 40 hissesi için 508 milyon dolar ödeme yapmıştır. 2002 yılında Şirketin % 15’i veya 37,5 milyon dolar tutarındaki kısmı ise Amman Stock Exchange (ASE) devredilmiştir.³⁴⁷

1997 yılının sonlarına doğru Suudi Arabistan yönetimi ülkenin Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı’na ait telekomünikasyon hizmetlerini özelleştirmeye başlamıştır. Bu sabit hatlar, cep telefonları, bilgi sistemleri gibi her bir telekom alanı için ayrı çözümler getirmek şeklinde olmuştur. Öncelikle Posta, Telefon ve Telgraf Bakanlığı Őirketleştirilerek halka açık Suudi Telekom Şirketi’ne dönüştürülmüştür. Yönetimin asıl amacı bu Şirketi özelleştirmek olup bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Bu Şirket oluşturulurken kabul edilen kanuna göre

---

³⁴⁴ T.C. Tel-Aviv Büyükelçiliği a.g.r. s: 24

³⁴⁵ Tokgöz Oya, a.e. s:174

³⁴⁶ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³⁴⁷ İGEME, a.g.r. Ürdün Ülke Raporu, s:3

özelleştirme için ülkenin bakanlar kurulu, özelleştirme komitesi ve özelleştirilecek şirket yönetiminin onayı gerekmektedir.³⁴⁸

Etisalat, Suudi Arabistan'ın NCB bankası ve Samba Finans grubundan 1,6 milyar dolarlık kredi alarak İslami finans tarihinin rekorunu kırmıştır. Etisalat bu kredi sayesinde 2004 yılında 3,5 milyar dolara Suudi Arabistan'ın yeni GSM ihalesini ve 3G cep telefonu hizmetleri lisansını aldı. Bu miktar Dubai hükümetinin Dubai uluslararası havaalanı için vermiş olduğu kredinin bile 2 katıdır. Haziran 2004'te General Organisation for Social Insurance, Al Jomaih Co, Rana Investment Company, Binzagr, Abdul Aziz Al Sughiyir Investment Company and Riyadh Cables Group of Companies'den oluşan konsorsiyum Vodafone, Telefonica, MTN gibi rakipleri karşısında bu ihaleyi kazanmış ve böylece büyük bir kısmı devlete ait olan Suudi Telekom'un bu alandaki tekeline son vermiştir.³⁴⁹

Kuveyt Haberleşme Bakanlığı özellikle telefon hatları üzerinden haberleşme hizmetleri vermektedir. Bakanlık geçmişte mobil iletişim, uluslararası Haberleşme Servisi gibi diğer sesli iletişim ve veri iletimi hizmetlerinin tekeline bazı firmalara vermiştir. Ayrıca 2006 yılı itibariyle Kuveyt haberleşme Bakanlığı lokal bir Kuveyt şirketiyle belli alanlarda kablosuz data servisi sağlamak için anlaşma yaptığını açıklamıştır. Bununla beraber Kuveyt Anayasası telekomünikasyon gibi belirli bir kamu hizmetinde herhangi bir kurum ya da şirkete kalıcı olarak tekel ya da imtiyaz verilmesine izin vermemektedir. Kuveyt hükümeti telekomünikasyon hizmet kurallarını yeni bastan düzenleyerek bu sektörün tamamen özelleştirilmesi yönünde adım atmayı planlamaktadır. Bu bağlamda telekomünikasyon tesislerini ve yönetimini Haberleşme Bakanlığı'nın yetki alanından çıkarıp ticari hüviyetli yeni bir kamusal kurum yapısına dönüştürmeyi hedeflemektedir.³⁵⁰

Umman'ın telekomünikasyon hizmetleri General telekomünikasyon Organizasyonu isimli devlete ait tekel tarafından sürdürülmektedir.³⁵¹

---

³⁴⁸ www.mideastlaw.com, a.s.

³⁴⁹ Kimbell Deborah, Euromoney Dergisi, "Etisalat deal breaks record for Islamic financing: the Islamic capital market proves its capacity to fund one of the biggest ever deals outside the oil and gas sector in the Middle East", November 2004

³⁵⁰ www.mideastlaw.com, a.g.s.

³⁵¹ www.mideastlaw.com, a.s.

Katar 1998’de devlete ait tekel olan Katar Telekomünikasyon Şirketi’nin %45’ini satışa çıkarmıştır.³⁵²

Bahreyn telekom alanında rekabet piyasası oluşturmuş ve bölgedeki en yüksek telefon kullanım oranına sahip ülkelerden birisi haline gelmiştir.³⁵³

4.3. Yerli ve Yabancı Sermaye Yatırımları Politikaları

Ortadoğu ülkelerinde radyo ve televizyon gibi, kitle haberleşme araçları genellikle devlet mülkiyetindedir. Büyük yatırımları genellikle devlet yapmıştır. Radyo ve Televizyon’un Ortadoğu Ülkelerinde kullanılmaya başladığı yıllarda, ülkelerin sosyal durumlarının gereği olarak, ekonomilerini tarımla düzenlemelerinden dolayı elde edilen gelirler ve bunların birikim gücü fazlaştıramamaktaydı. Ayrıca uzun yıllar mandacı devletlerin yönetimleri altında kalmaları ve sömürülmeleri, sermaye birikimlerini önlemişti. Mandacı devletlerin kurdukları endüstriler ise kendi emellerine hizmet amacını güttüklerinden, sonradan bölge devletleri tarafından millileştirilseler dahi büyük fayda sağlayacak durumda değildiler. Bundan dolayı ilk başlarda yerli sermaye olsa bile fazla miktarda bulunmamaktaydı.³⁵⁴

Yerli sermaye kıtlığı, devletin birçok alanda yatırım yapmasına yol açmaktaydı. Radyo ve Televizyon devletin yatırım yaptığı alanlardan biri idi. Ayrıca siyasal rejimlerin uyguladıkları ekonomik politikalar da devletin radyo ve televizyon alanında yatırım yapmasını kabul etmekteydi.³⁵⁵

Yabancı Sermaye yatırımlarına bölge devletleri, mandacı devletlerin ülkelerini açık hammadde pazarı olarak kullanmalarının sonuçlarını gördüklerinden izin vermemişlerdir. Hatta yabancı sermayeye ait endüstrileri de millileştirme yoluna gitmişlerdir. Özellikle Irak ve

---

³⁵² www.mideastlaw.com, a.s.

³⁵³ www.mideastlaw.com, a.s.

³⁵⁴ Tokgöz Oya, a.g.e. s: 151

³⁵⁵ Tokgöz Oya, a.e. s: 151

Suriye, sosyalist birer cumhuriyet olduklarından, ülkelerinde sosyalist ekonomi uygulamakta ve herhangi bir alanda yabancı sermayenin yatırım yapmasına izin vermemekteydiler.³⁵⁶

Irak ve Suriye’de başta bulunan Baas Partisi Programında haberleşme kaynaklarının millileştirilmesi şart koşulduğundan, yabancı sermayenin radyo ve televizyon gibi alanlara girmesini önlemişlerdir.³⁵⁷

Radyo ve Televizyonun kullanılmaya başladığı ilk dönemlerde Ürdün ve İran monarşik rejimler olduğundan, geçmişteki birçok kötü örneklerden dolayı radyo ve televizyon alanında yabancı sermayenin yatırım yapması görülmemiştir. Fakat o dönemlerde İran’ın CENTO gibi bir bölgesel antlaşma içinde bulunmasından dolayı ABD ile ikili antlaşma yoluyla ülkesinde Amerikan askeri kuvvetlerine ait bir radyo ve televizyon istasyonunun bulunmasına izin vermiştir.³⁵⁸

İsrail’de radyo ve televizyon hizmeti ulusal hizmet kabul edildiğinden, yabancı sermaye bu sahaya sokulmamaktaydı ve devlet bütün yatırımları kendisi yapmaktaydı.³⁵⁹

Lübnan bölge içinde yabancı sermayenin iş yapmasına izin veren tek ülkeydi. Bu da Lübnan’ın bir ticaret ve transit ülkesi olmasından kaynaklanmaktaydı. Fakat yine de yabancı sermayeye bir sınır getirilmiş ve her alanda ortaya konulan sermayenin % 49’una izin verilmiş ve geri kalanı ise Lübnan sermayesi tarafından tamamlanmaktaydı. Bundan dolayı Lübnan’da radyoda devlet sermayesi bulunmakla beraber televizyon tamamen yabancı sermayeli özel teşebbüs ve Lübnan sermayesinin kurdukları ticari yayın yapan şirketler tarafından işletilmekteydi.³⁶⁰

---

³⁵⁶ Tokgöz Oya, a.e, s: 151

³⁵⁷ Tokgöz Oya, a.e, s: 151

³⁵⁸ Tokgöz Oya, a.e, s: 152

³⁵⁹ Tokgöz Oya, a.e, s: 152

³⁶⁰ a.g.e. Tokgöz Oya, 152

5. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE ORTADOĞU İLİŞKİLERİ

5.1. Türkiye’de Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Boyutu

2001 yılında 9,1 milyar dolar olan Türk bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün büyüklüğü yıllık ortalama yüzde 20,2 büyüyerek 2005 yılı sonunda 18,8 milyar dolar seviyesine erişmiştir. Tablo 24’te de görüleceği gibi 2006 yılında ise bir önceki yıl göre yüzde 21 büyüyerek 22,8 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşması beklenmektedir. Sektör telekom ve donanım ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Yazılımın toplam bilgi ve iletişim teknolojileri pazarı içindeki payı ise yüzde 13-14’ler düzeyindedir.

Tablo 24: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Gelişimi 2001–2006 (Milyon Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	BYBO
Donanım	1.054	1.400	1.540	1.768	2.227	2.700	% 20,70
Yazılım	293	336	393	452	618	780	% 21,63
Hizmetler	823	775	847	1.122	1.412	1.690	% 15,48
Yazılıma İlişkin Hizmetler	658	620	678	898	1.130	1.352	% 17,40
Toplam Yazılım (Ürün ve Hizmetler)	951	956	1071	1.350	1.748	2.132	% 17,52
Tüketim Malzemeleri	74	122	90	113	141	165	% 18,91
BT Toplamı	2.244	2.633	2.870	3.455	4.397	5.335	% 20,70
Telekomünikasyon	6.847	7.517	8.592	11.815	14.380	17.390	% 20,49
BİT Toplamı	9.091	10.150	11.462	15.777	18.777	22.725	% 20,11

Kaynak: Güder Gökhan ve Taşçı Kamil, Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bilgi Ve İletişim Teknolojileri İstihdam İlişkisi Raporu 5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006 s: 12

Hizmetler sektörü 2001 yılında 823 milyon dolarlık bir büyüklüğe sahipken bu oran 2006 yılında 1,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Tablo 24’te de görüleceği gibi 2004 yılından 2006 yılına kadar bu sektör % 15,5 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe en hızlı büyüyen alt segment yazılımdır. Bir önceki yıla oranla 2005 yılında yüzde 36,6 büyüyen Türk yazılım pazarının 2006 yılında ise yüzde 26,2 büyümesi beklenmektedir.

Tablo 25'e göre Türk ekonomisinde sağlanan istikrar ortamı bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünü olumlu etkilemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü son 5 yıl içinde en hızlı büyüyen sektörlerin başında gelmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün GSMH içindeki payının 2003 yılındaki yüzde 4,8 seviyesinden 2006 yılı sonunda yüzde 6 seviyesine erişmesi beklenmektedir.

Tablo 25: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Türk Ekonomisi İçindeki Yeri

	2002	2003	2004	2005	2006
GSMH Büyüme Hızı	7,9	5,9	9,9	7,6	6,0
BİT Sektörünün Büyüme Hızı	11,6	12,9	33,2	23,0	21,0
BİT Sektörünün GSMH'ye Oranı	5,5	4,8	5,0	5,2	6,0

Kaynak: Güder Gökhan ve Taşçı Kamil, Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Bilgi Ve İletişim Teknolojileri İstihdam İlişkisi Raporu 5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006 s: 12

Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü 2002 yılında 11,6 oranında büyürken GSMH'nin büyüme hızı 7,9'dur. Yine 2006 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri 21,0 oranında büyürken GSMH'nin büyüme hızı 6,0 olmuştur. Tablo 25'ten de gözlemlenebileceği gibi bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü her geçen gün hızlı bir şekilde büyüyerek Türkiye'nin GSMH'sindeki oranını yükseltmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin en hızlı büyümesini 2004 yılında 33,2 oranı ile gerçekleştirdiğini görmekteyiz.

5.2. Türkiye Ve Ortadoğu Ülkeleri Arasında Telekomünikasyon İlişkileri

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında yoğun bir telekomünikasyon alış verişi olmamasına rağmen özellikle Suudi Oger Telekom'un Türk Telekom'u almasıyla ve Türkcell'in İran'da GSM ihalesine katılmasıyla yeni bir boyuta gelmiştir.

Özellikle Türk Telekom ihalesinde Ortadoğu kökenli Oger Telekomla birlikte Etisalat Telekom da çok iddialı bir şekilde katılmıştır. En yüksek teklifi veren Oger Telekomla birlikte

Etisalat Telekom fiyat yükseltme bölümünde en son Etisalat'ın 6,5 milyar dolarlık teklifine karşın Oger Telekom 6,55 milyar dolar ile Türk Telekom'un sahibi olmuştur.³⁶¹

Türkiye'nin diğer bir telekom ihalesinde ikinci büyük GSM operatörü olan Telsim'in satışında yine Ortadoğu telekom firmalarının ilgisi görülmüştür. 2 milyar 804 milyon dolar tahmini bedelli şirket için İstanbul'da düzenlenen ihalenin açık artırma bölümüne İngiltere'den Vodafone, Kuveyt'ten MTC Telekomünikasyon, Mısır'dan Orascom ve Birleşik Arap Emirlikleri-Dubai'den de Uluslararası Yatırım ve Telekomünikasyon A.Ş.'den oluşan 4 kuruluş katılmıştır.³⁶² Yapılan açık artırmada, Orascom ve Uluslararası Yatırım temsilcileri herhangi bir artırımda bulunmayarak elendiler. MTC ve Vodafone arasında geçen ve toplam 10 kez artırım yapılan açık artırmada, MTC'nin fiyatı en fazla 4 milyar 530 milyon doların üzerine çıkmayınca, ihale 4 milyar 550 milyon dolar teklif eden Vodafone'a kalmıştır.³⁶³

Bu iki ihade de görüleceği gibi Ortadoğu telekom firmalarından Oger Telekom, Türk Telekom'u alırken diğer Telekom firmaları Etisalat Türk Telekom için 6,5 milyar dolar, Telsim için 2,5 milyar dolar, Kuveyt'ten MTC Telekom Telsim için 4,5 milyar dolar, Orascom 3,3 milyar dolar teklif ederek³⁶⁴ bu konuda ne kadar ciddi olduklarını ortaya koymuşlardır.

Yine Türkiye'den İran'ın ikinci GSM operatörü olan İrancell ihalesini Turkcell kazanmış ancak, meclisin Turkcell'in payını yüzde 70'ten yüzde 49'a düşürmesinin ardından yaşanan sorunlar nedeniyle proje, ihalede ikinci en yüksek fiyatı veren Güney Afrika şirketi MTN'ye verilmiştir.³⁶⁵

Turkcell, Kuveyt'te telekomünikasyon şirketinin hisselerinin satışı için ve Irak'ta telekomünikasyon lisansı için açılacak ihaleye katılmayı düşünmektedir. Kuveyt'te gerçekleştirilecek olan üçüncü mobil lisansı ile ilgili olarak, oluşacak telekomünikasyon şirketinin hisselerinin yüzde 26'sının satışı için açılacak kamu ihalesinine ön eleme başvuru yapan Turkcell ayrıca Irak'ta gerçekleştirilecek olan toplam 3 adet 15 yıla kadar geçerli

³⁶¹ <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=13107>

³⁶² BBC Turkish, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/12/051213_telsim_vodafone.shtml, 20.05.2008

³⁶³ BBC Turkish, a.s.

³⁶⁴ <http://www.hurfikirler.com/hurfikir.php?name=Yazilar&file=article&sid=2170>

³⁶⁵ http://www.tele.com.tr/blog_comment.asp?bi=1840

olacak ulusal mobil telekomünikasyon lisansı için açılacak ihaleye katılmak için çalışma yapmaktadır.³⁶⁶

Turkcell, bir diğer Ortadoğu ülkesi Suudi Arabistan'ın üçüncü cep telefonu ihalesine Suudi Prens Alwaleed bin Talal'ın sahibi olduğu Kingdom Holding Co ile oluşturulan bir konsorsiyum ile girmeyi planlamaktadır.³⁶⁷

---

³⁶⁶ <http://yenisafak.com.tr/Ekonomi/?t=07.08.2007&i=60770> 07/08/2007

³⁶⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5859770.asp?gid=52> 23.05.2008

SONUÇ

Ortadoğu ülkelerinin Telekomünikasyon sektörünü ve bunların ekonomik boyutunu incelediğimiz bu çalışmada, Telekomünikasyon sektörünün bu ülkelerin ekonomisinin gelişimindeki etkileri incelenmiştir. Telekomünikasyon sektöründeki gelişmelerle birlikte bu ülkelerin daha da şeffaflaşmaya başladıkları, ekonomik ve turizmin gelişmeye başladığı görülmüştür.

Küreselleşen dünyamızda ilk başta Telekomünikasyon alanındaki gelişmelere kayıtsız kalan Ortadoğu ülkelerinin, bu sektörünün önemini kavradıktan sonra hızlı bir şekilde bu alanda çalışmalara başlamışlar fakat gelişen konjunktürde hala önlerinde yol vardır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Telekomünikasyonun hayatımızda ne kadar çok yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Telekomünikasyon sektörünün ekonomilerin geleceği ve gelişimi açısından önemi vurgulanmıştır. Özellikle mobil haberleşme ve internet her geçen gün daha gelişmekte ve hayatımızda daha da önem arz etmeye başlamıştır.

İkinci bölüm Telekomünikasyonun dünya ekonomisine katkısı bakımından önem arz etmektedir. Bu bölümde Telekomünikasyona verilen önemin ülkenin ekonomik ve gelişimine yaptığı katkı belirtilmiştir. Günümüzde günlük hayatımızdaki birçok zaman kaybettiren işler artık internet, mobil haberleşme vb gibi Telekomünikasyon cihazları sayesinde çok kısa zamanda gerçekleşmektedir.

Turizm amaçlı tanıtım faaliyetleri borsa gibi ekonomik işlemler artık genellikle telekomünikasyon araçları ile yapılmaktadır. Telekomünikasyonun hayatımızda bir an için olmadığını düşündüğümüzde, yaşamın ne kadar zorlaşacağı anımsanacaktır. Gelecekte Telekomünikasyon, hayatımızda ve ekonomik gelişmelerde daha da merkeze yerleşecektir. Ekonomilerin büyümesinin Telekomünikasyonla daha bağlı olacağını hatta ticari ilişkilerde daha da ön plana yerleşeceği düşünülebilir.

Çalışmamızın üçüncü bölümü Ortadoğu Ekonomilerinin gelişiminin Telekomünikasyon sektörünün gelişimiyle paralellliğini ortaya koymasını ve bu ülkelerin

gelişiminde önemli yer alması bakımından önemlidir. Özellikle petrol harici gelirlerini artırmak isteyen Ortadoğu ülkelerinin turizm ve ekonomik gereçlerini daha iyi pazarlaması için Telekomünikasyon alanında gelişmelere ihtiyaç duymuşlardır.

Telekomünikasyona yapılan yatırımlar ülkelerin gelişimi yolunda önemli bir yer almaktadır. Günümüzde bile Telekomünikasyonun günlük ve ekonomik hayatta aldığı yeri göz önüne alarak teknolojik gelişmelerin Telekomünikasyon alanında yoğunlaşacağından bu alanın Türkiye açısından daha dikkatli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir.

EK-1: ORTADOĞU HARİTASI

Kaynak : www.mapsofworld.com 01.05.2008

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, 2004, İstanbul, C: 20
- Baldini, Masimo, İletişim Tarihi, Alviol Basım Yayın, İstanbul, 2000
- Boylaud, O. ve G. Nicoletti (2000), Regulation, Market Structure and Performance in Telecommunications, OECD Economics Department Working Papers No. 237, Paris, 2000
- Dileklen, Taner, Televizyon Haberciliği, Okumuş Adam Yayıncılık, Birinci Baskı, Nisan 2005
- El-Nevevi Muhammed, Iskandar Adel, El-Cezire, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004
- G.K. Frempong and W.H. Atubra, Liberalisation of telecoms: The Ghanaian experience. Telecommunications Policy 25 3, 2001, s: 197–210
- Geray, Haluk, İletişim ve Teknoloji, Ütopya Yayınları, 2003
- J. Vickers and M. Armstrong, Competition and regulation in telecommunications. In: M. Bishop, J. Kay and C. Mayer, Editors, The regulatory challenge, OUP, Oxford, 1994
- P. Cowhey and M.M. Klimenko, Telecommunications reform in developing countries after the WTO agreement on basic telecommunications services. Journal of International Development 12, 2000, s: 265–281
- Sanatan, R. ve W. H. Melody, Adapting to a Global Economy: Implications of Telecom Reform for Small Developing Countries, Telecom reform: Principles, Policies and Regulatory Practices içinde, Den Private Ingeniorfond, Lyngby, 1997
- Serim, Ömer, Türk Televizyon Tarihi, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2007

Tokgöz, Oya, Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972

Yılmaz, Kamil, Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform: Özelleşme, Düzenleme ve Serbestleşme, Koç Üniversitesi, Aralık 1999

Tezler

Arıöz, Ali, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Telekomünikasyon Sektöründe Serbestleşme Süreci, 2005

Çakal, Recep, Devlet Planlama Teşkilatı, Uzmanlık Tezi, Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon, Temmuz 1996

Saygı, Nur, Telekomünikasyon Kurumu Uzmanlık Tezi, “Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri Pazarı: Mevcut Durum ve On Yıllık Bir Perspektif Çalışması”, 2002

Makaleler

Arab Ülkelerinde TV Yayınları, Uydu TV Haber Sitesi, Makale, Ekim 2001,
<http://www.uydutvhaber.net/site/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=924>

Aristomene, Varoudakis and Carlo Maria Rossotto, Regulatory reform and performance in telecommunications: unrealized potential in the MENA countries, Telecommunications Policy 28 (2004), 3 February 2004

B. Petrazzini, Global telecom talks: A trillion dollar deal. , Institute for International Economics, Washington, DC, 1996

Kaplan, Gülcan, Cezire Televizyonu... Bağımsız Yayıncılık Deneyimi, Ankara Üniversitesi İlet. Fak. Makaleler,

Rapor ve Bültenler

Bursa Ticaret Odası, İsrail Ülke Raporu

CIA, The World Factbook-2008

Cowhey, P. ve M. Climenko, The WTO Agreement and Telecommunications Policy Reforms, World Bank, Washington D.C., 1999

Darıcı, Ahmet, T.C. Telekomünikasyon Kurumu, Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 3.Nesil Mobil Haberleşme Sistemleri Raporu, Aralık 2002

DEİK - Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Bülteni, Nisan 2002

....., İran Ülke Bülteni, Temmuz-2004

....., Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İsrail Ülke Bülteni, Nisan 2005

....., Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suudi Arabistan Ülke Bülteni, Mayıs 2005

DPT - Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Haberleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001

....., Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001

....., Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu, Telekomünikasyon Alt Komisyonu Raporu, Haziran 2006

DTM - T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dünya Ekonomisi Üzerine Yayını, S:15, Dünya Ekonomisi Raporu

....., Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili

....., Irak Cumhuriyeti Raporu

....., İsrail Ülke Profili

....., Kuveyt Ülke Profili

....., Suudi Arabistan Ülke Profili

....., Yemen Cumhuriyeti Ülke Profili

EITO, Avrupa Bilgi Teknolojisi Gözlemevi (European Information Technology Observatory), 2002

....., IDC 2006 http://www.geocities.com/ceteris_tr3/guder_tasci.pdf

European Commission, “Turkey 2005 Progress Report”, 9.11.2005

Güder, Gökhan ve Taşçı Kamil, Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bilgi Ve İletişim Teknolojileri İstihdam İlişkisi Raporu 5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006 s: 12

Gülhan, Abdullah Raşit, Çankaya Üniversitesi, Telekomünikasyon Dünyası ve Türkiye İncelemeleri Sunumu, Nisan 2003

Güngör, Müberra ve Evren Gökhan, T.C. Telekomünikasyon Kurumu Tarifeler Dairesi Başkanlığı, İnternet Sektörü ve Türkiye İncelemeleri Raporu, Ankara, Mayıs 2002

İGEME - T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili, 2006

....., İran Ülke Raporu

....., Irak Ülke Raporu

....., İsrail Ülke Raporu

....., Katar Ülke Profili, 2006

....., Ürdün Ülke Profili

....., Suudi Arabistan Ülke Raporu, 2006

....., Umman Sultanlığı Ülke Profili, 2005

- İSO - İstanbul Sanayi Odası, Elektronik ve Telekomünikasyon Sektörü Raporu, İstanbul, Ağustos 2001
- İTO - İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Irak Ülke Raporu, Ağustos 2006
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İran Ülke Etüdü
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Kuveyt Ülke Raporu, Mart 2007
- ....., Dış Ticaret Araştırma Servisi, Lübnan Ülke Raporu, (2004)
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Lübnan Ülke Raporu, Ağustos 2006
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suriye Ülke Raporu, Ağustos 2006
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Suudi Arabistan Ülke Raporu, Kasım 2006
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Umman Sultanlığı Ülke Raporu, Kasım 2006
- ....., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Yemen Cumhuriyeti Ülke Raporu, Ağustos 2006
- ....., Televizyon Sektör Raporu, Mayıs 2004
- ITU, International Telecommunication Union, World Telecommunication Indicators 2000/2001 – March 2001
- Kıyıcı, Hakan, Müsiad Irak Ülke Raporu, Mart 2004
- KOSGEB - T.C. Sanayi Bakanlığı, Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Ülke Bilgileri, Ürdün Ülke Raporu
- ....., Ülke Bilgileri, Suriye Ülke Raporu
- ....., Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri, Haziran 2005

T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveyt'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri Raporu, Nisan 2007

OECD, Organisation For Economic Co-Operation And Development, Communications Outlook - 2005

....., Bilişim ve İletişim Teknolojileri Tahmin Raporu, 2006

Öztürk, Nesli, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, Birleşik Arap Emirlikleri Profili, Şubat 2007

....., İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu, Temmuz 2003

....., Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu, 2004

....., Katar Ülke Profili, Temmuz 2002

....., Lübnan Cumhuriyeti Raporu, Mart 2002

....., Suudi Arabistan Ülke Raporu, Mayıs 2001

....., Ürdün Ülke Raporu, 2006

Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporları, İran'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari ilişkileri, Şubat 2007

Tel-Aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, İsrail'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri Raporu, Haziran 2006

TK –. Telekomünikasyon Kurumu, UMTS Ulusal Koordinasyon Kurulu, 3G Dünya Tecrübeleri Raporu, Ankara, Aralık 2002

....., Tekel Sonrası Telekomünikasyon Hizmetleri Pazarı: "PSTN" Şebekesinin Rekabete Açılması Üzerine Analizler Çalışması, Ağustos 2002

TUENA, T.C. Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Proje Ofisi, Sonuç Raporu, Ekim 1999

Sürelî Yayınlar

Devlet Planlama Müsteşarlığı, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Bilgi ve İletişim Teknolojileri 2005 Yılı Programı, 25629 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, 31 Ekim 2004

Gordon, Feller, “Overview of the telecom market in the UAE”, Africa & The Middle East Telecom Dergisi, 1 Ağustos 2006

Kimbell, Deborah, Euromoney Dergisi, “Etisalat deal breaks record for Islamic financing: the Islamic capital market proves its capacity to fund one of the biggest ever deals outside the oil and gas sector in the Middle East”, November 2004

Middle East Economic Digest, “Building on potential: with a regulator and plans for a new GSM licence, Syria's market for telecommunications is poised for take-off”, October 07, 2005

Oskay, Ünsal, Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara, 1971

P. McCormick, Telecommunications reform in Botswana: A policy model for African states. Telecommunications Policy 25 6, 2001

Petrazzini, B. A., The Political Economy of Telecommunications Reform in Developing Countries, Praeger Publishers, Westport, 1995

Rhys, Jones, “Telecoms wars”, The Middle East Dergisi, Temmuz 2006

R. Samarajiva, The Role of competition in institutional reform of telecommunications: Lessons from Sri Lanka. Telecommunications Policy 24 8–9, 2000

Stiglitz, J., Principles of Microeconomics, Second Edition, W. W. Norton&Company Inc., New York, 1997

The Lawyer Dergisi, “Telecoms specialists look East for the hottest M&A action”

Walden, I. ve J. Angel, Telecommunications Law, Blackstone Press, London, 2001

İnternet Kaynakları

Al Sharif, Yousef, Ötekilerin sesi: El Cezire, Ayşe Aygör Röportajı, Çağdaş Gazeteciler Derneği Bursa Şubesi, 2003, <http://www.cgdbursa.org/cagdas200302icerik.asp?Artid=12>

<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341>

<http://ansar.de/lubnan.htm> 05.12.05

BBC Turkish,

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/12/051213_telsim_vodafone.shtml

<http://www.budde.com.au/publications/annual/middle-east/middle-east-summary.html>

<http://www.dtm.gov.tr/ead/YAYIN/kitap/lubnan.htm>

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi15/sayi15.htm>

<http://www.highbeam.com/doc/1P3-1242157321.html>

<http://www.hurfikirler.com/hurfikir.php?name=Yazilar&file=article&sid=2170>

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5859770.asp?gid=52>

<http://www.infoprod.co.il/ittel/tele103.htm>

<http://www.Internetworldstats.com/stats.htm>

<http://www.itu.int/MIDEAST2001/>

<http://lib.colostate.edu/research/communic/africamideast.html>

www.mapsofworld.com

<http://www.menacomms.com/index.php/2006/10/25/75m-equity-fund-targets-mideast-telecom-market>

http://www.mideastlaw.com/article_telecommunications_in_the_middle_east.html

http://lw.pennnet.com:80/Articles/Article_Display.cfm?ARTICLE_ID=226322&p=1
3

http://www.tele.com.tr/blog_comment.asp?bi=1840

<http://tefontamirariza.blogcu.com/TELEFONUN+TARİHCESİ/>

<http://www.turkish-embassy.org.kw/economic/KuveytEkonomisi.htm>

<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=13107>

<http://turk.internet.com/haber/yaziyaz.php3?yaziid=13098>

<http://www.ulkeler.net/bahreyn.htm>

<http://www.ulkeler.net/bae.htm>

<http://www.ulkeler.net/irak.htm#03>

<http://www.ulkeler.net/suriye.htm>

<http://www.ulkeler.net/katar.htm:2>

<http://www.uyduofisi.com/bilgi/uydunedir.htm>